

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Ústav českých dějin

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Kancelář prezidenta republiky po nástupu Klementa Gottwalda
(Presidential office after the accession of Klement Gottwald)

Praha 2013

Vypracovala: Bc. Jana Trpišovská
Vedoucí práce: prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala v první řadě panu prof. PhDr. Janu Rychlíkovi, DrSc. za jeho odborné vedení při psaní této práce. Můj velký dík dále patří archiváři Archivu Kanceláře prezidenta republiky panu PhDr. Jakubu Doležalovi za jeho ochotu při zodpovídání všech mých dotazů a veškeré rady, které mi během vypracovávání poskytl. Děkuji dále paní PhDr. Aleně Noskové ze 4. oddělení Národního archivu za pomoc při vyhledávání materiálů týkajících se Ludmily Köhlerové a panu doc. PhDr. Karlu Kaplanovi, CSc. za rady týkající se méně známých materiálů k tématu mé diplomové práce. Své rodině děkuji za poskytnuté zázemí a svému příteli za nezměrnou trpělivost zejména při dokončování mé práce i za pomoc s její úpravou do konečné podoby.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 12. července 2013

Bc. Jana Trpišovská

*„Chcete vést státní věci novými cestami a novou formou demokracie.
Přál bych vám, národu i státu, aby to byla cesta šťastná pro všechny!“*

Edvard Beneš nové vládě, 27. února 1948

Abstrakt

Cílem této práce je komplexně představit změny, ke kterým došlo v Kanceláři prezidenta republiky v období přibližně od února 1948 do smrti Klementa Gottwalda. Po stručném úvodu, který přiblíží tzv. zakladatelské období komunismu spolu se životem Klementa Gottwalda a jeho manželky Marty, následuje úvodní kapitola o poúnorové situaci v KPR. Ta uvozuje dvě velká témata, která budou zkoumána v dalších kapitolách - personální otázka a organizace. Práci uzavře kapitola o mocenské roli Hradu a samotného Gottwalda-prezidenta v letech 1948-1953.

Literatura k tomuto období většinou popisuje hlavně obecné rysy zakladatelského období a roli Klementa Gottwalda. Samotné prezidentské kanceláři se pozornost nevěnuje, z postižených zaměstnanců napsal paměti jen Miroslav Jirásek. Využila jsem tedy hlavně práce Karla Kaplana, pro popis situace po smrti Gottwalda byla důležitá kniha vzpomínek Ladislava Nováka - kancléře Antonína Zápotockého, Antonína Novotného a Ludvíka Svobody.

V práci byly vyžity materiály z několika archivů, i přes to se všechny otázky zodpovědět nepodařilo. Neexistuje například spis akčního výboru v KPR, jeho činnost se tedy dá zmapovat jen velmi omezeně. Národní archiv nabízí množství materiálů z provenience ústředního výboru KSČ, které se však KPR věnují velmi málo, stejně jako materiály předsednictva. Náhled do života v KPR nabízí dopis a výslech Ludmily Köhlerové, sekretářky Klementa Gottwalda, které se nachází ve fondu rehabilitací. Z Archivu bezpečnostních složek pochází vyšetřovací spis k Akci Hrad a některé materiály k rehabilitacím. Těm se věnuje i část fondu v Archivu KPR, kde rovněž najdeme organizační řády či personální spisy jednotlivých zaměstnanců.

Klíčová slova

Kancelář prezidenta republiky, Klement Gottwald, perzekuce, únor 1948, zakladatelské období komunismu, organizační změny.

Abstract

The aim of this thesis is to introduce all changes, that occurred in the Presidential office since February 1948 until the death of Klement Gottwald. After the short introduction, which gives us insight into the so called the Foundation period of Communism and into the life of Klement Gottwald and his wife Marta, follows the opening chapter about the situation in the Presidential office after the February 1948. It introduces two great topics, which would be examined in the next chapters - staff question and organization of the office. The thesis is closed by the chapter about the role of the Prague castle and Gottwald himself in 1948-1953.

Books about this era describe mostly the general characteristics of the period and of Klement Gottwald himself. They are not paying attention to the Presidential office. Only one of the persecuted employees wrote a biography - Miroslav Jirásek. I used mostly the books of Karel Kaplan. The memoirs of Ladislav Novák (chancellor of Antonín Zápotocký, Antonín Novotný and Ludvík Svoboda) were very useful for the description of the situation after the death of Klement Gottwald.

Even though documents from a couple of archives were used, some questions were left without the answers. For example, the file of the action committee doesn't exist, so we couldn't describe its activities properly. In the National archive is a lot of materials from the Central committee of the Communist party of Czechoslovakia, but only a few of them told us something about the Presidential office. The life in the Presidential office described Ludmila Köhlerová, Gottwald's secretary, in her letter and during questioning of her. The file about the Action Castle is from the Archive of the law-enforcement agencies, where are also some information about the rehabilitation. One file about the rehabilitation is in the Archive of the Presidential Office as well, where are also for example organization rules or the personal files of the employees.

Keywords

Presidential office, Klement Gottwald, persecution, February 1948, the Foundation period of Communism, organization changes.

Obsah

1	Úvod a cíle práce	10
1.1	Prameny a literatura	11
2	Klement Gottwald a jeho doba	15
2.1	Československo v zakladatelském období komunismu	15
2.1.1	Společnost	15
2.1.2	Hospodářství	16
2.1.3	Vláda	17
2.1.4	Represe	18
2.2	Stručný životopis manželů Gottwaldových	19
3	Kancelář prezidenta republiky a „vítězný únor“	23
4	Perzekuce v Kanceláři prezidenta republiky	24
4.1	Činnost akčního výboru	24
4.2	Akce Hrad	26
4.2.1	Postižení zaměstnanci	26
4.2.1.1	JUDr. Jan Jína	26
4.2.1.2	JUDr. Miroslav Jirásek	27
4.2.1.3	Emil Janouš	28
4.2.1.4	Felix Nevřela	30
4.2.1.5	JUDr. Jiří Bořek-Dohalský	30
4.2.1.6	JUDr. Jindřich Doležal	31
4.2.1.7	Jaroslav Eliáš	32
4.2.1.8	JUDr. František Šišma	32
4.2.1.9	Josef Šírek	33
4.2.1.10	JUDr. Jindřich Procházka	34
4.2.1.11	František Podval	35
4.2.2	Vyšetřování a proces	36
4.3	Rehabilitace	38
5	Organizační změny v Kanceláři prezidenta republiky	47
5.1	Změny v organizaci po Únoru	47
5.2	Hektická 50. léta	55
5.3	Výhled do budoucnosti - KPR za Antonína Zápotockého	62
6	Mocenská role Hradu	64

6.1	Pravomoci dané ústavou	64
6.2	Skutečná moc	66
6.3	Role KPR	69
7	Závěr	71
8	Seznam použité literatury a pramenů.....	73
8.1	Prameny	73
8.2	Literatura.....	73
8.3	Online zdroje.....	75
9	Přílohy.....	76

Seznam zkratek

Zkratky organizací, institucí a politických stran:

- KPR = Kancelář prezidenta republiky
- ČSNS = Československá strana národně socialistická
- ČSSD = Československá strana sociálně demokratická
- KSČ = Komunistická strana Československa
- NF = Národní fronta
- AV = akční výbor
- StB = Státní bezpečnost
- RVHP = Rada vzájemné hospodářské pomoci

Zkratky archivů:

- AKPR = Archiv Kanceláře prezidenta republiky
- NA = Národní archiv
- AÚTGM = Archiv Ústavu T. G. Masaryka
- ABS = Archiv bezpečnostních složek

1 Úvod a cíle práce

Průběh vládní krize v únoru 1948 je známou věcí, stejně tak je známo, co po „vítězném únoru“ následovalo - čistky, politické procesy a reorganizace. Z této obecné teze vycházel i můj výzkum, daleko více mě však zajímaly konkrétní projevy a to, čím byla situace v KPR jiná než v jiných úřadech státní správy. Funkce prezidenta stále měla mezi veřejností velkou váhu, a i když pravomoci prvního muže ve státě byly omezené, lidé očekávali mnohdy více, než mohl nabídnout. Kancelář prezidenta republiky na tom dle mého názoru byla podobně - už dávno nebyla pouhým sekretariátem, jak si ji v době jejího zrodu představoval prezident Masaryk, na druhou stranu se v době únorové krize a po ní nestala výrazným hybatelem děje. Někteří politici sice po Únoru obviňovali vysoké úředníky KPR, že při sjednávání audiencí stranili komunistům, je však otázkou, nakolik tato obvinění byla pravdivá.

Ve své diplomové práci se budu zabývat civilním oddělením Kanceláře prezidenta republiky v tzv. zakladatelském období komunistického režimu, s drobnými časovými přesahy v určitých kapitolách. Na začátku výzkumu jsem si položila několik otázek: Jak se KPR po Únoru proměnila? Jak moc ji ovlivnila činnost akčního výboru mezi zaměstnanci? Byla zde probíhající perzekuce v něčem jiná, než v ostatních úřadech? Jaké organizační změny nastaly? Dají se srovnat s jinými úřady? A jaká byla role Klementa Gottwalda, potažmo „jeho“ KPR? Samozřejmě že ne na všechny otázky se mi podařilo nalézt uspokojivou odpověď, jisté však je, že vývoj KPR v tomto období byl do určité míry specifický.

Vzhledem k rozvětvenosti zkoumané problematiky jsem svou práci rozčlenila do čtyř hlavních kapitol. Po úvodu následuje kapitola popisující obecné změny ve zkoumaném období, zakončená životopisem Klementa a Marty Gottwaldových do Gottwaldova zvolení prezidentem. Tato kapitola sice nepřináší nové poznatky, myslím si však, že jako úvod do situace by neměla chybět. Následuje stručná kapitolka o situaci v KPR bezprostředně po Únoru. Částečně se v ní vracím ke své bakalářské práci, která pojednávala o roli KPR v řešení únorové vládní krize, má však sloužit hlavně k uvedení dvou velkých kapitol, které následují. V první z nich se zabývám personálními změnami v prezidentské kanceláři ve sledovaném období a perzekucí, která se jí citelně dotkla. S několika současnými i bývalými zaměstnanci byl vykonstruován politický proces, ve kterém většina z nich dostala hlavně díky místu, kde byli zaměstnaní, velmi vysoké tresty. Informace o tom, že právě možný přístup k prezidentu Gottwaldovi hrál v rozhodování o trestu důležitou roli, se objevuje i ve vyšetřovacím spise.

Osudům jednotlivých odsouzených se budu věnovat i za rámec vytyčeného období, neboť existují materiály k jejich rehabilitaci, po které někteří z nich dostali možnost se do svého bývalého zaměstnání vrátit. Druhý velký tematický okruh se týká organizace KPR a změn, ke kterým došlo ve sledovaném období. V této kapitole srovnávám 5 organizačních řádů - z let 1947, 1949, 1952, 1953 a 1954. Srovnání ukázalo, že sice v některých případech stoupal počet referátů, ne vždy to však byly změny neuvážené. Například první poučovací organizační řád z roku 1949 přinesl zařazení veškeré národohospodářské agendy do jednoho odboru, zatímco dříve byla tematicky rozeseta v referátech několika odborů. Setkáme se však i s nárůstem specializace (s výkyvem v roce 1952, kdy je agenda spíše zobecněna) a mnohdy zvýšením počtu ne příliš důležitých referátů, jako jsou například 3 referáty zabývající se stížnostní agendou v roce 1952 či ve stejném roce vytvořený samostatný a poměrně rozsáhlý kádrový a organizační odbor. V závěrečné kapitole se zamyslím nad rolí Klementa Gottwalda ve funkci prezidenta i rolí KPR v politice sledovaného období. Nezbyvá mi však než konstatovat, že KPR dávají moc hlavně osobnosti jednotlivých prezidentů a stejně jako se Benešovi nepovedlo zcela navázat na osobnost prezidenta Masaryka a roli jeho KPR ve státě, nedokázal v tomto navázat ani Gottwald na Beneše. Pokud vůbec chtěl...

1.1 Prameny a literatura

Jak jsem se pokusila v předchozím stručném úvodu ukázat, problematika vývoje civilního oddělení prezidentské kanceláře v období let 1948-1953 je zajímavá a tematicky členitá. Ne na všechny předestřené otázky se však podařilo pomocí pramenů a literatury najít odpovědi.

Při psaní své práce bych se neobešla bez materiálů z Archivu Kanceláře prezidenta republiky, který byl pro mě vzhledem k jejímu zaměření nejdůležitější. Medailonky jednotlivých odsouzených zaměstnanců i členů rehabilitační komise bych nemohla napsat bez dokumentů z personálních spisů jednotlivých osob. Jejich další osudy jsem mohla zkoumat díky nedávno nalezeným dokumentům k činnosti rehabilitační komise, která v KPR vznikla v dubnu 1968. Pro popis organizace byly důležité fondy „KPR“ a neuspořádaný fond „KPR“, ve kterém se nachází mimo jiné organizační řády ze zkoumaného období.

Z fondů Národního archivu jsem využila ukázky z materiálů Československé tiskové kanceláře. Pro popis situace a atmosféry v prezidentské kanceláři bylo důležité svědectví sekretářky Klementa Gottwalda Ludmily Köhlerové. Její dopis Rudolfu Barákovi ze 14. října 1956 a záznam rozhovoru s ní z 10. ledna 1963 se nachází ve fondu „Komise pro prošetření

politických procesů“. Použila jsem i dokumenty z nezpracované části fondu Antonína Novotného a samozřejmě fondu Klement Gottwald s materiály ústředního výboru. Bohužel jsem ani ve fondu ÚV KSČ, ani ve fondu předsednictva či sekretariátu nenašla mnoho informací o prezidentské kanceláři.

Z Archivu bezpečnostních složek jsem využila hlavně poměrně obsáhlý vyšetřovací spis k Akci Hrad, který je k nalezení pod číslem „V-400 MV“. Nachází se v něm nejen skupinový svazek, informace o jednotlivých zadržených a výslechové protokoly, ale i návazné rozsudky, které měnily některé tresty. Samozřejmě vyvstává otázka, zda je vůbec přínosné číst výslechové protokoly z 50. let, když byly většinou nastylyzovány vyšetřovateli ve spolupráci se sovětskými poradci a vyslychaní byli poté (mnohdy psychickým i fyzickým násilím) donuceni je podepsat. Pokud je čtete jako dokument o době svého vzniku, mohou přinášet informace minimálně o předpokládané konstrukci procesu. O mentalitě vyšetřovatelů si můžeme udělat obrázek díky již zmíněné Kaplanově edici *StB o sobě*, kde ve své výpovědi Doubek poukazuje na to, že některé výslechové protokoly byly napsány takovým způsobem, že muselo být podle něj každému jasné, že by vyšetřovaný takto své odpovědi rozhodně neformuloval.

Posledním archivem, ze kterého jsem využila nějaké dokumenty, je Archiv Ústavu T. G. Masaryka. Součástí Benešova poválečného archivu je totiž část „Organizace KPR“, ve které se nachází nástin organizace KPR z 15. února 1947 (tedy poslední předúnorový organizační řád) spolu s podrobným popisem předmětu zájmu jednotlivých odborů a referátů.

Literatury, která by se zabývala vyloženě prezidentskou kanceláří, je velmi málo. Je trochu s podivem, že úřad prvního muže ve státě zůstal výzkumem takto opomíjen. Knihy pojednávající o KPR jsou vesměs vzpomínkami bývalých zaměstnanců, které nabízí sice zajímavý vhled do skutečné situace v KPR a jejího fungování, nicméně jako v případě všech pramenů osobní povahy je třeba ostražitosti v zacházení s nimi. Své vzpomínky sepsali dva bývalí kancléři (Jaromír Smutný a Ladislav Novák), dva osobní tajemníci (František Škarvan a Václav Sýkora) a jeden odborový rada (Miroslav Jirásek). Zápisky Benešova tajemníka Václava Sýkory vyšly časopisecky, ten se ale zaměřil hlavně na únorovou vládní krizi, navíc byl z rozhodnutí akčního výboru hned v březnu 1948 přeřazen z KPR na ministerstvo pro sjednocení zákonů. Ani František Škarvan nemůže nabídnout více informací o Gottwaldově vládě, neboť v KPR působil jen do smrti Edvarda Beneše. Paměti Jaromíra Smutného se také zaměřují především na únor 1948 a Ladislav Novák se k době vlády Klementa Gottwalda jen stručně vrací, neboť do KPR nastoupil až s jeho nástupcem Antonínem Zápotockým. Bohumil

Červíček, který byl kancléřem od 1. ledna 1949 do 30. září 1953 bohužel žádné vzpomínky nese-psal. Skutečný stav věcí v prezidentské kanceláři tedy na základě těchto knih můžeme zkoumat jen omezeně.

Zakladatelským obdobím komunismu se zabývá celá řada prací, o KPR se tam však příliš mnoho nedozvíme. I tak je ale důležité je zmínit, protože Hrad nebyl ve vzduchoprázdnu a celková situace v republice jej ovlivňovala. Tomuto období se věnuje práce Karla Kaplana *Československo v letech 1948-1953* či kniha Jana Rataje *KSČ a Československo I*. Obě jsou spíše učebnicovými texty, nicméně pro popis základních změn oproti předchozímu období postačují. Fenoménu odchodu do zahraničí se věnuje Kaplanova kniha *Poúnorový exil 1948-1949*, ze které mi posloužila zejména první část s počty exulantů. Zajímavý byl pohled Roberta Kvačka na roli prezidenta (a trochu i jeho kancléře) ve článku *Glosy o postavení československého prezidenta po roce 1918*.

Osobnost Klementa Gottwalda nemůže být vykládána odděleně od jeho politické angažovanosti a činnosti. Jeho role je samozřejmě zmiňována i v předešlých knihách, samostatně se mu věnuje hned několik autorů. Důležité jsou i pro toto téma práce Karla Kaplana - například *Mocní a bezmocní* a *Kronika komunistického Československa*, ve které se věnuje osobnostem Klementa Gottwalda a Rudolfa Slánského. Tyto dva a jejich vzájemný vztah rozebírá i Jiří Bílek ve třetí části knihy *Úhlavní přátelé*. Výklad osobnosti prezidentů spolu s dobou, ve které žili a která je mohla ovlivňovat, nabízí Jiří Pernes ve své práci *Takoví nám vládli*. Životopis Gottwalda sepsal v 70. letech i Jaroslav Matějka. Ten je samozřejmě zatížen dobou svého vzniku a o objektivním pohledu se hovořit nedá, i tak si ale myslím, že je důležité jej přečíst. Manželky prezidentů bývají vždy poněkud zastíněné osobnostmi svých manželů, z toho důvodu je zajímavá kniha Pavla Kosatíka *Deset žen z Hradu*, jejíž autor je naopak staví do popředí. Role Marty Gottwaldové totiž není zanedbatelná. Mezi literaturu o Klementu Gottwaldovi jsem se nakonec rozhodla zařadit i knihu Vladimíra Kadlece s poněkud bulvárním názvem *Podivné konce našich prezidentů*. K jejímu přečtení mě vedl hlavně fakt, že Vladimír Kadlec působil v letech 1948-1952 jako vedoucí jednoho z oddělení národohospodářského odboru KPR. Očekávala jsem tedy nějaké informace o fungování úřadu, případně roli Klementa Gottwalda v KPR. Bohužel se však jedná jen o popis Gottwaldova osobního a politického života, který nepřináší mnoho nového.

Vzhledem k tomu, že součástí mé práce je i popis procesu se zaměstnanci prezidentské kanceláře, který proběhl v dubnu 1951, je důležité zmínit další dvě práce Karla Kaplana, které se věnují problematice Bezpečnosti. O jejím fungování a vývoji píše v knize *Nebezpečná Bezpečnost*, důležitější pro mě však byla jiná kniha - *StB o sobě*. Jedná se o edici výpovědi

vyšetřovatele Bohumila Doubka, kterou sepsal po svém zatčení v srpnu 1955. Popisuje obecnou praxi při výsleších a vytváření konstrukce procesů, obrovskou roli sovětských poradců a zmiňuje se i o tzv. Akci Hrad, tedy procesu se zaměstnanci KPR, který byl konstrukcí pracovníků Státní bezpečnosti.

Při popisu organizace KPR či roli Klementa Gottwalda jsem nemohla vynechat popis ústavních pravomocí a státoprávního vývoje. Zde jsem využila knihu Jana Kuklíka a kolektivu *Dějiny československého práva 1945-1989*, dále některé části sborníku příspěvků z konference *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989*, který uspořádali Karel Malý a Ladislav Soukup, a také kniha Jana Janáka, Zdeňky Hledíkové a Jana Dobeše *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Důležité byly i edice dokumentů - *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa II*. Jána Gronského, *Příprava Ústavy ČSR v letech 1946-1948* Karla Kaplana a od téhož autora *Aparát ÚV KSČ v letech 1948-1968*, která mi umožnila srovnání stavu oddělení v KPR, ÚV KSČ a ministerstev.

V úvodu bych ještě ráda upozornila na to, že při citacích materiálů bezpečnostní provenience jsem úmyslně ponechala text v původním znění, i s případnými pravopisnými a stylistickými chybami. Myslím si totiž, že to dobře ilustruje dobu svého vzniku a vzdělanostní úroveň některých vyšetřovatelů.

2 Klement Gottwald a jeho doba

Když prezident Beneš přijal 25. února 1948 demisi ministrů nekomunistických stran, začalo v Československu období, které bývá nazýváno zakladatelským. Trvalo přibližně do smrti hlavního představitele strany a později i státu Klementa Gottwalda a došlo během něho k zásadním změnám ve vedení státu i ve společnosti. Proměna se vyznačovala hlavně vedoucím postavením Komunistické strany Československa ve státě a společnosti a podřízením se Moskvě (jak ve smyslu politickém, tak hospodářském). V této úvodní kapitole své práce bych ráda ony základní změny trochu přiblížila, neboť situace v KPR a některé změny v tamní organizaci samozřejmě bezprostředně souvisí s vývojem ve státě. Nebude chybět ani portrét Klementa Gottwalda, který byl hlavním tvůrcem nového státního uspořádání, a jeho ženy Marty, kterou politika vůbec nezajímala.

2.1 Československo v zakladatelském období komunismu

2.1.1 Společnost

Československá společnost se po únoru 1948 slovy Karla Kaplana postupně rozděluje na vítěze, postižené a vystrašené.¹ Počet členů komunistické strany však stále stoupal - na konci roku 1948 do KSČ patřilo již 2,6 milionu Čechoslováků.² Po konfliktu s Titovou Jugoslávií v červnu 1948 a kampani proti „titoismu“ dochází v Československu k ukončování do té doby praktikované zvláštní cesty k socialismu a (stejně jako v ostatních zemích v sovětské sféře vlivu) k úplnému podřizování Moskvě a přizpůsobování se sovětskému vzoru. Samozřejmostí byla cenzura. Spolu s ní přišlo zlidovění kultury a její podřízení propagandě ve stylu socialistického realismu, což pro některé umělce znamenalo ukončení veřejné činnosti, ať už z vlastního rozhodnutí, nebo z donucení. Nové době se přizpůbil výklad historie, omezen byl svobodný spolkový život (ze 60 000 organizací a spolků jich zbylo 683)³

¹ KAPLAN, K.: *Československo v letech 1948-1953, 2. část. Zakladatelské období komunistického režimu*, SPN, Praha 1991; str. 9.

² RATAJ, J.: *KSČ a Československo I. (1945-1960)*, VŠE - Oeconomica, Praha 2003; str. 79. Toto číslo však jistě ovlivnilo sloučení ČSSD s KSČ 27. června 1948, po kterém po prověrkách asi třetina bývalých sociálních demokratů přešla do KSČ. Část obyvatel se také snažila vstupem do KSČ uchránit - podle Kaplana to bylo až 285 tisíc lidí.

³ KAPLAN, K.: *Československo v letech...*; str. 25.

a soukromí obyvatel. Občanská práva a svobody byly sice zakotveny v nové Ústavě 9. května, dodržovány však nebyly.

Hned v poúnorové době dochází k první čistce - samozvaní soudci z akčních výborů postihovali nejen dospělé, kteří pro svůj politický postoj museli často přejít na nekvalifikovanou práci a ke své původní profesi se třeba již nikdy nevrátili, ale i jejich potomky, kterým nebylo umožněno studovat. To vedlo ke společenské deformaci - dosažené vzdělání se najednou stává přítěží a prosazován je dělnický původ. Akční výbor úřadoval i v prezidentské kanceláři. Nejen někteří příslušníci inteligence, ale i další Čechoslováci po únorové vládní krizi emigrovali. V letech 1948-1950 opustilo Československo na 25 000 obyvatel.⁴ Na společnost měla vliv i proticírkevní politika, která vyvrcholila procesy s představiteli církve a internací řeholníků.

2.1.2 Hospodářství

Vznikem Rady vzájemné hospodářské pomoci (RVHP) v lednu 1949 se východní blok, do té doby politicky provázaný, provazuje i hospodářsky. Československo se rovněž změnilo i po hospodářské stránce. Znárodňování započaté v předúnorovém období kolektivizace spolu se zvyšováním vývozu na východ vedly k nedostatku surovin a deviz, protože nebylo možné získat úvěr ze západu. Československo bylo politikou RVHP donuceno omezit obchod se západem a zaměřit se na východ, ale ekonomicky slabší státy nebyly schopné za dodávky převážně strojů a investičních celků zaplatit a suroviny slíbené Sovětským svazem na výrobu nedostačovaly. Země se tak ocitla doslova mezi Skyllou a Charybdou - nesplnění požadavků SSSR a ostatních zemí východního bloku bylo kritizováno, stejně tak i dovoz surovin ze západu, které Československo potřebovalo právě pro těžké strojírenství, aby mohlo splnit požadavky států RVHP.

Z ČSR se sice stala strojírenská velmoc východu, ale přizpůsobení ekonomiky pouze těžkému průmyslu proběhlo na úkor průmyslu lehkého, takže toto období provází nedostatek spotřebního zboží. Ve státě navíc probíhala industrializace Slovenska, která mimo jiného způsobila i větší závislost Slovenska na Praze. Funkce odborů se posunula - z prosazovatele vůle zaměstnanců se stává prosazovatel stranické politiky.⁵ Dosavadní střední třída a soukromý sektor byly postupně likvidovány.

⁴ KAPLAN, K.: *Poúnorový exil 1948-1949*, Dialog, Liberec 2007; kapitola 2. Československá emigrace 1948-1949, základní údaje.

⁵ KAPLAN, K.: *Československo v letech...*; str. 33.

Hospodářství poškozovalo také „mrhání kvalifikovaností“.⁶ Kvalifikovaní odcházeli do výroby, zatímco jejich místa obsazovali lidé, kteří měli sice stranicky správný dělnický původ, ale potřebné vzdělání u nich nahradilo krátké studium v různých přípravkách a večerních kurzech, což odpovídalo snaze komunistů vychovat novou „inteligenci“. I z KPR odešli někteří do výroby, aby se později v rámci rehabilitací pokusili domoci se zpět svého původního postavení.

2.1.3 Vláda

Dalším znakem ustavujícího se režimu byla vedoucí role KSČ, takže se brzy začal rozdílnost mezi stranou a státem stírat. V Ústavě 9. května sice ještě zakotvena nebyla, byla však nesporným faktem a její zakotvení v článku 4 ústavy z roku 1960 bylo jen potvrzením stávajícího stavu. V podstatě zmizelo rozdělení moci ve státě na zákonodárnou, výkonnou a soudní.

Parlamentní volby 30. května 1948 proběhly na základě jednotné kandidátky, na které pouhých 10% mandátů v novém parlamentu získali nekomunisté. Takzvané bílé lístky odevzdalo jen 10% voličů.⁷ Z parlamentu se tedy stala bezvýznamná instituce, která pouze schvalovala zákony předkládané vládou, jež se mu navíc nadřazovala. Vláda samotná pak sloužila k prosazování vůle stranického vedení a ve skutečnosti nevládla. V zakladatelském období navíc roste počet ministerstev - v roce 1951 jich je 33, roku 1955 už dokonce 48.⁸ Vznikají ministerstva pro jednotlivá odvětví průmyslu a zemědělství, což vede k posílení moci předsednictva vlády, které fakticky rozhodovalo. V souladu s růstem počtu specializovaných hospodářských ministerstev roste i specializace v národohospodářském odboru prezidentské kanceláře, jak o tom bude pojednáno v příslušné kapitole.

Centralizací ztrácely moc jak národní výbory, tak i slovenské orgány. Zákonem číslo 280/1948 Sb. bylo v Československu nově zavedeno krajské zřízení, které se stalo skutečností počátkem roku 1949. Nově vzniklo 19 krajů (13 v českých zemích a 6 na Slovensku), které odpovídaly velikosti přibližně 5 000 km².⁹ Po abdikaci prezidenta Edvarda Beneše 7. června 1948 ovládli o týden později komunisté i tuto funkci. Novým prezidentem byl zvolen

⁶ RATAJ, J.: *KSČ a Československo I...*; str. 94.

⁷ KAPLAN, K.: *Československo v letech...*; str. 41-42.

⁸ JANÁK, J., HLEDÍKOVÁ, Z. a DOBEŠ, J.: *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2005; str. 436.

⁹ JANÁK, J., HLEDÍKOVÁ, Z. a DOBEŠ, J.: *Dějiny správy...*; str. 447.

Klement Gottwald, jeho moc však nepramenila z funkce prezidenta, ale z funkce předsedy komunistické strany, která se postupně stala nejmocnější institucí ve státě.

2.1.4 Represe

Zakladatelské období je dobou politických procesů, bylo by ovšem chybou zmiňovat je jako jediný a nejdůležitější rys tohoto období - záměrně jsme si je tedy nechali na závěr této části kapitoly. V roce 1949 přijeli do Československa první sověští poradci Lichačov a Makarov, kteří příslušníky československé Státní bezpečnosti učili, jak připravovat velké politické procesy, a sovětské metody zaváděli i do výsledků a vyšetřování. Klementu Gottwaldovi se do pozvání sovětských poradců příliš nechtělo, nakonec k tomu však byl nepřímo donucen.¹⁰ To jej ale v žádném případě nezbavuje odpovědnosti za bezpráví spáchané v době jeho vlády. Vliv sovětských poradců během zakladatelského období neustále stoupal.¹¹

Procesy byly umožněny nejen přítomností sovětských poradců, snahou komunistů zbavit se nepohodlných osob, ovládnutím Bezpečnosti či podobnou praxí v ostatních zemích východního bloku, ale i zákonodárstvím. Po vyjádření odporu při příležitosti sokolského sletu 27. června či při pohřbu bývalého prezidenta Edvarda Beneše 8. září 1948 následovala další perzekuce v rámci „ostrého kurzu proti reakci“, která postihla v první řadě příslušníky ostatních politických stran.¹² Jejím symbolem byl zákon číslo 231/1948 Sb. na ochranu lidově demokratické republiky, spolu se zákonem číslo 247/1948 Sb. o táborech nucené práce a vznikem speciálního Státního soudu, před který náležely zločiny trestané podle zákona č. 231.

Politické procesy měly podle Karla Kaplana 5 základních funkcí: sloužily k prosazení mocenského monopolu, záměrů moci a sovětských mocenských plánů, k řešení napětí mezi mocí a společností, nesly ideologické poslání a zároveň byly zdrojem strachu.¹³ Vedly se nejen s politickými nepřáteli (nejznámější proces s Miladou Horákovou a spolčnicí), ale i s příslušníky církve, „vesnickými boháči“ či vojáky. Po procesu s Lászlo Rajkem v Maďarsku se bezpečnostní složky zaměřily i na hledání nepřátel přímo v KSČ, což přivedlo na

¹⁰ KADLEC, V.: *Podivné konce našich prezidentů*, Kruh, Hradec Králové 1991; str. 182 či KAPLAN, K.: *Kronika komunistického Československa. Klement Gottwald a Rudolf Slánský*, Barrister & Principal, Brno 2009; str. 137.

¹¹ O jejich obrovské moci hovoří například vyšetřovatel Bohumil Doubek ve své výpovědi. KAPLAN, K.: *StB o sobě. Výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka*, Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, Praha 2002.

¹² KAPLAN, K.: *Československo v letech...*; str. 14-15.

¹³ Tamtéž; str. 83.

popraviště jednoho z nejmocnějších mužů v Československu - generálního tajemníka Rudolfa Slánského. Před Státním soudem skončila i skupina současných a bývalých zaměstnanců Kanceláře prezidenta republiky, kteří byli 6. dubna 1951 odsouzeni k vysokým trestům. Z Bezpečnosti se v této době stala samostatná mocenskopolitická síla a velká opora nového režimu. To bylo zdůrazněno v květnu 1950, kdy se z ministerstva vnitra oddělilo samostatné ministerstvo národní bezpečnosti, v čele s Ladislavem Kopřivou.¹⁴ Po roce 1948 se také zvýšil počet pracovníků Bezpečnosti - proběhlo několik náborových vln a vzhledem k tomu, že kritériem k přijetí byla často jen třídní příslušnost, odbornost jejích pracovníků klesala.¹⁵

Justiční orgány ovládala komunistická strana, stejně jako orgány Bezpečnosti, čímž bylo znemožněno spravedlivé řízení. Zákonem číslo 319/1948 Sb., navíc soudnictví „zlidovělo“, což znamenalo, že v řízení měli převahu laikové oproti profesionálním soudcům. Ti navíc začali působit také u Nejvyššího soudu, kde mohli rozhodovat i o stížnostech pro porušení zákona.¹⁶

2.2 Stručný životopis manželů Gottwaldových

Klement a Marta Gottwaldovi byli párem, který si v životě prožil vzestupy i pády. Zatímco „Kléma“ „dělal politiku“, jeho žena nikdy nevstoupila do KSČ a byla připravena mu pomáhat zapíráním před bezpečnostními orgány i tím, že s ním byla pokaždé, když nechtěl s někým zůstat o samotě. Oba dva byli postiženi svým nemanželským původem, takže je trochu s podivem, že Gottwald málem připravil podobný osud i své dceři Martě. V následujícím stručném životopise prezidentského páru se budu věnovat období do volby Klementa Gottwalda prezidentem.

Klement Gottwald se narodil 23. listopadu 1896 v Dědicích u Vyškova jako nemanželský syn Marie Gottwaldové. Otec se k němu nehlásil, matka na něj neměla příliš mnoho času a tak byl poslán k příbuzným do Vídně, kde se vyučil truhlářem. Byl pilný a učenlivý a strýc s tetou s ním navíc zacházeli lépe než matka a nevlastní otec.¹⁷ S ostatními uční z Čech se scházel v klubu sociálně demokratické mládeže, což formovalo jeho názory.

¹⁴ JANÁK, J., HLEDÍKOVÁ, Z. a DOBEŠ, J.: *Dějiny správy...*; str. 464. V roce 1953 došlo k opětovnému sloučení s ministerstvem vnitra.

¹⁵ KAPLAN, K.: *Nebezpečná Bezpečnost. Státní bezpečnost 1948-1956*, DOPLNĚK, Brno 1999; str. 10-11.

¹⁶ JANÁK, J., HLEDÍKOVÁ, Z. a DOBEŠ, J.: *Dějiny správy...*; str. 458.

¹⁷ PERNES, J.: *Takoví nám vládli. Komunističtí prezidenti Československa a doba, v níž žili*, Brána, Praha 2003, str. 19.

Učení dokončil v roce 1914 a po návratu na Moravu narukoval. Jako voják rakousko-uherské armády získal dvě vyznamenání za statečnost.¹⁸ V červenci 1918 se nevrátil z dovolené a konec války tak přivítal na Moravě.

Jak již bylo řečeno v úvodu, nemanželský původ měla i Marta Gottwaldová (rozená Holubová), která se ve skutečnosti jmenovala Marie. Narodila se 17. září 1899 v Kopřivnici Rosalii Holubové. I přes toto omezení se brzy snažila žít samostatně. Oproti Klementovi ale nebyla vůbec trpělivá, o vzdělání neměla valný zájem a nedokázala se ani vyučit.¹⁹ Nejpozději v listopadu 1919 se seznámila s Klementem Gottwaldem a i přes rozdílné povahy se dali dohromady a 5. srpna 1920 se jim narodila dcera Marta. Stejně jako její rodiče byla tedy nemanželským dítětem.

V té době působil Gottwald v československé armádě, ve které zůstal až do podzimu 1920, kdy požádal o demobilizaci a odešel pracovat do nábytkářské dílny v Rousínově. Díky své ctižádosti a tomu, že se neustále sám vzdělával, se z nepříliš vzdělaného truhláře vypracoval na redaktora stranického tisku na Slovensku. Marta za ním sice několikrát přijela, ale zdejší prostředí nebylo nic pro ni - neměla vzdělání, takže do společnosti Gottwaldových spolupracovníků nezapadla, a politika ji nezajímala. Podle Pavla Kosatíka se ale začali více sbližovat a po přestěhování redakce *Pravdy chudoby* do Moravské Ostravy měli konečně společnou domácnost. Jejich společnou zálibou byl zpěv, vtipy a hraní karet. Brzy se stěhovali do Prahy a 21. března 1928 konečně uzavřeli sňatek. Časté byly návštěvy policie, před kterou se Marta naučila svého manžela krýt, než získal s poslancekým mandátem v roce 1929 i imunitu.²⁰

Role Gottwalda v komunistické straně byla velmi výrazná, nicméně dle mého názoru jeho postupnou proměnu nejlépe vystihuje Karel Kaplan, když píše, že „...vstupoval do komunistické strany jako dělník, z přesvědčení a s velkými ideály o socialismu, a skončil jako prezident bez ideálů, zlomený a bezvýrazný.“²¹ Do čela KSČ se dostal během vnitrostranických konfliktů v roce 1929 (již od roku 1925 byl členem politbyra i ústředního

¹⁸ PERNES, J.: *Takoví nám vládli...*; str. 22. Na druhou stranu hlavně ke konci života převládá u Gottwalda strach ze všudypřítomných „nepřátel“ i z Moskvy, kam za sebe nejčastěji posílal svého zetě Alexeje Čepičku. Proto jej Karel Kaplan ve svých knihách nazývá „prezidentem strachu“ a „diktátorem bez suverenity.“ KAPLAN, K.: *Mocní a bezmocní*, Sixty-Eight Publishers Corp., Toronto 1989; str. 9-43. KAPLAN, K.: *Kronika komunistického Československa...*; str. 114.

¹⁹ KOSATÍK, P.: *Deset žen z Hradu. Manželky prezidentů*, Mladá fronta, Praha 2009; str. 150.

²⁰ KOSATÍK, P.: *Deset žen z Hradu...*; str. 158.

²¹ KAPLAN, K.: *Mocní a bezmocní...*; str. 10.

výboru)²² - mnozí komunističtí poslanci s tím však nesouhlasili a tak došlo k poklesu členské základny. Během hospodářské krize jeho autorita postupně narůstala díky sociálním bojům organizovaným KSČ a s ní i počet členů.²³ Zkušeností neměl mnoho, nahradil je tedy podřízeností Moskvě. Od roku 1929 až do jejího rozpuštění roku 1943 působil i v Kominterně. V prezidentských volbách v roce 1934 dokonce kandidoval proti T. G. Masarykovi, po vydání letáku „Ne Masaryk - ale Lenin!“ byl však s ostatními komunistickými poslanci zbaven imunity a do zrušení zatykače v roce 1936 působil v exekutivě Kominterny v Moskvě.²⁴ Přiletěla za ním i Marta, která si zde měla poprvé uvědomit výhody, které jí přináší manželství s vysokým funkcionářem.²⁵

Gottwaldova autorita dosáhla vrcholu v době mnichovské krize, kdy prosazoval obranu a nepřijetí podmínek Mnichovské dohody. Po jejím přijetí odletěl spolu s dalšími komunisty do Moskvy (kam za ním později přiletěla i manželka s dcerou), kde je však čekala kritika za nezorganizování ozbrojeného odporu. Zde si také začal výrazně uvědomovat svou bezmocnost - jeho intervence za propuštění spolustraníků z vazby byly mnohdy zbytečné a navíc na přelomu let 1942/1943 došlo k pokusu o jeho odstranění z vedení KSČ. Roli zde hrála nespokojenost Sovětů a Kominterny s Gottwaldovým váháním organizovat partyzánskou válku v Protektorátu i jeho stupňující se alkoholismus a zdravotní problémy.²⁶ Pokus byl sice neúspěšný, on na něj však nezapomněl a začal se bát.²⁷ V exilu ale dosáhl i výrazných úspěchů, zejména v jednání o nové vládě a jejím programu, který byl vyhlášen 5. dubna 1945 v Košicích.

Do Československa se vrátil ještě mocnější než odjížděl a jeho postavení se samozřejmě odrazilo i v postavení jeho manželky. První poválečné volby v roce 1946 KSČ vyhrála, Gottwald se stal předsedou vlády a tím i druhým nejmocnějším mužem ve státě. Už zde můžeme pozorovat postupné rozdělování moci mezi Gottwaldem a Slánským - první jmenovaný se soustředil na činnost ve vládě, zatímco druhý ve funkci generálního tajemníka

²² Do vysokých funkcí si poté přivedl lidi, kterým věřil. Přezdívalo se jim „karlínští kluci“ a patřili mezi ně například Rudolf Slánský, Bruno Köhler či Viliam Široký. KAPLAN, K.: *Kronika komunistického Československa...*; str. 10.

²³ PERNES, J.: *Takoví nám vládli...*; str. 63.

²⁴ Tamtéž; str. 65.

²⁵ Několikrát si měla i darováním svých přebytků obdarovaného zavázat. Během druhého exilu po Mnichovu po evakuaci do Ufy v roce 1941 prý svého postavení využívala tak, že rozdávala jídlo potřebným. KOSATÍK, P.: *Deset žen z Hradu...*; str. 161.

²⁶ Ty pokračovaly dále. V roce 1944 prodělal mrtvici, která způsobila i částečné ochrnutí, ze kterého se však vyléčil. Během léčení byl u něj zjištěn i v mládí neléčený syfilis. BÍLEK, J., RICHTER, K. a CÍLEK, R.: *Úhlavní přátelé. Osudová spojení*, THEMIS, Praha 2002; str. 312. KAPLAN, K.: *Kronika komunistického Československa...*; str. 27.

²⁷ KAPLAN, K.: *Mocní a bezmocní...*; str. 15.

vedl stranu.²⁸ I přes to byl však Gottwald stále vnímán jako nejvyšší představitel strany, jejíž politiku i nadále určoval. Pokračoval ve snaze o získání veškeré moci ve státě, v čemž mu nakonec pomohli sami nekomunističtí politici neuváženým podáním demise v únoru 1948. Když prezident Beneš 25. února 1948 podepsal jmenovací dekrety nových ministrů, mohl se Gottwald radovat a na Václavském náměstí oznámit svůj triumf. I přes obrovskou moc shromážděnou v jeho rukou narůstala jeho podřízenost Moskvě. Vzepřel se jí jen v únoru 1948, když nevyhověl Stalinovi a vyřešil vládní krizi bez pomoci rudé armády, za což jej Stalin v září 1948 kritizoval.²⁹ V témže roce po roztržce s Jugoslávií skončila specifická československá cesta k socialismu a v Gottwaldovi narůstal další strach - jeho dcera totiž měla dítě s Jugoslávцем.³⁰

Zvláštní postoj měli manželé Gottwaldovi k Haně a Edvardu Benešovým. Na jednu stranu pro Gottwalda představoval Beneš záruku kontinuity s předchozím obdobím, což dělalo problém hlavně prvním poúnorovým politickým emigrantům,³¹ na druhou stranu ale zároveň představoval možnost případného sjednocení odpůrců nového režimu. Proto Bezpečnost umístila do KPR vysílačku i odposlouchávací zařízení.³² Hana Benešová se zase stala jakýmsi vzorem elegance pro Martu Gottwaldovou, která se jí poněkud nešťastně pokoušela napodobovat. Když 7. června prezident Beneš abdikoval, dosáhl o týden později Gottwald vrcholu své kariéry, když se stal i přes návrhy na nahrazení prezidentské funkce kolektivním vedením prvním komunistickým prezidentem Československa. Po jeho odchodu na Hrad Václav Kopecký prohlásil: „Pražský hrad - to je náš Kreml, odtud vychází moc nejvyšší.“³³ Jak moc se ve svém prohlášení mýlil ukáže jedna z posledních kapitol této práce, která bude věnována mocenské roli Hradu za Gottwaldovy vlády.

²⁸ BÍLEK, J., RICHTER, K. a CÍLEK, R.: *Úhlavní přátelé...*; str. 315.

²⁹ KAPLAN, K.: *Mocní a bezmocní...*; str. 25.

³⁰ BÍLEK, J., RICHTER, K. a CÍLEK, R.: *Úhlavní přátelé...*; str. 321. Později se vdala za Alexeje Čepičku, který byl podle Gottwaldovy sekretářky Ludmily Köhlerové jeho jediným přítelem. NA, fond „Archiv ÚV KSČ, Komise pro prošetření politických procesů, část II.“, zn. KSČ-ÚV-K 1945-1989, sv. 44, a.j. 704 (Záznam o pohovoru s Milčou Köhlerovou z 10. 1. 1963).

³¹ Těm se špatně vysvětlovalo, že v Československu došlo ke komunistickému převratu, když proslulý demokrat Edvard Beneš stále zůstával ve funkci prezidenta. TÁBORSKÝ, E.: *Prezident Beneš mezi Západem a Východem*, Mladá fronta, Praha 1993; str. 269.

³² KAPLAN, K.: *Mocní a bezmocní...*; str. 24.

³³ KAPLAN, K.: *Československo v letech...*; str. 46 či KAPLAN, K.: *Kronika komunistického Československa...*; str. 114.

3 Kancelář prezidenta republiky a „vítězný únor“

Druhý měsíc roku 1948 byl přelomový v mnoha ohledech. Pro komunistickou stranu znamenal získání úplné moci v Československu, pro mnoho politiků nový exil, pro obyvatele republiky nový systém vlády. František Škarvan o něm trefně prohlásil, že nebyl „v podstatě nic jiného než promyšlená akce k dovršení moci jedné strany, strany komunistů, a serie a zřetězení kardinálních chyb a nedostatků na straně druhé, na straně demokratů.“³⁴

Komunistická strana zvítězila v prvních poválečných volbách v roce 1946 a v únoru 1948 jen využila nespokojenosti nekomunistických politiků, která vedla k osudnému podání demise 12 ministrů Gottwaldovy vlády v pátek 20. února 1948. Následující dny probíhaly ve znamení zvýšené aktivity KSČ, se kterou ostatní politické strany nedokázaly udržet krok.

Kancelář prezidenta republiky se stala dějištěm mnoha důležitých jednání, o kterých jsem psala ve své bakalářské práci.³⁵ Podpis nemocného prezidenta Edvarda Beneše pod demise nekomunistických ministrů a jmenovací dekrety nových členů vlády v odpoledních hodinách 25. února 1948 znamenal pro komunisty, a hlavně pro Klementa Gottwalda, definitivní vítězství. Zrekonstruovaná vláda složená z komunistů a jejich přívrženců v ostatních stranách Národní fronty získala důvěru Národního shromáždění a opustil ji jen Jan Masaryk, který byl 10. března nalezen mrtev pod okny svého bytu v Černínském paláci.

Vraťme se však zpět na Pražský hrad. Prezident Beneš přijal dva dny po podpisu demise slib nových ministrů a poté odjel na své sídlo do Sezimova Ústí, u kterého zakázal vyvěsit prezidentskou vlajku. Původně se chystal abdikovat, později si to ale rozmyslel a řekl, že by to bylo jen „takové rozmáchnuté plácnutí do vody, trochu by se udělalo vln, mluvilo by se o tom jeden, dva dny a pak by se na všechno zase zapomnělo.“³⁶ Tím, že se rozhodl v prezidentské funkci ještě nějakou dobu setrvat, aby prý zabránil komunistické zvůli, však představoval kontinuitu s předchozím obdobím.

Pražský hrad byl bez svého pána až do 7. června, kdy Edvard Beneš abdikoval, a o týden později byl na jeho místo zvolen Klement Gottwald. Kancelář se mezitím proměňovala jak personálně, tak organizačně. Od 25. února byl činný místní akční výbor, který se staral o očistu mezi zaměstnanci, po Gottwaldově nástupu došlo i ke změnám ve struktuře samotného úřadu. O tom bude pojednáno v následujících kapitolách.

³⁴ ŠKARVAN, F.: *Vzpomínky. Sloužil jsem třem prezidentům, dělníkům a církvi*; soukr. vyd., Praha 1999; str. 57.

³⁵ TRPIŠOVSKÁ, J.: *Únor 1948 v prezidentské kanceláři* (bakalářská práce, obhájena na FF UK v červnu 2011).

³⁶ SÝKORA, V.: *Záznamy o činnosti do zatčení Bezpečností 29. září 1949*. In: *Masarykův lid*, roč. XV, č. 3, září 2009; str. 18.

4 Perzekuce v Kanceláři prezidenta republiky

4.1 Činnost akčního výboru

„Volám vás všechny k bdělosti a pohotovosti. Volám vás, všechny dobré Čechy a Slováky, vás všechny - dělníky, rolníky, živnostníky a intelektuály - k jednotě a svornosti. Tvořte v obcích, v okresech a v krajích akční výbory Národní fronty z demokratických a pokrokových představitelů všech stran a všennárodních organizací. Zmařte v zárodku jakékoli provokace reakčních agentů. Buďte jednotni a rozhodni, - a vaše pravda zvítězí!“³⁷ Tento pokyn vydal předseda vlády Klement Gottwald v závěru svého projevu na Staroměstském náměstí v sobotu 21. února 1948. V úřadech a institucích se začaly rychle a živelně ustavovat akční výbory Národní fronty,³⁸ které vzaly za svůj pokyn k očištění společnosti od všech nepřátel právě vytvářeného nového zřízení.

Výjimkou nebyla ani Kancelář prezidenta republiky, kde se akční výbor ustavil podle zpravodajství Československé tiskové kanceláře poměrně pozdě - až 25. února.³⁹ Jeho předsedou se stal Stanislav Vořechovský, původní profesí malíř pokojů a funkcionář Revolučního odborového hnutí.⁴⁰ Další členové mi bohužel nejsou známi (kromě Františka Šišmy, o kterém se zmíním později), neboť spis akčního výboru, který by měl být v Archivu Kanceláře prezidenta republiky, se zde nenachází a dosud se mi jej nepodařilo dohledat ani v jiných archivech. Podle záznamů v personálních spisech AV zasáhl v případě vrchní kancelářské oficiantky Lidmily Jarošové (v březnu 1948 přeložena na ministerstvo národní obrany pro negativní postoj k současným politickým událostem), smluvní úřednice Jiřiny Kublové (v březnu 1948 přeložena na ministerstvo zdravotnictví pro odmítavý poměr k ROH a jeho tehdejšími představitelům), bývalého ministra spravedlnosti a odborového přednosty Prokopa Drtiny (od 31. března 1948 na dovolené s čekatelným, 1. září téhož roku s ním byl rozváznán pracovní poměr), kancelářské pomocnice Danuše Voženílkové (výpověď v březnu 1948 pro hrubé urážení politických poměrů a spojenectví se SSSR) či podúředníka Jaroslava Nauše (v březnu 1948 přeložen do správy kancelářské a pomocné služby, neboť jako

³⁷ NA, fond „ČTK Praha - zpravodajské zprávy 1945-1956“, zn. 312/0/1, karton 457 „Zprávy ČTK 21.2.-22.2. 1948“.

³⁸ Název prý vymyslel Václav Kopecký. KAPLAN, K.: *Kronika komunistického Československa...*; str. 81.

³⁹ NA, fond „ČTK Praha - zpravodajské zprávy 1945-1956“, zn. 312/0/1, karton 460 „Zprávy ČTK 27.2.-29.2. 1948“.

⁴⁰ AKPR, personální spis Stanislava Vořechovského. O jeho působení ve funkci předsedy AV v prezidentské kanceláři zde však nejsou žádné zmínky.

průvodce cizinců podával návštěvníkům zkreslené informace o poměrech v Československu).⁴¹

Dalším vodítkem k činnosti AV v KPR může být *Přehled o personálních změnách v KPR v době od 1. III. 1948 do 26. III. 1949*. Podle něj bylo do KPR přijato 141 nových zaměstnanců, odešlo jich 51 a z toho pouhých 10 postihlo rozhodnutí akčního výboru (jeden zaměstnanec byl na návrh AV pensionován, šest převedeno do jiných úřadů a třem byl zrušen služební poměr).⁴²

Shrnutí změn v prezidentské kanceláři přináší *Denní zprávy* ze dne 16. března 1948. Píše se zde, že očista KPR byla provedena ve shodě s pokyny Ústředního akčního výboru, se změnami souhlasil i kancléř Jaromír Smutný (který prý už v roce 1945 chtěl po Rudolfu Slánském přidělení některých komunistických právníků do KPR) a ihned byly provedeny osobním referátem. Dokument pokračuje: „Akčnímu výboru v kanceláři presidenta republiky bylo Ústředním akčním výborem oznámeno, že tento netrvá na dalších opatřeních personálního rázu v kanceláři presidenta republiky a navrhuje dát tyto věci do klidu.“⁴³ Místo „vyakčňování“ měla probíhat náborová akce do závodní organizace KSČ na Hradě, do které bylo podle dokumentu zatím získáno 15 osob, z toho 5 vyšších úředníků (zájem měli komunisté jmenovitě o přednostu politického odboru Jana Jínu). Zpráva dále popisuje zjištění, že se v době po skončení vládní krize v kanceláři Smutného pálily spisy, situace už se ale uklidnila a nervozita zaměstnanců klesla.⁴⁴

Jak je však patrné z dalších dokumentů v Archivu KPR, činnost místního akčního výboru 16. březnem 1948 ukončena nebyla. 26. dubna 1948 dostal totiž kancléř Smutný návrh akčního výboru, aby pozdržel povýšení odborového rady Františka Škarvana, jmenování vrchní kancelářské oficiantky Libuše Lánové a kancelářské oficiantky Anny Hlouškové. Jaromír Smutný ve své odpovědi akčnímu výboru žádal nové zvážení případu Škarvana a Lánové, neboť by byli potrestáni dvakrát za stejný „prohřešek“ (v případě Františka Škarvana se mělo jednat o styk s pravicovými sociálními demokraty, což bylo podle Smutného náplní

⁴¹ Spisy vyhledal podle vnitřních záznamů archivář AKPR PhDr. Jakub Doležal, kterému tímto děkuji. Více informací viz personální spisy příslušných osob v AKPR.

⁴² AKPR, fond „KPR“, i. č. 2118, sig. 213182, karton 497 „A) Organizace (1948-1950)“.

⁴³ NA, fond „Klement Gottwald“, zn. fondu „ÚV KSČ 100/24“, zn. 1261/0/34, svazek 39, a.j. 828 „Únorové události“.

⁴⁴ Tamtéž. O pálení dopisů, které mohli hrozit jejich pisatele, píše ve svých pamětech i kancléř Jaromír Smutný. Více viz SMUTNÝ, J.: *Svědectví prezidentova kancléře*, Mladá fronta, Praha 1996; kapitola *Prezidentova abdikace (27. 2. - 7. 6.)*.

jeho práce osobního tajemníka prezidenta Beneše). Ukazuje se tedy, že kancléř Smutný ne vždy plnil vůli akčního výboru bez výhrad a že AV dál pokračoval ve své činnosti.⁴⁵

K úplnému zhodnocení působení akčního výboru v prezidentské kanceláři bohužel chybí základní dokumenty - tedy spis samotného akčního výboru. Na základě dostupných informací můžeme pouze konstatovat, že byl ustaven poměrně pozdě a měl méně času na rozvinutí činnosti, neboť byl již 16. března 1948 vyzván k ukončení očisty. Pokud by byla činnost akčního výboru v prezidentské kanceláři ukončena skutečně 16. březnem, jak se píše v *Denních zprávách*, dalo by se *Přehledu o personálních změnách...* důvěřovat, neboť v takovém případě by měl AV na svou činnost pouhých 20 dnů. Tím, že jeho činnost pokračovala i nadále, se jeví nepravděpodobným, že by rozhodnutí akčního výboru postihlo jen tak malý počet místních zaměstnanců.

4.2 Akce Hrad

Velkým zásahem do personálního obsazení Kanceláře prezidenta republiky byl bezpochyby proces s jejími zaměstnanci, vedený pod názvem „Akce Hrad“, „Emil Janouš a spol.“ či „Miroslav Jirásek a spol.“ Do tohoto procesu bylo zařazeno jedenáct zaměstnanců prezidentské kanceláře, kteří byli na základě vykonstruovaného obvinění odsouzeni k vysokým trestům odnětí svobody. K tomuto procesu existuje nejen vyšetřovací spis v Archivu bezpečnostních složek, ale i personální spisy jednotlivých zaměstnanců v Archivu KPR a spisy místní rehabilitační komise, která se procesem v roce 1968 zabývala. Můžeme si tedy udělat ucelený obraz o osudech všech odsouzených zaměstnanců.

4.2.1 Postižení zaměstnanci

4.2.1.1 JUDr. Jan Jína⁴⁶

Narodil se 18. září 1890 v Libštátě. Studoval na gymnáziu v Novém Bydžově, kde 30. června 1908 odmaturoval. Pokračoval studiem práv v Praze, která ukončil 28. května 1914, kdy byl promován doktorem práv. Dne 9. února 1918 si vzal za ženu Stanislavu Vančurovou.

⁴⁵ AKPR, fond „KPR“, i.č. 2118, sig. 213182, karton 498 „D) Zaměstnanci (1948-1949)“.

⁴⁶ Částečně převzato z: TRPIŠOVSKÁ, J.: *Únor 1948...*

Od roku 1919 působil ve službách ministerstva zahraničních věcí, v letech 1936 - 1938 jako přednosta kabinetu ministra Kamila Krofty. Po 15. březnu 1939 se zapojil do vznikajícího domácího odboje, konkrétně do odbojové skupiny profesora Klecandy, která podléhala Politickému ústředí. Díky Jínovi se povedlo mimo jiné navázat spojení se Smutným, který působil v Londýně.⁴⁷ Právě angažovanost v odboji vedla k jeho zatčení gestapem v dubnu roku 1940. Celý zbytek války strávil v nacistických věznicích, včetně koncentračního tábora Flossenbürg.

Po válce nastoupil do Kanceláře prezidenta republiky a 5. listopadu 1945 byl jmenován přednostou politického odboru. Podle Václava Sýkory byl výborným (až puntičkářským) úředníkem, který přísně dbal svých povinností.⁴⁸ Byl členem Československé strany národně socialistické, takže během únorové krize roku 1948 sloužil částečně jako prostředník mezi prezidentem Benešem a vedením této strany. Po abdikaci prezidenta Edvarda Beneše odešel na zdravotní dovolenou a 30. září 1948 byl přeložen na trvalý odpočinek. Zatčen byl 31. července 1950.⁴⁹

4.2.1.2 *JUDr. Miroslav Jirásek*⁵⁰

Jirásek se narodil 15. března 1913 v Telči. V roce 1931 odmaturoval na bratislavském reálném gymnáziu a zahájil studium práv na Komenského univerzitě v Bratislavě - doktorem práv byl promován v roce 1937, kdy začal pracovat ve Všeobecném pensijním ústavu v Brně. Dne 11. srpna 1940 si vzal za ženu Marii Blažkovou, se kterou měl dvě děti - dceru Marii a syna Leoše. Za války podporoval jídlem politické vězně a odvážil se provádět i drobné sabotáže. Po atentátu na Heydricha zažil i razii gestapa, která jen díky velkému štěstí neskončila jeho zatčením.

Po válce se stal zakladatelem Ústavu pro sociální a hospodářskou výchovu v Brně, kde pracoval bez nároku na plat, jelikož byl stále zaměstnán u Všeobecného penzijního ústavu. Působil jako vyšetřující komisař v internačním táboře v Kounicových kolejích v Brně, kde poukazoval na násilí páchané na Němcích, ale i na řádění sovětských vojáků. S důkazy o těchto nepravostech se vydal do Prahy a dostal se s nimi až do Kanceláře prezidenta

⁴⁷ ABS, fond „Z“ (Mapy zpráv zpracované Studijním oddělením MV), ev. č. 10, in. j. 24.

⁴⁸ SÝKORA, V.: *Záznamy o činnosti...* In: *Masarykův lid*, roč. XIV, č. 3, říjen 2008; str. 16.

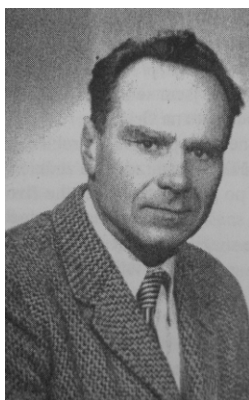
⁴⁹ Více o Janu Jínovi viz: JIRÁSEK, M.: *Svědectví jednoho života. Vzpomínky z dětství, prezidentské kanceláře a komunistických kriminálů...*, MAROLI, Praha 2000; str. 84-5. SMUTNÝ, J.: *Svědectví prezidentova kancléře...*; str. 13. AKPR, personální spis Jana Jíny.

⁵⁰ Částečně převzato z: TRPIŠOVSKÁ, J.: *Únor 1948...*

republiky. Tam nastoupil na návrh kancléře Smutného jako ministerský komisař, ale až 15. listopadu 1946, protože mezitím na něj bylo dáno udání pro podvod a vydírání,⁵¹ které Krajský soud v Brně 11. listopadu 1946 prohlásil za bezpředmětné. V KPR se zabýval problémy národního hospodářství.

Po únoru 1948 se připojil k táboru Benešových kritiků, který hovořil o přijetí demise dvanácti členů vlády jako o zradě a porušení slibu. Zároveň ale kritizoval i ministry a náměstky, kteří demisi podali, za to, že neměli jasnou koncepci. Byl organizován v ČSSD, po jejím sloučení přešel do KSČ, ale bezpečnostní materiály ho popisují jako nespolehlivého člena, který do strany vstoupil jen proto, aby si udržel zaměstnání.⁵²

Jeho působení v prezidentské kanceláři pokračovalo i za prezidentství Klementa Gottwalda, jímž byl jmenován odborovým radou.⁵³ Pracoval zde až do 29. března 1950, kdy byl jako první ze skupiny hradních zaměstnanců zatčen bezpečnostními orgány.⁵⁴

Obr. 1: JUDr. Miroslav Jirásek⁵⁵

4.2.1.3 Emil Janouš

Janouš se narodil 6. července 1890 v Litomyšli. Vystudoval místní gymnázium, na kterém 30. června 1908 složil maturitní zkoušku. Po ní pracoval v letech 1909-1911 jako praktikant u městské spořitelny v Litomyšli, poté sloužil jako jednoroční dobrovolník ve Lvově a následně až do mobilizace působil jako úředník u firmy Eisenschimmel a spol. v

⁵¹ ABS, fond „305“ (Ústředna Státní bezpečnosti), ev. č. 150, in. j. 1, Šetření národní a státoobčanské spolehlivosti a mravní zachovalosti Miroslava Jiráska ze dne 23. října 1946.

⁵² ABS, fond „V-400 MV“, Šetření státoobčanské spolehlivosti ze 7. ledna 1949.

⁵³ AKPR, personální spis Miroslava Jiráska, osobní výkaz.

⁵⁴ Více o životě Miroslava Jiráska viz.: JIRÁSEK, M.: *Svědectví jednoho života...* či AKPR, personální spis Miroslava Jiráska.

⁵⁵ JIRÁSEK, M.: *Svědectví jednoho života...*; str. 150.

Roudnici nad Labem.⁵⁶ Za první světové války se dostal 26. srpna 1914 do ruského zajetí, ve kterém byl až do července 1916. Tehdy se totiž přihlásil do legií a byl zařazen nejprve k 1. pluku Mistra Jana Husi, poté v březnu 1917 k 3. střeleckému pluku Jana Žižky z Trocnova, kde byl povyšován až do hodnosti poručíka. 13. srpna 1920 se s tímto plukem vrátil přes USA do vlasti, kde byl 15. února 1921 demobilizován.

29. října 1921 si vzal za ženu Marii Kolbabovou, která pracovala jako učitelka. Měli spolu dvě děti - syna Emila a dceru Jarmilu. Koncem listopadu 1921 nastoupil do účtárny Kanceláře prezidenta republiky jako účetní praktikant, později povýšil až na vrchního účetního tajemníka. V roce 1922 absolvoval zkoušku ze státního účetnictví. V KPR pracoval až do roku 1941, kdy byl jako bývalý legionář k 31. březnu přeložen do výslužby.

Do služeb KPR se znovu vrátil po skončení 2. světové války, 12. května 1945, tentokrát na hospodářskou správu Pražského hradu. Do té doby pracoval na Zemském finančním ředitelství v Praze.⁵⁷ Za okupace také působil v podzemním hnutí na Pražském hradě a zajímavé je, že jedním z jeho spolupracovníků byl i Josef Šírek, který byl dalším z odsouzených v Akci Hrad.

V následujícím roce povýšil na vrchního hospodářského ředitele a zároveň vstoupil do ČSSD. V této funkci působil až do 1. dubna 1950, kdy byl zatčen Státní bezpečností.⁵⁸

Obr. 2: Emil Janouš⁵⁹

⁵⁶ ABS, fond „V-400 MV“, Janouš Emil - operativní podsvazek 1, Protokol ze dne 6. června 1950.

⁵⁷ V operativním podsvazku 1 Janouš Emil ve fondu „V-400 MV“ se píše, že Janouš mezi lety 1941-1945 vystřídal zaměstnání u firem Chemikon, Pygmalion a Beckert. Více viz: ABS, fond „V-400 MV“, Janouš Emil - operativní podsvazek 1, Protokol ze dne 6. června 1950.

⁵⁸ Více o Emilu Janoušovi viz: AKPR, personální spis Emila Janouše.

⁵⁹ ABS, fond „V-400 MV“, Janouš Emil - podsvazek 1.

4.2.1.4 *Felix Nevřela*

Narodil se 17. března 1896 ve Vídni jako nemanželské dítě Karoliny Nevřelové. V jeho 4 letech se přestěhovali do Kvítkovic a poté do Napajedel, kde se vyučil holičem a poté vyrazil na zkušenou. Procestoval Slovinsko, Štýrsko a Rakousy. Roku 1915 byl ve Vídni odveden na vojnu. Na podzim 1915 byl zajat v Rusku a v následujícím roce se přihlásil do vznikajících legií - sloužil u 1. československého pluku Mistra Jana Husi, po zranění u Zborova byl přidělen k 143. záložnímu pěšímu střeleckému pluku.

Do Československa se vrátil v roce 1920, kdy po absolvování poddůstojnické školy nastoupil jako rotmistr do VKPR. Roku 1922 se stal správcem zámku v Lánech.⁶⁰ Působil zde až do roku 1941, kdy byl pensionován.

Za války podporoval rodiny, jejichž členové skončili v koncentračních táborech. Oženil se s Aloisií Hradeckou, se kterou měl jednoho syna. Do února 1948 byl členem ČSNS. V roce 1945 nastoupil opět do KPR jako správce lánského zámku, ale již 24. července 1950 byl dán do výslužby a 31. července zatčen bezpečnostními orgány.⁶¹

4.2.1.5 *JUDr. Jiří Bořek-Dohalský*

Bořek-Dohalský se narodil 18. února 1914 v Domažlicích, jako příslušník šlechtického rodu. Když mu bylo 5 let, zemřela mu matka a otec odešel do Prahy do služeb ministerstva zahraničních věcí. Spolu s ním odjel roku 1921 do Londýna, kde jeho otec dva roky pracoval na československém vyslanectví. Následoval návrat do vlasti, kterou Bořek-Dohalský opět opustil roku 1927, kdy následoval svého otce na vyslanectví do Vídně.

Zde vystudoval soukromé české reálné gymnázium, následoval rok studia dějin umění na filozofické fakultě vídeňské univerzity, než se vydal do Bratislavy. Právnické vzdělání získal na právnické fakultě Univerzity Komenského v Bratislavě (doktorem práv byl promován roku 1938). Krátce pracoval u zdejší cizinecké policie, než přešel k Zemskému úřadu v Praze.

Dne 30. března 1940 se oženil s Josefou Thurn-Taxisovou, se kterou měl čtyři syny: Václava, Jiřího, Antonína a Zdeňka. V říjnu 1940 byl přidělen do ministerstva vnitra, odkud byl v dubnu 1942 propuštěn jako politicky nespolehlivý. Do konce války pracoval jako administrativní úředník ve firmě Aero v Karlíně, poté krátce působil na ministerstvu vnitra,

⁶⁰ Více viz ABS, fond „V-400 MV“, Janouš Emil - podsvazek 1.

⁶¹ ABS, fond „V-400 MV“, operativní podsvazek 2; AKPR, personální spis Felixe Nevřely.

než byl 1. ledna 1946 přidělen do KPR do odboru IV/1 (pro správu Pražského hradu a Lán) jako vrchní ministerský komisař.

V březnu 1948 vstoupil do sociální demokracie, po jejím sloučení podal přihlášku do KSČ. S účinností od 1. dubna 1948 byl jmenován odborovým radou a od dubna 1949 byl pověřen vedením referátu IV/1, kde pracoval až do 31. července 1950, kdy byl zatčen pro podezření z protistátní činnosti.⁶²

4.2.1.6 *JUDr. Jindřich Doležal*

Narodil se 28. února 1896 v Krusičanech u Benešova. Vystudoval gymnázium v Příbrami, na kterém v roce 1917 složil maturitní zkoušku, následovalo studium 8 semestrů práv na právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze se státní zkouškou historicko-právní složenou dne 5. května 1919.

Za první světové války bojoval v rakousko-uherské armádě na italské frontě. V KPR začal pracovat již v roce 1921, kdy v únoru nastoupil do prozatímní služby v účtárně. Předtím působil jako účetní asistent u Zemského finančního ředitelství. Dne 1. června 1921 se oženil s Helenou Annou Starkovou. Brzy se jim narodila dcera Helena, která však v dětském věku zemřela, poté synové Jindřich a Zdeněk. Byl postupně povyšován až do funkce účetního ředitele v roce 1943, o rok později byl pověřen vedením účtárny a po válce byl jmenován vrchním účetním ředitelem. Tuto funkci zastával až do 1. července 1949, kdy byl dán na dovolenou s čekatelným a na vlastní žádost ze zdravotních důvodů od 31. července 1949 přeložen do trvalé výslužby. Po roce 1945 vstoupil do ČSNS, po únoru 1948 se nijak politicky neprojevoval. 31. července 1950 byl spolu s některými dalšími zaměstnanci KPR zatčen Bezpečností.⁶³

Obr. 3: JUDr. Jindřich Doležal⁶⁴

⁶² Více o Bořkovi-Dohalském viz AKPR, personální spis Jiřího Bořka-Dohalského.

⁶³ Více viz AKPR, personální spis Jindřicha Doležala.

⁶⁴ ABS, fond „V-400 MV“, operativní podsvazek 1.

4.2.1.7 Jaroslav Eliáš

Eliáš se narodil 20. dubna 1901 v Třebkově. Po 4 třídách obecné a 3 třídách měšťanské školy se vyučil v letech 1916-1918 zahradníkem v zahradách Bedřicha Lobkowitze v Čížové, poté v letech 1920-1922 absolvoval zemský pomologický ústav v Tróji a po sedmileté praxi nastoupil 15. prosince 1927 do služeb KPR. 27. prosince 1930 se oženil s Boženou Jirkovskou, která byla podle hlášení obvodního velitele NB ve svém okolí známa jako „velmi tichá žena, uzavřené povahy.“⁶⁵

Pracoval jako zahradní příručí v Lánech, od roku 1934 působil v hospodářské správě Pražského hradu. 5. listopadu 1945 byl s účinností od 1. května 1945 jmenován hospodářským oficiálem, v říjnu 1946 administrativním revidentem a v březnu 1948 administrativním kontrolorem. Na starost měl vedení správy zahrad - to znamená plánování zahradních prací, přidělování práce dalším zaměstnancům, kontrolu i návrh rozpočtů.

Podle oznámení o vulgárním vyjadřování Eliáše v restauraci z 2. srpna 1949 jsme zjistili, že byl členem KSČ.⁶⁶ Zatčen byl, stejně jako většina jeho spoluodsouzených, 31. července 1950.⁶⁷

Obr. 4: Jaroslav Eliáš⁶⁸

4.2.1.8 JUDr. František Šišma

Narodil se 20. září 1910 v Praze na Žižkově. Vystudoval gymnázium a práva na Univerzitě Karlově, která dokončil v roce 1934. Hned poté nastoupil jako advokátní koncipient do kanceláře JUDr. Otakara Vochoče v Praze, po skončení prezenční vojenské

⁶⁵ AKPR, personální spis Jaroslava Eliáše, hlášení obvodního velitele NB z 1. září 1951.

⁶⁶ AKPR, personální spis Jaroslava Eliáše.

⁶⁷ Více o Jaroslavu Eliášovi viz AKPR, personální spis Jaroslava Eliáše.

⁶⁸ ABS, fond „V-400 MV“, operativní podsvazek 1.

služby nastoupil roku 1936 do Zemské správy politické, ve kterém pracoval s krátkou přestávkou v roce 1938 až do roku 1943, kdy onemocněl. V témže roce mu zemřela první žena Růžena rozená Zlámalová, se kterou byl ženatý od 4. července 1938. Měli spolu syna Petra, který se později stal lékařem.

V dubnu 1944 nastoupil do služeb ministerstva školství a 27. dubna se podruhé oženil. Jeho ženou se stala Klementinou Sekerová, profesorka z Prahy. Měli spolu dvě děti - Martu a Víta. Šišmův otec František byl od 1. září 1939 až do konce války vězněn v koncentračním táboře Sachsenhausen.

Do KPR nastoupil Šišma v roce 1947 - nejprve do osobního oddělení, později do odboru národohospodářského, jehož se stal vedoucím. Od března 1946 byl členem ČSSD, po únoru 1948 byl pověřen funkcí místopředsedy místní organizace na Smíchově. Angažoval se i v době únorové krize - byl členem akčního výboru KPR, slučovací komise při slučování ČSSD s KSČ a od 1. července do voleb 1948 členem výboru závodní organizace KSČ v KPR.⁶⁹ I přes tuto angažovanost byl 31. července 1950 vzat do vazby a připojen k dalším zatčeným zaměstnancům v rámci Akce Hrad.⁷⁰

Obr. 5: JUDr. František Šišma⁷¹

4.2.1.9 Josef Šírek

Josef Šírek pocházel z Novosedel nad Nežárkou. Narodil se na Štědrý den v roce 1908. Roku 1927 ukončil maturitou studium reálky v Českých Budějovicích, v témže roce mu zemřel otec a nastoupil do Kanceláře prezidenta republiky jako úředník do hospodářské správy Pražského hradu, kde se později stal hospodářským ředitelem.

⁶⁹ AKPR, personální spis Františka Šišmy, opis životopisu z 21. března 1950.

⁷⁰ Více viz AKPR, personální spis Františka Šišmy.

⁷¹ AKPR, personální spis Františka Šišmy.

Za druhé světové války se angažoval v domácím odboji, byl členem několika ilegálních skupin. Za to obdržel 29. dubna 1946 „Československou medaili za chrabrost.“ Po roce 1945 vstoupil do KSČ, stranické práce se ale neúčastnil, a když přestal platit příspěvky, jeho členství skončilo.⁷²

V letech 1948-1950 byl znovu členem KSČ, prý aby nemusel odejít ze svého zaměstnání. Spolu s Emilem Janoušem, který byl později postaven do čela ilegální organizace v KPR, byl zatčen 1. dubna 1950.⁷³

Obr. 6: Josef Šírek⁷⁴

4.2.1.10 JUDr. Jindřich Procházka

Narodil se 19. července 1914 v Praze. Vystudoval reálné gymnázium na Smíchově, kde odmaturoval s vyznamenáním v červnu 1933, poté práva na Karlově univerzitě, která dokončil v lednu 1938. Po ukončení studií pracoval nejprve jako bezplatný právní praktikant u Vrchního soudu v Praze, poté půl roku jako advokátní koncipient u JUDr. Wilta. Střídal praxe u různých pražských soudů, až po složení soudcovské zkoušky v prosinci 1941 zakotvil u ministerstva spravedlnosti.

Do prezidentské kanceláře nastoupil 4. června 1945. Pracoval zde jako úředník právního referátu, později odborový rada. Na starosti měl vyřizování agendy vyplývající z ústavních pravomocí prezidenta republiky, to jest mezinárodní smlouvy, zákonodárství či žádosti o udílení milosti. Asi od léta 1945 byl členem ČSSD. 11. září 1945 se oženil s Ludmilou Daitlovou, se kterou měl syna Ondřeje.

⁷² ABS, fond „V-400 MV“, Janouš Emil - podsvazek 1.

⁷³ Více o Josefu Šírkovi viz AKPR, personální spis Josefa Šírka.

⁷⁴ AKPR, personální spis Josefa Šírka.

Spolu s dalšími zaměstnanci byl 31. července 1950 zatčen pro podezření z protistátní činnosti.⁷⁵

Obr. 7: JUDr. Jindřich Procházka⁷⁶

4.2.1.11 František Podval

Podval se narodil 22. května 1906 v Měšicích. Vystudoval státní průmyslovou školu v Praze (obor stavitelský), kterou ukončil maturitou v roce 1925 a 23. prosince 1932 absolvoval stavitelskou zkoušku. Od roku 1925 pracoval 14 let u firmy Nekvasil jako asistent a později stavbyvedoucí, poté působil samostatně a v roce 1945 nastoupil do KPR do stavební správy Pražského hradu, u které strávil i část služby u firmy Nekvasil.

Zde byl povyšován, až dosáhl funkce hospodářského ředitele. V letech 1933-1939 byl členem ČSNS, v lednu 1948 vstoupil do sociální demokracie, po sloučení ale nebyl přijat do KSČ.⁷⁷ Za války se zapojil do odboje - podílel se na rozšiřování časopisu „V boj“, do kterého i psal, a jako jednatel Sokola vybíral příspěvky na podporu rodin vězněných členů této organizace. V srpnu 1940 byl zatčen gestapem, ale po výsledku byl propuštěn. Jeho bratři byli uvězněni, jeden z nich dokonce odsouzen k smrti, ale nakonec přežil až do konce války.

S manželkou Boženou, kterou si vzal 29. července 1930, měl 2 děti - dceru Ivanu a syna Františka. Na přelomu let 1948/1949 s ním bylo vedeno disciplinární řízení z důvodu porušení služebních povinností. Jeho pravomoci byly postupně zmenšovány, až byl 14. dubna 1950 zatčen.⁷⁸

⁷⁵ Více viz AKPR, personální spis Jindřicha Procházky.

⁷⁶ AKPR, personální spis Jindřicha Procházky.

⁷⁷ ABS, fond „V-400 MV“, operativní podsvazek 1, protokol výsledku Františka Podvala ze 14. května 1950.

⁷⁸ Podle jeho dopisu Svazu protifašistických bojovníků ze 31. března 1968 jemu a ještě jednomu z obviněných navrhoval prokurátor dokonce trest smrti. AKPR, fond „KPR“, Rehabilitace, protokol 100 000. Více o Podvalovi viz AKPR, personální spis Františka Podvala.

4.2.2 Vyšetřování a proces

V této kapitole se budeme věnovat samotnému procesu se zaměstnanci Kanceláře prezidenta republiky, který byl nazýván Akce Hrad. Jak je z bezpečnostních materiálů patrné, nemohli se tvůrci procesu rozhodnout, koho postaví do čela hradní skupiny. V dokumentech se střídají názvy „Jirásek a spol.“ a „Janouš a spol.“ Nakonec byl za hlavního organizátora „protistátní činnosti“ označen Emil Janouš.

Jako první byl zatčen Miroslav Jirásek, již 29. března 1950.⁷⁹ Brzy po něm, 1. dubna 1950, zatkla Bezpečnost Josefa Šírka a Emila Janouše, 14. dubna poté Františka Podvala. Zbytek obviněných, tedy Jindřich Doležal, František Šišma, Felix Nevřela, Jindřich Procházka, Jaroslav Eliáš, Jiří Bořek-Dohalský a Jan Jína, byl zajištěn 31. července 1950.⁸⁰

Vyšetřovací spis obsahuje množství výslechových protokolů, které se u jednotlivých obžalovaných často opakují, proto si dovolím pouze stručně shrnout konstrukci procesu tak, jak se „protistátní činnost“ podle Bezpečnosti odehrála. Všechny jsou samozřejmě zatíženy dobou svého vzniku a ambivalentním postojem samotných vyšetřujících orgánů - ten vyčteme například z výpovědi vyšetřovatele Bohumila Doubka, vydané Karlem Kaplanem. Doubek zde na jednu stranu přiznává, že často byla nejprve určena konstrukce a teprve poté se měli vyšetřovaní přimět k tomu, aby vypovídali podle přání vyšetřujících orgánů, na druhou stranu ale některé výpovědi hodnotí jako nevěrohodné a „příliš naučené.“⁸¹ I tak si však myslím, že je důležité je číst, neboť zde lze často narazit na drobné změny a vyčteme i snahu o autoritativnější působení vyšetřujících orgánů. Například oproti protokolům o výslechu ostatních obviněných je v případě protokolu o výslechu Josefa Šírka v konstatování

⁷⁹ O tom, že si ostatní členové hradní skupiny později mysleli, že byli zatčeni na základě jeho výpovědi, píše Jirásek ve svých pamětech, kde se od tohoto tvrzení distancuje. Zda to byla pravda nebo ne je těžké rozhodnout, soudit Jiráskovo chování z morálního hlediska mi nepřísluší. Omezím se tedy jen na konstatování, že v bezpečnostních materiálech je několikrát zmíněno, že Jiráskova je možné použít jako svědka, neboť vypovídal o zločinech svých i svých společníků, které usvědčoval i v konfrontacích. On sám v pamětech píše, že to není pravda a že až před soudem zjistil, že je vlastně součástí nějaké rozsáhlejší skupiny. Více viz. JIRÁSEK, M.: *Svědectví jednoho života...*; str. 119-120. ABS, fond „V-400 MV“.

⁸⁰ Ke skupině měl být původně připojen i JUDr. Julius Kordoš, který byl zatčen rovněž 31. července 1950. V žalobě ze 14. ledna 1951 ještě figuruje Kordošovo jméno, v trestním oznámení ze 30. března 1951 je již nahrazen Jiřím Bořkem-Dohalským. ABS, fond „V-400 MV“, Janouš Emil - skupinový spis.

⁸¹ Na straně 127 popisuje takové učení se v případě procesu s Rudolfem Slánským: „V protokolech s vyšetřovanými, pokud se mluvilo o jejich účasti ve skupině Slánského se dříve psalo jen, že byli účastníky „spiknutí“. Teprve, když byl stanoven pevně název pro jejich činnost, bylo v protokolech užíváno názvu „Protistátní spiklenecké centrum“. Vyšetřovaní museli být přirozeně při výslechu vedeni k tomu, aby si na používání tohoto názvu zvykli. Já jsem nikdy nepovažoval za nutné, aby v protokolech bylo psáno jako odpověď vyšetřovaného, že to nebo ono prováděl jako člen „našeho protistátního spikleneckého centra“. To přímo bilo do očí, že vyšetřovaný byl k tomuto vyjadřování veden, nebo že tomu byl naučen.“ KAPLAN, K.: *StB o sobě...*; str. 127.

vyslychajícího užíváno velké množství vykřičníků a příkazů, a byl to právě Josef Šírek, který byl bezpečnostními orgány při výslechu surově zbit, takže musel být převezen do nemocnice.⁸² Zároveň narazíme i na nesrovnalosti v konstrukci činnosti hradní skupiny - na jednom místě se uvádí, že měl Miroslav Jirásek napomáhat Václavu Majerovi k útěku za hranice, na jiném místě měl Janu Jínovi vyřizovat vzkaz z emigrace právě od Václava Majera.

Většina obviněných byla organizována v sociálně demokratické straně, často se jednalo o příznivce bývalého prezidenta Edvarda Beneše. Ona „Benešovská klika v KPR“ je ve vyšetřovacím spise zmiňována poměrně často. Vše mělo začít na jaře 1949, kdy „zahraniční agent“ kontaktoval Jindřicha Doležala. Ten mu slíbil spolupráci a zároveň jej seznámil s Emilem Janoušem. Neměl totiž přístup ke všem informacím, které „agent“ požadoval, a také byl od srpna 1949 ve výslužbě. Právě Janouš měl být tou osobou, která začala dávat dohromady nespokojené zaměstnance v prezidentské kanceláři. Díky Františku Podvalovi získal pro „agenta“ plán Pražského hradu i s podzemními chodbami, Felix Nevřela poskytl informace o bezpečnostních opatřeních v Lánech, Jaroslav Eliáš ukrýval na Hradě nepřihlášené zbraně (stejně jako Podval a Janouš), František Šišma dodával zprávy z národohospodářského odboru, Jindřich Procházka kromě poskytování informací organizoval sbírky na rodiny zatčených a Josef Šírek popsal „agentovi“ manipulaci se spisy v úřadě a zároveň začátkem roku 1950 ukrýval svého synovce Tomáše, který utekl z tábora nucených prací. Miroslav Jirásek a Jiří Bořek-Dohalský měli kontakty na vyslanectví západních států (Jirásek na holandské a Bořek-Dohalský na rakouské), kam dodávali zprávy o situaci v zemi. Jirásek se zároveň snažil přes holandské vyslanectví zajistit falešné pasy pro Jana Jínu, jeho manželku a další osoby, kterým pomáhal v útěku do zahraničí.⁸³

Znalci z oboru státněbezpečnostního a vojenského hodnotili tuto skupinu jako vysoce nebezpečnou právě díky místu, kde se utvořila. Přímé ohrožení hlavy státu je zmiňováno ve výslechových protokolech jako zvlášť přitěžující okolnost. Samotný proces byl neveřejný a proběhl před Státním soudem v Praze dne 6. dubna 1951. Význam procesu viděly bezpečnostní orgány v tom, že bude „stržena maska dalších rozvratných protistátních spiklenců“, poukáže se na nové metody práce a kompromituje se holandské a rakouské

⁸² „Pamatuji se, že orgán Roček fackoval jednoho z vyšetřovaných v této akci, že nechtěl přistoupit na jeho formulace, a že Šváb vyšetřovaného Šírka při výslechu udeřil pěstí do žaludku, a když se Šírek začal kácet, udeřil jej ještě pěstí do nosu. Po tomto zranění na nose musel být Šírek převezen do nemocnice a na nose mu byl proveden chirurgický zákrok.“ KAPLAN, K.: *StB o sobě...*; str. 66.

⁸³ ABS, fond „V-400 MV“, Janouš Emil - skupinový spis.

vyslanectví. Zároveň je ale konstatováno, že se všech těchto důkazů těžko využije, když proces bude neveřejný...⁸⁴

Devět z jedenácti obviněných se podle žaloby provinilo velezradou a vyzvědačstvím. Pouze Nevřelovi s Procházkou bylo dáváno za vinu jen nepřekážení nebo neoznámení trestného činu. Sami se totiž do hradní skupiny přímo nezapojili. Soud udělil tresty odnětí svobody v délce od 15 měsíců do 20 let, zároveň s nimi i tresty vedlejší - peněžitý trest a odnětí čestných občanských práv na určitou dobu, ve většině případů i propadnutí veškerého jmění.⁸⁵ Jiří Bořek-Dohalský se odvolal, Nejvyšší soud však původní rozsudek 19. června 1951 potvrdil.⁸⁶

4.3 Rehabilitace

Na rehabilitaci čekala většina zaměstnanců KPR odsouzených v procesech 50. let poměrně dlouho a někteří se jí ani nedožili. Čtyřčlenná rehabilitační komise byla v Kanceláři prezidenta republiky ustavena 9. dubna 1968. V jejím čele stála doktorka práv Eva Rychetská, dalšími členy byly Jan Svoboda, Karel Fišer a Josef Šimůnek. Nejprve bych ráda stručně představila tyto čtyři osoby, poté se budeme věnovat průběhu rehabilitací se zaměřením na odsouzené v rámci Akce Hrad.

Eva Rychetská, rozená Zmatlíková, se narodila 18. září 1912 v Brně. Vystudovala reálné gymnázium a poté právnickou fakultu Univerzity Karlovy, kterou dokončila v roce 1945 (ve stejném roce vstoupila do KSČ). V roce 1937 si vzala za muže Josefa Rychetského, se kterým měla dvě děti, Zuzanu a Pavla - dnešního předsedu Ústavního soudu České republiky. Do služeb KPR vstoupila v roce 1949 do jejího politického odboru (byla pověřena

⁸⁴ ABS, fond „V-400 MV“, operativní podsvazek 2, Zpráva o průběhu Akce Hrad ze 7. září 1950, str. 12-13.

⁸⁵ Přehled trestů: Emil Janouš - 20 let vězení, pokuta 10 000 Kčs, ztráta čestných občanských práv na 10 let, propadnutí celého jmění. František Podval - 19 let, 10 000 Kčs, 10 let a propadnutí celého jmění. Jiří Bořek-Dohalský - 17 let, 20 000 Kčs, 10 let a propadnutí celého jmění. Jindřich Doležal - 15 let, 10 000 Kčs, 10 let a propadnutí celého jmění. Miroslav Jirásek - 15 let, 10 000 Kčs, 10 let, propadnutí celého jmění. Josef Šírek - 13 let, 10 000 Kčs, 10 let a propadnutí celého jmění. František Šišma - 12 let, 10 000 Kčs, 10 let a propadnutí celého jmění. Jan Jína - 4 roky, 20 000 Kčs, 5 let, propadnutí celého jmění; pro špatný zdravotní stav byl brzy propuštěn na svobodu. Jindřich Procházka - 2 a půl roku, 10 000 Kčs, 5 let. Jaroslav Eliáš - 15 měsíců, 10 000 Kčs, 5 let. Felix Nevřela - 15 měsíců, 10 000 Kčs, 5 let. Zdroj: ABS, fond „V-400 MV“ či AKPR, personální spisy jednotlivých odsouzených, výpisy z rozsudku č. j. 6 Ts I 20/51.

⁸⁶ AKPR, neuspořádaný fond „KPR“, Rehabilitace, protokol 100 000, č.j. 78/8-68.

vedením referátu I/1), od roku 1959 vedla právní oddělení. Angažovala se i ve straně, stejně jako její muž i bratr. V roce 1969 odešla do důchodu.⁸⁷

Obr. 8: JUDr. Eva Rychetská⁸⁸

Jan Svoboda se narodil 14. května 1911 v Lochenici. Vystudoval obchodní akademii, na které odmaturoval v roce 1930, a poté pětisemestrový kurz úsekových ekonomik na Vysoké škole ekonomické, který dokončil v roce 1958. Do KSČ vstoupil stejně jako Eva Rychetská v roce 1945. Byl třikrát ženatý, naposledy si vzal v roce 1955 Helenu Šturmovou. Měl dva syny - nevlastního Čestmíra Šturmu a vlastního Pavla.⁸⁹ Do prezidentské kanceláře se dostal roku 1951 - nejprve pracoval jako vedoucí účtárny v lesní správě státního statku Lány, od října 1952 jako vedoucí oddělení plánovacího a finančního. Do důchodu odešel v roce 1976.⁹⁰

Obr. 9: Jan Svoboda⁹¹

⁸⁷ Více viz. AKPR, personální spis Evy Rychetské.

⁸⁸ AKPR, personální spis Evy Rychetské.

⁸⁹ V jednom z dotazníků uveden jako „Jan“ - AKPR, personální spis Jana Svobody,

⁹⁰ Více viz. AKPR, personální spis Jana Svobody.

⁹¹ AKPR, personální spis Jana Svobody.

Karel Fišer se narodil 3. listopadu 1910 v Lysé nad Labem. Do rehabilitační komise jej nominoval celozávodní výbor KSČ. Vyučil se malířem pokojů. Roku 1936 si vzal za manželku Antonii Doubkovou, se kterou měl dva syny - Karla a Vladimíra. Hned v létě 1945 vstoupil do KSČ. V roce 1947 složil podúřednickou zkoušku, čekalo jej tedy povýšení do funkce hospodářského oficiála (později vrchního hospodářského oficiála). V roce 1936, tedy 9 let po získání výučního listu, nastoupil k hospodářské správě Pražského hradu, kde pracoval s kratšími přestávkami až do roku 1975, kdy odešel do důchodu.⁹²

Obr. 10: Karel Fišer⁹³

Posledním členem rehabilitační komise v KPR byl Josef Šimůnek, předseda závodního výboru ROH. Narodil se 28. prosince 1912 v Krčíně. Absolvoval obecnou a měšťanskou školu, zemědělskou technickou školu nedokončil. Vyučil se zahradníkem. Do služeb Kanceláře prezidenta republiky vstoupil v roce 1942, byl přidělen do správy zahrad Pražského hradu. V srpnu následujícího roku si vzal za ženu Františku Pelcovou, se kterou měl dvě děti - syna Josefa a dceru Jaroslavu. Do důchodu odešel v roce 1977.⁹⁴

To byli členové rehabilitační komise v KPR, která fungovala od 9. dubna 1968. Komise nejprve projednala případ Františka Šišmy, který byl již v roce 1956 zproštěn obžaloby v plném rozsahu.⁹⁵ Bylo doporučeno jednat s ním o návratu do služeb prezidentské

⁹² Více viz. AKPR, personální spis Karla Fišera.

⁹³ AKPR, personální spis Karla Fišera.

⁹⁴ Více viz. AKPR, personální spis Josefa Šimůnka.

⁹⁵ „Dne 31. 8. [7. - oprava J.T.] 1950 jsem byl vzat do vazby a rozsudkem býv. státního soudu v Praze ze dne 6. dubna 1951 čj. 6 Ts I 20/51 byl jsem odsouzen k odnětí svobody. Tento rozsudek byl však po obnoveném trestním řízení usnesením Krajského soudu v Praze ze dne 1. 2. 1956 čj. Ts I 20/51 v celém rozsahu zrušen a novým rozsudkem Krajského soudu v Praze ze dne 22. srpna 1956 čj. 2 T 018/56 jsem byl žaloby zproštěn. Dokladem o tom je Potvrzení krajské prokuratury v Praze čj. SKPt 31/56 ze dne 11. 9. 1956 a výpis z rejstříku

kanceláře, kam se Šišma v létě roku 1968 skutečně vrátil a setrval zde až do svého odchodu do důchodu v roce 1971.⁹⁶

Následovalo šetření o ostatních bývalých zaměstnancích, kteří byli v letech 1950-1952 zatčeni a odsouzeni. Podle něho došlo u některých odsouzených ke zmírnění trestu už v průběhu 50. let. O případu Františka Šišmy jsme již mluvili. Podle zprávy náměstka ministra spravedlnosti Karla Klose přednostovi KPR Bohumilu Červíčkovvi byl již 27. srpna 1951 podmíněčně propuštěn Felix Nevřela.⁹⁷ O následných rozsudcích se zmíním na jiném místě.

Jiří Bořek-Dohalský pracoval v době vytvoření rehabilitační komise v KPR jako dělník ve skladu ve Výzkumném ústavu mechanizace v Lysé nad Labem, Miroslav Jirásek byl v invalidním důchodu (předtím pracoval v ČKD). V důchodu byl tehdy i Felix Nevřela a Jindřich Doležal. Jindřich Procházka se rehabilitace nedožil - zemřel 3. září 1951 při výkonu trestu.⁹⁸ Po smrti byl v roce 1968 i Emil Janouš (zemřel v lednu 1967) a Jaroslav Eliáš. Josef Šírek po odpykání trestu 1. dubna 1959 nastoupil do Pražských papíren, o jeho eventuálním znovupřijetí do služeb KPR komise měla rozhodnout až po verdiktu Nejvyššího soudu, na který se Šírek obrátil. Podle personálního spisu do KPR znovu nastoupil 15. května 1969 a setrval zde až do své smrti.⁹⁹ Příklad Františka Podvala, který v té době pracoval jako stavitel ve Středočeském podniku pro konservaci a obnovu památek v Kostelci nad Černými lesy, měl rovněž nejprve projednat Nejvyšší soud. Emil Janouš byl podle dopisu jeho vdovy propuštěn až na amnestii v roce 1960.¹⁰⁰

Rehabilitace se většina odsouzených v rámci Akce Hrad dočkala až koncem roku 1968. Ve dnech 16. a 19. prosince se konalo veřejné zasedání zvláštního senátu krajského soudu v Praze, který prozkoumával rozsudek Státního soudu ze 6. dubna 1951. Zproštění

trestů, který je bez záznamů.“ AKPR, personální spis Františka Šišmy, opis životopisu ze 4. března 1960. Dále AKPR, neuspořádaný fond „KPR“, Rehabilitace, protokol 100 000.

⁹⁶ AKPR, personální spis Františka Šišmy.

⁹⁷ AKPR, personální spis Jindřicha Procházky, č.j. 1460/51/Va/St.

⁹⁸ 17. září 1951 dostal přednosta KPR Bohumil Červíček od náměstka ministra spravedlnosti Karla Klose následující zprávu: „Vážený soudruhu, sděluji Ti, že Dr. Jindřich Procházka, bývalý zaměstnanec KPR, odsouzený v trestní věci proti Emilu Janoušovi a spol., v trestní vazbě dne 3. září 1951 zemřel v pracovním útvaru Carbo v Benátkách n. Jizerou. Příčinou smrti byla nehoda při přemísťování transportéru na uhlí z vagonu na auto, při kterém se uvolnilo kolo hřídele. Transportér se převrhl a na místě zabil J. Procházku, který stál vedle.“ AKPR, personální spis Jindřicha Procházky, č.j. 1460/51/Va/St. Miroslav Jirásek se jeho smrti věnuje ve svých pamětech: „Také jsem dlouho pranic nevěděl o tom, že dr. Procházka byl po odsouzení poslán do trestního tábora ve Starých Benátkách, kde přišel o život, když vězni ručně přemísťovali velký dopravník a transportér mu rozmačkal lebku.“ JIRÁSEK, M.: *Svědectví jednoho života...*; str. 120.

⁹⁹ AKPR, personální spis Josefa Šírka.

¹⁰⁰ AKPR, neuspořádaný fond „KPR“, Rehabilitace, protokol 100 000, dopis manželky Marie Janoušové z 28. ledna 1969.

původní žaloby se týkalo osmi z jedenácti odsouzených - Emila Janouše, Františka Podvala, Josefa Šírka, Jaroslava Eliáše, Jiřího Bořka-Dohalského, Felixe Nevřely, Jindřicha Procházky a Jindřicha Doležala. Z dalších tří obviněných byl František Šišma zproštěn žaloby již v roce 1956 (rozsudek krajského soudu v Praze ze dne 22. srpna 1956 čj. 2 T 018/56), případ Miroslava Jiráka měl být projednán samostatně a u Jana Jíny, který byl již po smrti, nebyl návrh na zahájení přezkumného řízení podán, neboť nejspíš v té době již nežila ani jeho manželka.

V odůvodnění zproštění žaloby je popsán průběh původního procesu z dubna 1951, stejně jako všechna následná soudní rozhodnutí. Janouš, Podval, Šírek a Doležal se měli společně snažit o rozvrácení lidové demokratického zřízení navázáním kontaktu s „agenty protistátní organizace“ Lacinou a Suchým, kterým předávali důležité informace, včetně plánů podzemí Pražského hradu, což Státní soud kvalifikoval jako velezradu a vyzvědačství. Nevřela a Procházka neinformovali o činnosti této skupiny Bezpečnost, čímž se dopustili neoznámení trestného činu. Eliáš se svými řečmi a rozšiřováním kresleného vtipu dopustil trestného činu pobuřování proti republice, Bořek-Dohalský se kontaktem s rakouským velvyslanectvím, posíláním zpráv o situaci v československých kláštrech a pokusem o emigraci dopustil velezrady a vyzvědačství. Následovalo odvolání Bořka-Dohalského, které ale Nejvyšší soud usnesením ze dne 19. června 1951 (čj. To X 72/51) zamítl.¹⁰¹

Změna nastala až v roce 1956, kdy byla již v proudu první revize politických procesů a také jiná atmosféra ve společnosti. Rehabilitační komise měla k dispozici i některé dokumenty, které se týkaly Akce Hrad. Ludmila Köhlerová, sekretářka Klementa Gottwalda, ji popisovala jako konstrukci Bezpečnosti.¹⁰² Stejně vyznívá i dokument o zařazení Jindřicha Doležala do tábora nucených prací z 24. ledna 1951.¹⁰³ O konstrukci hradní skupiny píše ve své výpovědi i vyšetřovatel Bohumil Doubek: „V akci Hrad, pokud se pamatuji, se jednalo v podstatě o toto: Operativní orgán bezpečnosti (jeho jméno neznám) se vydával za illegalistu,

¹⁰¹ Podle děkovných dopisů jeho synů prezidentu Zápotockému byl Bořkovi-Dohalskému na přelomu let 1956/1957 trest snížen. AKPR, neuspořádaný fond „KPR“, Rehabilitace, protokol 100 000, dopisy dětí Bořka-Dohalského z 2. ledna 1957.

¹⁰² Z dopisu Ludmily Köhlerové Rudolfovi Barákovi ze 14. října 1956: „Zdalo se mi, že naše bezpečnost pracuje příliš mnoho s provokacemi - byl to případ dlouholetých trestů hradních zaměstnanců, kteří nalétli na provokaci, nastrojenou Hofmanem.“ NA, fond „Archiv ÚV KSČ, Komise pro prošetření politických procesů v období 1955-1957“, zn. KSČ-ÚV-K 1945-1989, sv. 16, a.j. 404, str. 5.

¹⁰³ „Vzhledem k tomu, že o jmenovaném bylo známo jeho nepřátelské stanovisko k lidově demokratickému zřízení, navázal s ním styk orgán Stb, který předstíral, že je agent západní špionážní služby, aby tak byla protistátní činnost Doležala odhalena. Doležal ochotně prozrazoval důležitá státní tajemství v domění, že zprávy, které orgánu Stb předal, předává agentu cizí špionážní služby. ... Jeho postojem k domělému agentu špionážní služby bylo potvrzeno nepřátelské smýšlení i jednání Doležala.“ ABS, fond „V-400 MV“, operativní podsazek 1, list 4. Text byl záměrně ponechán v původním znění s pravopisnými chybami.

který má spojení do zahraničí a který hledá pro svou činnost pomocníky. Za tím účelem vstoupil do styku s některými zaměstnanci kanceláře prezidenta republiky, kteří tam zůstali ještě po Benešovi a o nichž se předpokládalo, že s nynějším režimem příliš nesouhlasí. Tak navázal spojení se Šírkem a žádal ho o jmenování ještě jiných takových „spolehlivých“ lidí. Šírek mu jich několik jmenoval, on s nimi vstoupil do styku, měl s nimi s každým zvlášť několik schůzek a od jednoho, myslím, že dostal i plán Hradu. Ovšem jednalo se o plán, který bylo možno koupit v každém papírnictví. Na základě této „činnosti“ byli všichni tito lidé zatčeni a vyšetřováni způsobem, který jsem stručně popsal. Vyšetřování z nich udělalo skupinu, která měla spojení do zahraničí přes onoho illegalistu, který si dával jméno Lacina, ale který pochopitelně potom u procesu ani při výsleších nefiguroval. Při vyšetřování jim bylo zdůrazňováno, že svou činností vlastně ukládali o život prezidenta republiky atd., na což oni potom konečně alespoň z části přistoupili. Je jasné, že všichni tito lidé neměli v zaměstnání na pražském Hradě co dělat. Ale zde byla přímo bezpečností vytvářena illegalita a lidé zatýkáni, když mohli být jen propuštěni.“¹⁰⁴

Krajský soud v Praze svým usnesením čj. 6 Ts I 20/51 z 26. dubna 1956 změnil rozsudek u Doležala, Janouše a Šírka. U Doležala byl zrušen v celém rozsahu, u Janouše a Šírka v případě vyzvědačství, protože bylo prokázáno, že agenti Lacina a Suchý byli ve skutečnosti orgány ministerstva vnitra.¹⁰⁵ S ohledem na nové skutečnosti uložil krajský soud v Praze 22. srpna 1956 usnesením čj. 4 Nt 113/56 Janoušovi trest odnětí svobody v trvání 15 let a Šírkovi v trvání 10 let (Janouš dostal původně 20 let a Šírek 13 let). Na Doležala byla podána nová žaloba, ve které byl viněn za účastenství na trestném činu velezrady a za ohrožení obrany republiky. Krajský soud v Praze jej 22. srpna 1956 odsoudil rozsudkem čj. 2 T 018/56 k trestu odnětí svobody v trvání 6 let, ztrátě čestných práv občanských v trvání 3 let a propadnutí celého jmění. Doležal se odvolal a Nejvyšší soud tento rozsudek 5. března 1957 rozsudkem čj. 5 To 111/56 zrušil a vrátil zpět krajskému soudu k novému projednání, ten však 29. ledna 1959 odsoudil Doležala za stejný trestný čin ke stejnému trestu (rozsudek čj. 2 T 018/56). Tento rozsudek již nabyl právní moci.

Dne 29. července 1958 bylo usnesením Krajského soudu v Praze čj. 4 Nt 515/56 obnoveno trestní řízení v případě Janouše, Jiráska, Podvala a Šírka. Jak se píše v dokumentu: „K povolení této obnovy došlo proto, že soud měl již k dispozici obsáhlou zprávu Sekretariátu náměstka ministra vnitra, podplukovníka Demjana ze dne 11. 5. 1957, čj. N/K-0575/1957,

¹⁰⁴ KAPLAN, K.: *StB o sobě...*; str. 66-67.

¹⁰⁵ Jak uvádí Zpráva inspekce ministra vnitra ze 7. května 1957, jednalo se o příslušníky Bezpečnosti jménem Rudolf Langer a Bohumil Souček. ABS, fond „A8“ (Inspekce MV ČSR), evidenční číslo 654.

obsahující i podrobné přešetření postupu orgánů veřejné bezpečnosti a v administrativním řízení, z níž bylo jednoznačně patrné, že trestná činnost těchto obviněných byla nejen orgány bezpečnosti kontrolována, ale od začátku vyprovokována, organizována a až do konce řízena.¹⁰⁶ Usnesení se ale vztahovalo jen na zrušení přísnější kvalifikace velezrady a vyzvědačství s odůvodněním, že informace byly odsouzenými předávány v přesvědčení, že Lacina a Suchý jsou skutečnými agenty nepřátelské rozvědky. Pokud by jimi byli, postupovali by odsouzení stejně. Prošetřovalo se i použití fyzického násilí při výsleších - jedinou ránu do obličeje dostal Šírek od Karla Švába, bývalého náměstka ministra vnitra, u ostatních prý použito nebylo. Něco jiného ale říká výpověď vedoucího vyšetřovacího sektoru „nepřátel ve straně“ (skupina VI. A) Bohumila Doubka, kterou sepsal po svém zatčení ve dnech 10.-17. srpna 1955. V části, ve které se zmiňuje o otázkových protokolech a výslechových praktikách píše: „Tak se pamatuji, že tomu bylo např. v tehdy vyšetřované akci Hrad, která byla provokační akcí operativních orgánů MNB, a kde vyšetřovaní bitím byli nuceni přistupovat na formulace, které oni neřekli a které ani ve skutečnosti neodpovídaly tomu, co bylo spácháno.“¹⁰⁷ Dne 22. října 1958 uložil krajský soud v Praze rozsudkem čj. 3 T 26/58 Janoušovi, Podvalovi, Jiráskovi i Šírkovi nové tresty odnětí svobody v trvání 9 - 14 let.¹⁰⁸ Odvolání Emila Janouše zamítl 12. prosince 1958 Nejvyšší soud usnesením čj. 2 To 0127/58.

Zvláštní senát, který rozhodoval ve dnech 16. a 19. prosince 1968, dal navrhovatelům za pravdu v tom, že v trestním řízení došlo k „hrubému porušení procesních předpisů.“ Násilí byl podroben nejen Šírek, ale i Janouš (který dostal políček právě od Doubka, jenž se k tomu však ve své výpovědi nevrací) a ostatní obvinění. Obviněným také nebyla doručena žaloba a stejnopis rozsudku nedostali obhájci Doležala a Nevřely. Poukazuje dále na to, že činnost obviněných byla vyvolána a kontrolována Bezpečností, nedošlo tedy k naplnění objektivní stránky skutkové podstaty trestných činů velezrady a účastenství na trestném činu velezrady, za které byly odsouzeni Šírek, Janouš, Podval a Doležal, které tímto žaloby zprostil. Stejně zprostil žaloby Nevřelu a Podvala, kteří se měli provinít neoznámením činnosti Janouše a spol. bezpečnostním orgánům. Zrušen byl i rozsudek nad Eliášem, který byl viněn z pobuřování, neboť to nebylo dostatečně prokázáno. Bořek-Dohalský se musel před soudním

¹⁰⁶ AKPR, neuspořádaný fond „KPR“, Rehabilitace, protokol 100 000, rozsudek č.j. 16 Tr 69/68, odůvodnění, str. 7.

¹⁰⁷ KAPLAN, K.: *StB o sobě...*; str. 66.

¹⁰⁸ Emil Janouš - 14 let, František Podval - 13 let, Miroslav Jirásek - 11 let, Josef Šírek - 9 let. Trest odnětí svobody provázelo i propadnutí majetku a ztráta občanských práv po odpykání trestu v délce 5 let, 5 let, 4 roky a 3 roky. Zdroj: AKPR, neuspořádaný fond „KPR“, Rehabilitace, protokol 100 000, dopis předsedy Nejvyššího soudu Otomara Bočka kancléři Ladislavu Novákovi z 22. července 1968 či ABS, fond „V-400 MV“, skupinový spis Emil Janouš, protokol o hlavním líčení číslo 3 T 026/58.

líčením naučit z paměti předem připravenou výpověď a byl odsouzen i přes to, že obvinění nebylo podloženo žádnými jeho konkrétními činy. Tento rozsudek, jímž bylo všech osm účastníků Akce Hrad zproštěno žaloby a zrušena byla i všechna následná rozhodnutí, nabyl právní moci v únoru 1969.¹⁰⁹

Jak již bylo řečeno, případ Miroslava Jiráka se projednával samostatně. Dne 18. února 1971 projednal senát Nejvyššího soudu stížnost pro porušení zákona v případě Miroslava Jiráka u rozsudků Krajského a Nejvyššího soudu (ze 4. května 1969 16 Tr 68/69 a z 25. března 1970 1 Tor 14/69), kterou uznal za oprávněnou, neboť byl porušen zákon v ustanovení § 2 ostr. 5, 6 trestního řádu. Krajský soud Jiráka 4. května 1969 zprostil obžaloby z velezrady a vyzvědačství, ale za styk s emigranty Lužou a Hasemanem byl souzen pro trestný čin velezrady a neoznámení trestných podniků. V tomto případě Nejvyšší soud 25. března 1970 řízení zastavil vzhledem k amnestii prezidenta republiky z 9. května 1953. Proti tomuto rozhodnutí podal generální prokurátor stížnost pro porušení zákona, neboť Nejvyšší soud nenapravitelne jednostranně hodnocení důkazů Krajským soudem, ani neúplnost skutkových zjištění. Oba rozsudky byly tedy zrušeny a věc vrácena Krajskému soudu k novému projednání.¹¹⁰

Krajský soud v Praze odsoudil 28. a 29. dubna 1975 Miroslava Jiráka, Františka Podvala a v té době již zemřelého Josefa Šírka za různé trestné činy k trestům odnětí svobody v délce 4 let a šesti měsíců, 5 let a 4 let a šesti měsíců. Zároveň jim byl uložen trest propadnutí majetku nabytému k 6. dubnu 1951, tedy ke dni nabytí právní moci prvního rozsudku. V případě Jiřího Bořka-Dohalského byly některé jeho činy překvalifikovány, ale vzhledem k amnestiím prezidenta republiky z 1. prosince 1957 a 23. února 1973 bylo trestní řízení zastaveno.¹¹¹ Tak se stalo i v případě Františka Podvala a Josefa Šírka usnesením Krajského soudu v Praze z 29. dubna 1975, v případě Miroslava Jiráka k tomu však nedošlo. On sám na tuto rehabilitační anabázi, která skončila novým odsouzením, vzpomíná ve svých pamětech takto: „Absurditu situace násobila ještě skutečnost, že jsem byl v době po zrušení své rehabilitace volán na ministerstvo spravedlnosti, abych podepsal, že přijímám za své věznění finanční remuneraci. Když jsem toto odškodnění odmítl přijmout s tím, že má rehabilitace byla zrušena, prohlásil kompetentní ministerský úředník dr. Nový (shodou okolností můj někdejší spolužák z bratislavského gymnázia) že to není možné, neboť v tom

¹⁰⁹ Více viz. AKPR, neuspořádaný fond „KPR“, Rehabilitace, protokol 100 000, rozsudek č.j. 16 Tr 69/68.

¹¹⁰ ABS, fond „V-400 MV“, Janouš Emil - skupinový spis, rozsudek č. 1 Tzf 7/70 z 18. února 1971.

¹¹¹ ABS, fond „V-400 MV“, Janouš Emil - skupinový spis, rozsudek č. Tr 994/69 z 28. a 29. dubna 1975.

případě by soud rozhodl bez spisu, který kompletně včetně osvobozujícího rozsudku ležel na ministerstvu spravedlnosti.“¹¹²

Po osvobozujícím rozsudku se někteří obrátili na svého bývalého zaměstnavatele, Kancelář prezidenta republiky, a žádali v rámci rehabilitace opětovné přijetí do služeb úřadu. Do prezidentské kanceláře se v květnu 1969 vrátil Josef Šírek, který nastoupil na místo odborného referenta v odboru vnitřní správy. Zůstal zde zaměstnán až do své smrti 4. dubna 1975.¹¹³ František Šišma byl sice zproštěn žaloby již v roce 1956, na Pražský hrad se však vrátil až v roce 1968. Pracoval zde pouhé čtyři roky, než k 31. březnu 1972 odešel do důchodu.¹¹⁴ Jaroslav Eliáš se svého případného návratu na Hrad nedožil, stejně jako Emil Janouš, Jan Jína a Jindřich Procházka. O návrat do služeb KPR žádal ještě před vynesením osvobozujícího rozsudku i František Podval,¹¹⁵ dokumenty o případném znovupřijetí do služeb však nejsou ani v jeho personálním spise, ani mezi dokumenty rehabilitační komise. Na Hrad se nevrátil Felix Nevřela, který byl již v důchodovém věku, a dopisem pouze požádal o občanskou a finanční rehabilitaci, neboť mu byl vyměřen nízký důchod.¹¹⁶ Nevrátil se ani Miroslav Jirásek, který o znovupřijetí do služeb KPR požádal dopisem z 23. září 1968. Doklady o jeho znovupřijetí nejsou, domnívám se tedy, že se na svém místě v prezidentské kanceláři nevrátil.¹¹⁷ Jirásek se dožil i Sametové revoluce a na adresu porevolučního prezidenta Václava Havla a jeho poradců ve svých pamětech nešetří kritikou.¹¹⁸ Zemřel 27. března 2002.¹¹⁹ Písemné dokumenty o případném návratu Jindřicha Doležala a Jiřího Bořka-Dohalského mezi zaměstnance KPR nejsou známy. Bořek-Dohalský zemřel 27. října 1990, pouhých 6 dní po skonu své ženy Josefy. Jindřich Doležal zemřel 30. ledna 1972.¹²⁰

¹¹² JIRÁSEK, M.: *Svědectví jednoho života...*; str. 148.

¹¹³ AKPR, personální spis Josefa Šírka.

¹¹⁴ AKPR, personální spis Františka Šišmy.

¹¹⁵ AKPR, neuspořádaný fond „KPR“, Rehabilitace, protokol 100 000, dopis Františka Podvala ze 17. 4. 1968.

¹¹⁶ AKPR, neuspořádaný fond „KPR“, Rehabilitace, protokol 100 000, dopis Felixe Nevřely z 28. 7. 1968.

¹¹⁷ AKPR, neuspořádaný fond „KPR“, Rehabilitace, protokol 100 000, dopis Miroslava Jiráska z 23. 9. 1968.

¹¹⁸ Více viz. JIRÁSEK, M.: *Svědectví jednoho života...*; kapitola 8. Zmařené naděje.

¹¹⁹ AKPR, personální spis Miroslava Jiráska, úmrtní oznámení.

¹²⁰ Více viz personální spisy jmenovaných v AKPR.

5 Organizační změny v Kanceláři prezidenta republiky

Kancelář prezidenta republiky byla jako zvláštní úřad, který se skládá z civilního a vojenského oddělení, zřízena zákonem č. 654/1919 Sb. z. a n. Prezident Masaryk o ní začal přemýšlet již v prosinci 1918 a měla být úřadem, který by mu pomáhal s výkonem prezidentské funkce. Představoval si ji tedy spíše jako sekretariát.¹²¹ Podle stenoprotokolu ze schůze Národního shromáždění, na které se zákon projednával, panoval i strach, aby se nevytvořilo nové mocenské centrum. Jeho příčinou byla zejména osobnost kancléře, který mohl využívat svého každodenního styku s prezidentem k ovlivňování jeho názorů.¹²² Spolupodpis ministerského předsedy měl zabránit tomu, aby prezident jmenoval na lukrativní místa „lidi, kteří se prostě nehodí pro žádný úřad, kde je zapotřebí určitých vědomostí“ či „lidi sobě milé.“¹²³ Brzy se i tak rozrostla v rozsáhlý úřad.

Přesuňme se ale do období po druhé světové válce. V této kapitole se budeme zabývat srovnáváním organizace prezidentské kanceláře před vládní krizí v únoru 1948 a po ní, zejména po nástupu Klementa Gottwalda do funkce prezidenta. Zároveň bych ráda podotkla, že se zaměříme pouze na oddělení civilní - vojenské oddělení, které bylo součástí Kanceláře prezidenta republiky od jejího vzniku v roce 1919, ponecháme stranou. Důvodem by byla přílišná rozsáhlost výzkumu a fakt, že nás zajímá politická funkce KPR a její případné přizpůsobování se jiným institucím.

5.1 Změny v organizaci po Únoru

Abychom mohli popsat změny, ke kterým došlo v organizaci KPR po únoru 1948 a po převzetí prezidentského úřadu Klementem Gottwaldem, je nutné se vrátit do roku 1947. Tehdy totiž vyšel poslední předúnorový organizační řád, díky kterému si můžeme udělat

¹²¹ KVAČEK, R.: *Glosy o postavení československého prezidenta po roce 1918*; str. 173. In: CHOCHOLÁČ, B. a MALÍŘ, J. (eds.): *Pocita Janu Janákoví*, Matices Moravská, Brno 2002.

¹²² „Může to být tím způsobem, jak přednáší některé věci, může to být způsob, jak podrobnosti zdůrazňuje nebo snad potlačuje. Může se tedy p. prezidentu republiky dostati zkreslený obraz těch věcí, o kterých se mu přednáší.“ Zdroj: <http://psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/095schuz/s095002.htm> - stenoprotokol 95. schůze Národního shromáždění konané 5. prosince 1919 (přístup: červenec 2013).

¹²³ Zdroj: <http://psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/095schuz/s095002.htm> - stenoprotokol 95. schůze Národního shromáždění konané 5. prosince 1919 (přístup: červenec 2013).

představu o tom, jak vypadalo civilní oddělení do Února.¹²⁴ Platil od 15. února 1947 až do vydání nového organizačního řádu 1. března 1949.

V čele Kanceláře prezidenta republiky stál přednosta s titulem kancléře, kterým byl až do konce roku 1948 Jaromír Smutný.¹²⁵ Stejně jako v roce 1919 se KPR dělila na dvě oddělení - civilní a vojenské (neboli Vojenskou kancelář prezidenta republiky - VKPR). My se zaměříme pouze na oddělení civilní. To se dělilo do pěti odborů - politického, právního, kulturního, hospodářsko-správního a technicko-národohospodářského a sociálního. Některé referáty měly do určité míry samostatné postavení, i přes to ale byly většinou začleněny pod konkrétní odbory. Jedná se o referáty finanční a rozpočtový, personální, správu Hradu a Lán, správu lesů, statku a zahrad a sekretariát prezidenta republiky.

Číslo I měl odbor politický. Děлил se na tři referáty a spadal pod něj i slovenský referát politický, jehož postavení bylo do určité míry specifické. Jeho referenti totiž mohli prezidenta přímo informovat o záležitostech týkajících se Slovenska, jinak prezidenta informovali přednostové jednotlivých odborů, ne referenti. Zbývající tři referáty byly následující: I/1 pro věci politiky vnitřní a zahraniční, I/2 sekretariát prezidenta republiky a I/3 pro věci řádové a ceremonie. Kromě povinností vyplývajících z názvu jednotlivých referátů měl politický odbor na starost i sledování tisku, tiskové projevy prezidenta, čestná občanství či pojmenování míst jménem prezidenta republiky.

Druhým odborem byl odbor právní. Ten se skládal ze dvou referátů: II/1 pro věci legislativní, právní a justiční a II/2 pro věci osobní a organizační. Do jeho kompetence patřily mezinárodní smlouvy, dekrety prezidenta republiky, zákony či vyhlášky, ve věci soudnictví poté amnestie, abolicie a milosti. Mimo to měl právní referát několik přiřčených úřadů: spisovnu, písárny, spisovou manipulaci v ústředí a telefonní ústřednu.

Následoval III. odbor - kulturní. Děлил se na čtyři referáty: III/1 pro věci školství, osvěty, vědy a umění, dále III/2 - archiv, III/3 muzeum Pražského hradu a III/4 pro výtvarné umění. K prvním referátům byly ještě přiřčené dvě knihovny - prezidenta republiky a KPR.

¹²⁴ Organizační řád z roku 1947, ze kterého budu v následující části práce vycházet, se nachází v AÚTGM, fond „Edvard Beneš“, III. oddíl (1945-1948), Organizace KPR, inventární číslo 5, signatura P 1/2 (KPR2), karton 1 „1947“ či AKPR, neuspořádaný fond „KPR“, Organizace, č.j. O 111/47.

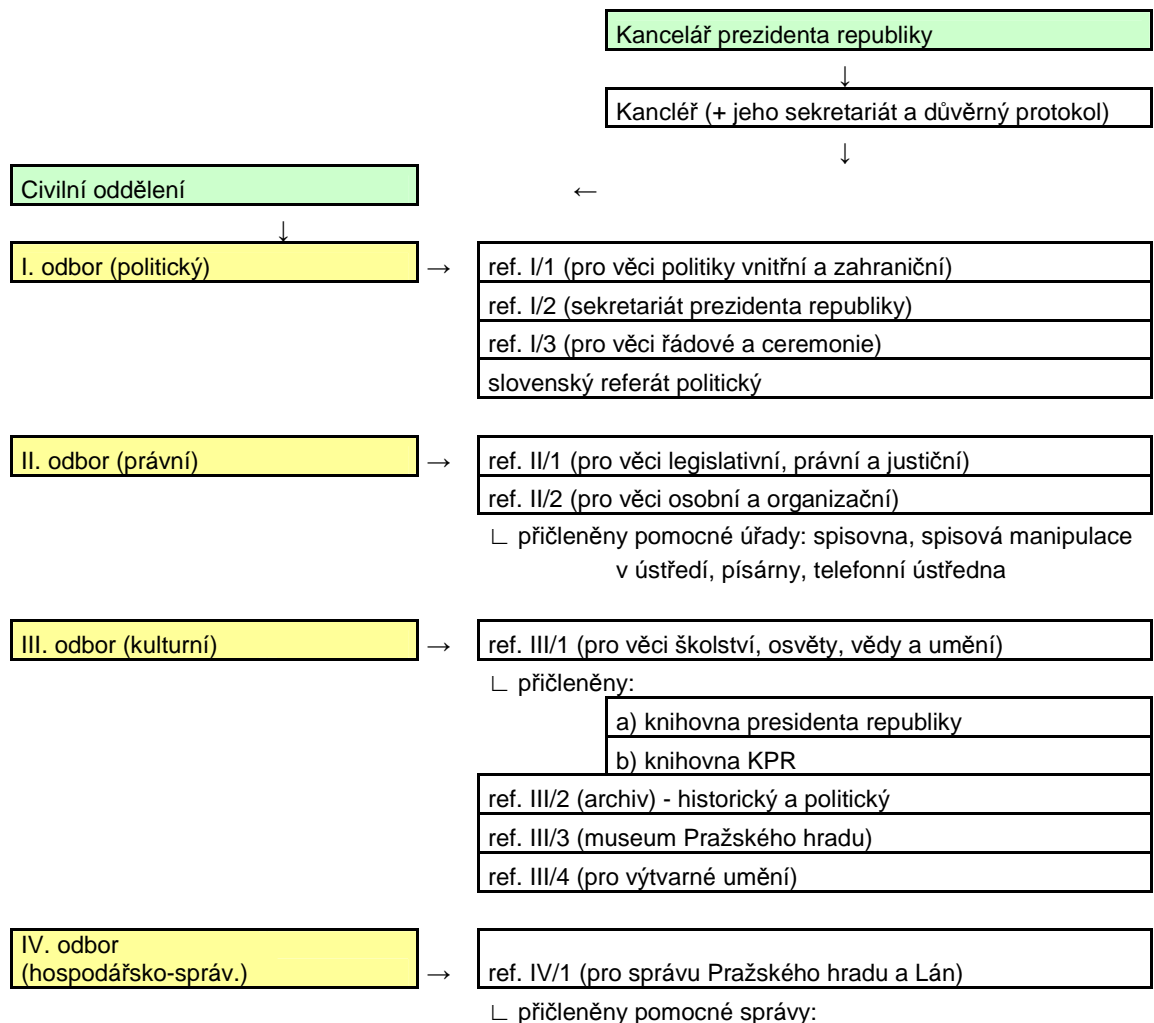
¹²⁵ JUDr. Jaromír Smutný se narodil 23. června 1892 v Bavorově. Po maturitě nastoupil na právnickou fakultu, absolutoria však dosáhl až v roce 1920. Za první světové války bojoval v Haliči, kde padl do zajetí a roku 1917 vstoupil do legií. Působil ve službách Národní rady československé a zúčastnil se i pařížské mírové konference. Po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava odjel do Londýna, kde řídil prezidentskou kancelář, v čemž pokračoval i po návratu do vlasti až do smrti prezidenta Beneše. V řízení KPR pokračoval i za Klementa Gottwalda, za což si vysloužil kritiku. Na začátku roku 1949 jej vystřídal ve funkci Bohumil Červíček. Smutný v červenci toho roku odešel i s rodinou do exilu. Zemřel 17. července 1964 v Londýně. Více viz.: SMUTNÝ, J.: *Svědectví prezidentova kancléře...*; předmluva *Muž v pozadí* Josefa Tomeše, str. 7-18 či AKPR, personální spis Jaromíra Smutného.

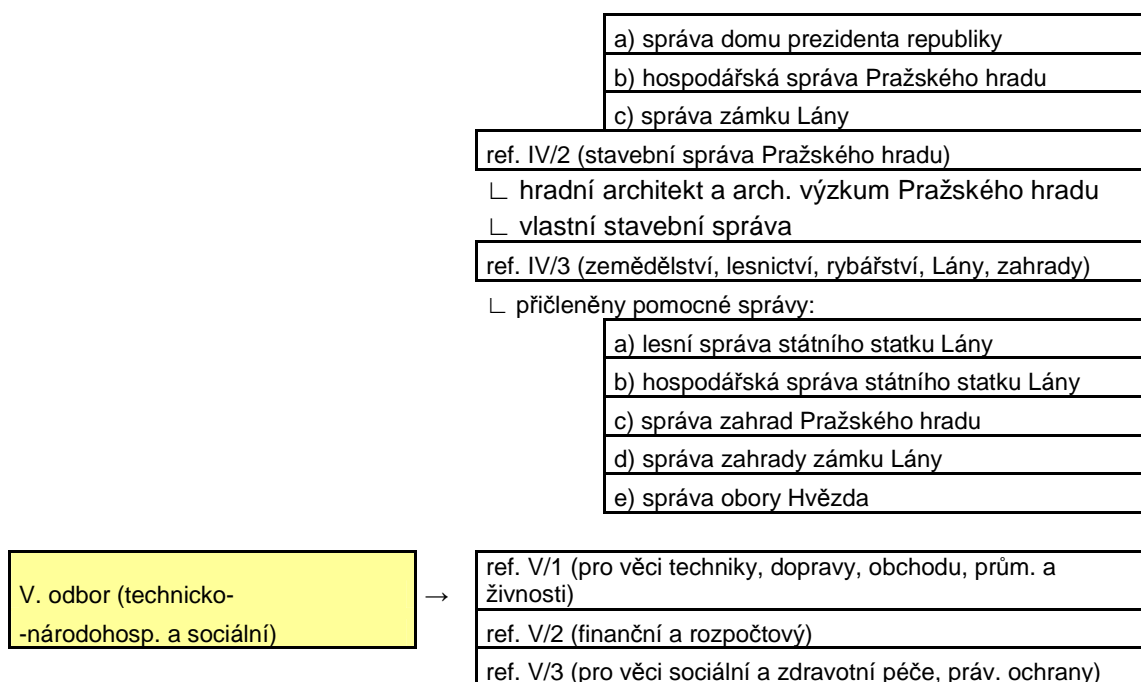
ORGANIZAČNÍ ZMĚNY V KANCELÁŘI PREZIDENTA REPUBLIKY

Mimo agendu vyplývající z názvů jednotlivých referátů měl odbor na starosti i styk s uměleckými a vědeckými institucemi, přípravu výstav, správu uměleckých sbírek či věci týkající se tělovýchovy a sportu.

Odbor hospodářsko-správní měl číslo IV. Počtem referátů není tak rozsáhlý, pod ně je však přiřčeno množství pomocných správ. Pod referát IV/1 (pro správu Pražského hradu a zámku Lány) spadaly správa domu prezidenta republiky, hospodářská správa Pražského hradu a správa zámku Lány. Referát IV/2 (stavební správa Pražského hradu) se dělil na vlastní stavební správu a kancelář hradního architekta a archeologický výzkum Pražského hradu. Třetí referát (IV/3) pro záležitosti týkající se všeobecně zemědělství, lesnictví, rybářství a správu státního statku Lány a zahrad měl k sobě přiřčeno dokonce pět pomocných správ: lesní správu státního statku Lány, hospodářskou správu státního statku Lány, správu zahrad Pražského hradu, správu zahrady zámku Lány a správu obory Hvězda.

Posledním, V. odborem byl odbor technicko-národohospodářský a sociální. Jeho součástí byly tři referáty: V/1 pro věci techniky, dopravy, průmyslu, obchodu a živnosti, V/2 - finanční a rozpočtový a V/3 pro věci sociální a zdravotní péče a právní ochrany před správními úřady.

Obr. 11: Schéma civilního oddělení KPR podle organizačního řádu z 15.2.1947

Předpokládáme, že toto schéma fungování civilního oddělení KPR platilo i v období února 1948, neboť jiný organizační řád vydán nebyl. První poúnorový organizační řád platil od 1. března 1949, i před jeho vydáním ale došlo k několika změnám.

Již 18. září 1948 nabyly účinnosti oběžníky z 15. září upravující vyřizování všech věcí národohospodářské povahy.¹²⁶ Nová organizace KPR se sice stále připravovala, národohospodářský odbor byl však již připraven převzít veškerou národohospodářskou agendu z ostatních referátů (jmenovitě referátů IV/3, V/2 a V/3), která bude tímto soustředěna v pouze v jednom odboru. Národohospodářský odbor byl označen číslem V., které měl doposud odbor technicko-národohospodářský a správní. Tento stav ale nebyl brán jako definitivní, konečná úprava měla nastat po vydání nového organizačního řádu KPR.

K další organizační změně došlo v prosinci normativním výnosem č. 37 z 8. prosince 1948.¹²⁷ Na návrh zaměstnaneckých orgánů rozhodla gremiální porada přednostů o začlenění hospodářské správy Pražského hradu (původně pomocná správa přiřčleněná k referátu IV/1) do odboru IV. (hospodářsko-správní) jako jeho referát IV/5. Finanční a rozpočtový referát byl přeřazen z odboru V. (technicko-národohospodářský a správní) do odboru IV. jako jeho referát IV/4. Referátu IV/5 byly přiděleny jako pomocné správy správa zahrad Pražského

¹²⁶ AKPR, neuspořádaný fond „KPR“, Organizace, č.j. 211.327/48.

¹²⁷ AKPR, neuspořádaný fond „KPR“, Organizace.

hradu, správa technických dílen, správa inventáře Pražského hradu, správa nemovitostí Pražského hradu a správa obory Hvězda. Název referátu IV/5 zněl „správa Hradu“, referát IV/2 se ze „stavební správy Pražského hradu“ stal „stavebním a archeologickým referátem“. Normativní výnos nabyl účinnosti 1. ledna 1949.

Posun v pracovních úkolech, které jsou více ideologicky zaměřené, můžeme vidět z *Přehledu činnosti civilního oddělení KPR od února 1948*, který je datován 31. března 1949.¹²⁸ Dokument zachycuje pouze mimořádnou činnost civilního oddělení ve sledovaném období a hovoří i o nové náplni úkolů KPR, které vyplývají z osobnosti nového prezidenta Klementa Gottwalda. Zvýšenou pracovní aktivitou zaměstnanců se mělo ve sledovaném období dosáhnout úspory více než 2 miliony Kčs a dozvíme se i to, že zaměstnanci KPR odpracovali více než 22 000 hodin na brigádách.

Do mimořádné činnosti politického odboru spadal nárůst agendy spojený s kampaní k výročí února 1948, zahájení pětiletého plánu či k 20. výročí postavení Gottwalda v čele KSČ. Odbor také častěji informoval prezidenta o mezinárodních událostech. Právní odbor zvládl vyhlášení amnestie ze 16. června 1948 a vypracoval komentáře k některým kapitolám ústavy. Kulturní odbor uspořádal několik výstav, podílel se na Jiráskovské akci - tedy vydání sebraných spisů Aloise Jiráska a přípravě jeho muzea ve Hvězdě, proběhlo politické školení zaměstnanců KPR a bylo vydáno několik knih Klementa Gottwalda. Hospodářsko-správní odbor obnovil cestu v Jelením příkopu, dokončil průchod z II. na III. hradní nádvoří a rekonstrukci skleníku v Královské zahradě, různé úpravy byly provedeny i v dalších hradních zahradách. Poslední odbor - národohospodářský - se v rámci mimořádné agendy zabýval hlavně vypracováváním elaborátů hospodářského obsahu.

Jak již bylo řečeno, od 1. března 1949 začal platit nový organizační řád, který byl prvním vypracovaným za vlády komunistické strany.¹²⁹ Na začátku tohoto roku také vystřídal Jaromíra Smutného na pozici kancléře Bohumil Červíček.¹³⁰ Srovnajme tedy stav z roku 1949 s předchozí organizací civilního oddělení KPR.

¹²⁸ AKPR, fond „KPR“, inventární číslo 2118, signatura 213182, karton 497 „A) Organizace (1948-1950)“.

¹²⁹ Organizační řád z roku 1949, o kterém budu psát v této části práce, se nachází v AKPR, neuspořádaný fond „KPR“, Organizace.

¹³⁰ Bohumil Červíček, který pocházel z herecké rodiny, se narodil 15. července 1895 v Vrdech. V otázce vzdělání píše, že v letech 1900-1908 navštěvoval 78 obecných škol, protože otec byl kočovným hercem. Následovalo gymnázium v Záběhu a Vyškově a poté právnická fakulta, kterou dokončil roku 1923 a poté pracoval jako státní zástupce i na ministerstvu spravedlnosti. Před druhou světovou válkou byl organizován v ČSSD, od dubna 1948 v KSČ. V roce 1945 byl převeden do úřadu předsednictva vlády, roku 1948 se dostal do

Změny můžeme pozorovat hned v I. - politickém odboru. Počet referátů, tedy 4, zůstává stejný, nenajdeme zde už ale sekretariát prezidenta republiky, který je veden zvlášť - mimo odbory, ani slovenský referát. Referát I/1 svým zaměřením na vnitřní a zahraniční politiku vcelku odpovídá referátu z roku 1947, místo sekretariátu měl číslo I/2 referát zaměřený na politické návštěvy a korespondenci prezidenta republiky, autogramy či čestná občanství. Třetí referát se zabýval politickým zpravodajstvím a sledováním médií (československých i zahraničních) a poslední referát svou činností zaměřenou na řády, vyznamenání, recepce a oficiální události odpovídá referátu I/3 z roku 1947.

Druhému odboru přibylo do názvu rozšíření jeho zaměření - z právního odboru se v roce 1949 stal odbor právní, personální a organizační. Ke dvěma původním referátům přibyl ještě jeden navíc. První dva referáty - II/1 mající v pravomoci veto, podpisy zákonů, udělení milostí a sjednávání a ratifikaci mezinárodních smluv a II/2 s pravomocí pověřovat diplomatické zástupce, jmenovat profesory a soudce či udělovat dary a platy z milosti - mají v roce 1949 v zásadě stejné zaměření. Přibyl k nim referát II/3 starající se o právní ochranu před správními úřady, válečné škody, osvědčení spolehlivosti a charitativní věci. Ten svým zaměřením částečně odpovídá referátu V/3 (pro věci sociální a zdravotní péče...) z roku 1947. Ani zde se tedy žádná výraznější změna nekoná.

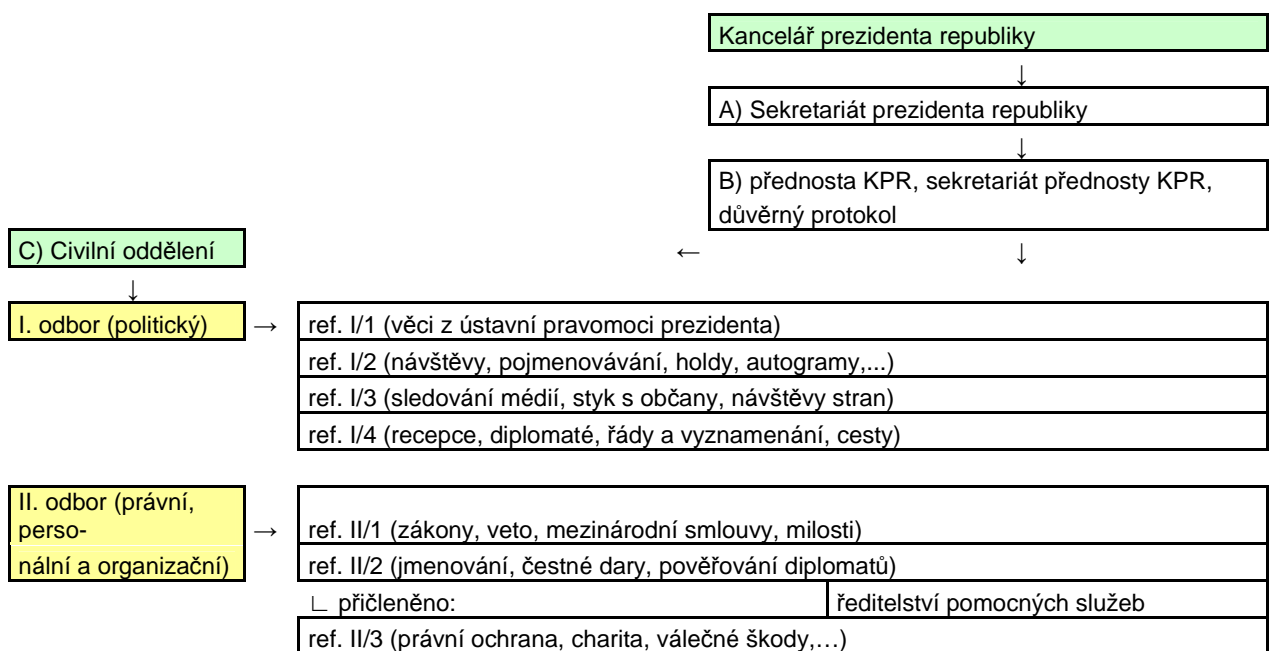
Třetí odbor se z kulturního přeměnil v kulturní a tiskový a došlo v podstatě jen k přečíslování jednotlivých referátů a agenda jednoho byla rozdělena do dvou, místo 4 referátů jich tudíž najdeme v organizačním řádu z roku 1949 5. První referát zabývající se školstvím, uměním, osvětou, církví či tělovýchovou a sportem zůstává beze změny, jen je z něj vyčleněna korespondence prezidenta s představiteli kultury, věci týkající se filmu, tisku a rozhlasu a to vše spolu s publikační činností prezidenta a o prezidentovi tvoří referát III/2. Archiv, který má v organizaci z roku 1947 toto číslo, je tím posunut a v organizaci z roku 1949 figuruje pod číslem III/3. Čtvrtý referát zabývající se výtvarným uměním hlavně ve vztahu ke galerii Pražského hradu a mobiliáři má číslo 4 v obou organizačních řádech, pátý referát, tedy muzeum Pražského hradu, má v původní organizaci číslo 3.

Odbor číslo IV existoval v roce 1949 dál pod stejným názvem - hospodářsko-správní. První tři referáty byly náplní práce podobné, jako referáty z roku 1947. První měl na starost správu Pražského hradu, zámku v Lánech, domu prezidenta republiky a dalších sídel. Druhý se zabýval stavebními pracemi na Hradě i v Lánech, archeologickým výzkumem a

ORGANIZAČNÍ ZMĚNY V KANCELÁŘI PREZIDENTA REPUBLIKY

památkovou péčí. K povinnostem třetího referátu, do jehož kompetence spadalo zemědělství, lesnictví, rybářství, myslivost a nákup inventáře přibyla kontrola plnění plánu. Nově pod tento odbor spadal referát IV/4 zabývající se tvorbou rozpočtu KPR, dozorem nad hospodařením a byl ve styku s NÚKÚ. Náplň práce připomíná referát V/2 (finanční a rozpočtový) z organizačního řádu z roku 1947. Pátý referát se zabýval vedením inventáře, evidencí změn, opravami, správou budov v hradní správě a technickými záležitostmi, jako je topení, osvětlení či telekomunikace. Ty spadaly v předchozím organizačním řádu pod referát V/1 (pro věci techniky, dopravy, průmyslu, obchodu a živností).

Nejvíce změn nastalo v V. odboru - národohospodářském. Z původní organizace toho příliš mnoho nezbylo. Jak již bylo řečeno, část kompetencí prvního referátu nově převzal referát IV/5, druhý se změnil v referát IV/4 a třetí v referát II/3. Národohospodářský odbor se nově skládal ze 6 referátů, které měly specifičtější zaměření než referáty z období předcházejícího. Referát V/1 se zabýval plánováním, industrializací Slovenska, hospodářským výzkumem či sledováním hospodářského vývoje v Československu. Druhý referát měl na starosti daně, dávky, cla, monopoly, poplatky, měnové otázky či státní dluh. Do kompetencí odboru V/3 spadala zemědělská politika, pozemková reforma a zemědělská samospráva. Náplň práce čtvrtého referátu tvořilo socialistické soutěžení, demografie, sociální a zdravotní zabezpečení pracujících i sociální a zdravotní ústavy. Zahraniční hospodářství tvořilo náplň práce referátu V/5, který se zabýval hospodářskými styky s cizinou, tammím hospodářským vývojem a spoluprací se státy s plánovaným hospodářstvím. Poslední referát se zabýval holdy, podáními či pojmenováváním závodů a ústavů jménem prezidenta republiky.

ORGANIZAČNÍ ZMĚNY V KANCELÁŘI PREZIDENTA REPUBLIKY

III. odbor (kulturní a tiskový)	→	ref. III/1 (školství, věda, umění, církev, ochrana památek)
		ref. III/2 (publikační činnost, korespondence, tisk, film,...)
		ref. III/3 (archiv - ukládání, skartace, kronika KPR)
		ref. III/4 (výtvarné umění, galerie PH, mobiliář)
		ref. III/5 (muzeum Pražského hradu)
IV. odbor (hospodářsko-správní)	→	ref. IV/1 (právní otázky, správa domu prezidenta, Lány, sídla)
		└ přičleněny:
		správa domu prezidenta republiky
		správa zámku Lány
		ref. IV/2 (stavební práce, údržba budov, archeologický výzkum)
		ref. IV/3 (lesní a hospodářská správa státního statku Lány)
		└ přičleněny:
		hospodářská správa st. statku Lány
		lesní správa státního statku Lány
		ref. IV/4 (rozpočet KPR, dozor nad hospodařením, daně)
		└ přičleněna:
		účetárna
		ref. IV/5 (inventář, opravy, služební byty, technické otázky)
		└ přičleněny:
		správa zahrad Pražského hradu
	správa obory Hvězda	
	správa technických dílen	
	správa nemovitostí Pražského hradu	
	správa inventáře Pražského hradu	
V. odbor (národohospodářský)	→	ref. V/1 (plánování, industrializace Slovenska, hospodářský výzkum,...)
		ref. V/2 (daně, dávky, cla, poplatky, státní rozpočet, měna)
		ref. V/3 (zemědělská politika, pozemková reforma, konfiskace)
		ref. V/4 (soutěžení, sociální a zdravotní ústavy, zabezpečení,...)
		ref. V/5 (hospodářské styky s cizinou, sledování hospodářského vývoje)
		ref. V/6 (podání a holdy, pojmenování závodů po prezidentovi)

Obr. 12: Schéma civilního oddělení KPR podle organizačního řádu z 1.3.1949

Závěrem můžeme říci, že v organizačním řádu z roku 1949 došlo oproti tomu z roku 1947 k několika změnám. Národohospodářský odbor převzal ještě před vydáním organizačního řádu 1. března 1949 již na podzim roku 1948 veškerou národohospodářskou agendu z ostatních odborů. Tato změna rozhodně není bez opodstatnění a mohla přinést úspory i větší přehlednost ve vyřizování národohospodářské agendy. Většina referátů měla přibližně stejnou náplň, někde došlo k přečíslování a několik jich přibylo, díky čemuž byla možná užší specializace na určitý okruh problematiky, což mohlo být také spíše ku prospěchu věci.

5.2 Hektická 50. léta

Ani tento organizační řád nevydržel dlouho beze změny. Již 29. listopadu 1949 byl vydán normativní výnos č. 44, který organizační řád z 1. března 1949 pozměňuje.¹³¹ Právní odbor (II) byl celý zrušen, jen jeho referát II/1 se začlenil do odboru politického jako referát I/3 (stávající referát I/3 pro věci řádové a ceremonie se stal referátem I/4). K politickému odboru byla přičleněna i legislativní skupiny KPR. Národohospodářský odbor se z čísla V posunul na II. místo a nově byl rozdělen na 2 skupiny - první měla mít na starosti československé hospodářství a plánování a byly do ní začleněny bývalé referáty V/1, V/2 a V/6 (nově očíslované na II/1, II/2 a II/3), druhá skupina měla na starosti věci finanční, zemědělské a hospodářské styky s cizinou - patřily sem tudíž bývalé referáty V/3, V/4 a V/5 (nyní II/4, II/5 a II/6). Zřídila se kádrová a organizační skupina. Do druhé jmenované byly začleněny bývalé referáty II/2 a II/3 (nově 2/1 a 2/2) a ředitelství pomocných služeb jako referát 2/3, dále kancelářská správa a telefonní ústředna. Nově se měl zřídit referát III/5 pro věci týkající se knihovnictví a knihoven prezidenta a KPR, které dříve spadaly pod referát III/2 (ale podle organizačního řádu už referát III/5 existoval a měl na starosti muzeum Pražského hradu). Výnos nabyt účinnosti ihned, i když podrobnosti měl obsahovat až připravovaný nový organizační plán.

Ke změnám brzy došlo i v uspořádání nastíněném normativním výnosem č. 44 z 29. listopadu 1949. Již na začátku května 1950 dostali přednostové všech odborů zprávu, že z rozhodnutí přednosty bude znovu vydán plán organizace KPR, která v současné době platí. Zároveň dostali nástin plánu, ke kterému měli vyjádřit připomínky za svůj odbor.¹³² Na základě této žádosti poslal přednosta II. národohospodářského odboru plán jeho organizace, ve kterém je jiná náplň práce referátu II/2 (socialistické soutěžení, plánování pracovních sil, mzdová, platová a bytová politika), II/4 (finanční plánování, daně, banky, měna, státní rozpočet a obchod) a II/5 (zemědělství, JZD, státní statky, zemědělské poradnictví a výzkumnictví, průmysl výživy). Odbor kulturní a tiskový se dočkal jen menších změn - korespondence prezidenta s představiteli kulturního života se přesunula z referátu III/2 do referátu III/1, pod který nově spadala i kulturní péče o zaměstnance KPR - tedy Kulturní dům zaměstnanců KPR. Referáty III/3 a III/4 mají prohozenou náplň práce a zcela se změnila u referátu III/5 - z péče o muzeum Pražského hradu se přesunul jeho zájem ke knihovnictví,

¹³¹ AKPR, neuspořádaný fond „KPR“, Organizace, č.j. 221.867/49.

¹³² AKPR, neuspořádaný fond „KPR“, Organizace, č.j. 307.459/50.

sledování knižní a časopisecké produkce a správě knihovny a čítárny KPR. V odboru politickém (I.) změnila náplň práce referáty I/2 a I/4. Referát I/2 měl nově na starost záležitosti vnitřní a zahraniční politiky, sledování domácího a zahraničního tisku a výzkumů veřejného mínění, politickou instruktáž, holdy politického rázu a osobní korespondenci prezidenta republiky. Referát I/4 do sebe zahrnul záležitosti dříve rozdělené mezi referáty I/4 a I/5 - tedy věci zahraniční politiky, diplomatického styku, protokolární a poct, čestná občanství a autogramy prezidenta republiky. Vyjádření odboru IV. (hospodářsko-správního) se zde bohužel nenachází.

Nový organizační řád nakonec platil až od 28. února 1952.¹³³ Samostatně fungoval sekretariát přednosta KPR a tajný protokol, dále sekretariát prezidenta republiky a osobní protokol. Civilní oddělení se opět dělilo na 5 odborů, poprvé ale mezi nimi nenajdeme odbor právní, který byl zrušen normativním výnosem č. 44 z 29. listopadu 1949.

Číslo I měl opět odbor politický, který se stejně jako v roce 1949 skládal ze 4 referátů. Náplň práce si odpovídá odbor I/4 v obou organizačních řádech - předmětem jeho zájmu jsou protokolární záležitosti a ceremonie. Referáty I/1, I/2 a I/3 už si tak podobné nejsou. První z nich má na starost záležitosti vnitropolitické, druhý zahraničně-politické a třetí věci týkající se justice.

Druhým odborem je tentokrát odbor národohospodářský, který se stal číslem II po zrušení odboru právního, personálního a organizačního. V zásadě odpovídá rozdělení na dvě skupiny, jak bylo nastíněno ve výše popsaných připomínkách k nové organizaci z května 1950. Skupina A se skládala ze tří referátů - II/1 zaměřeného na věci průmyslu, výživy, obchodu, dopravy, techniky a plánování, II/2 zabývajících se věcmi sociální a zdravotní politiky (tedy původní referát V/4 z organizačního řádu z roku 1949), a II/3 pro stížnostní agendu. Skupina B měla opět tři referáty - II/4 pro záležitosti finanční (bývalý referát V/2) a vnitřního obchodu, II/5 zaměřeného na zemědělství a lesnictví (bývalý referát V/3) a poslední referát II/6 pro hospodářské styky s cizinou (bývalý referát V/5). Zde tedy došlo hlavně k přečíslování a přerozdělení kompetencí.

Ve třetím odboru (kulturní a tiskový) se naopak od konkrétnějšího rozdělení přešlo k obecnějšímu, minimálně v případě referátu III/1. Přesně vymezený okruh zájmů nahradilo strohé „záležitosti týkající se kulturního života“. Druhý referát pro věci tiskové a publikační

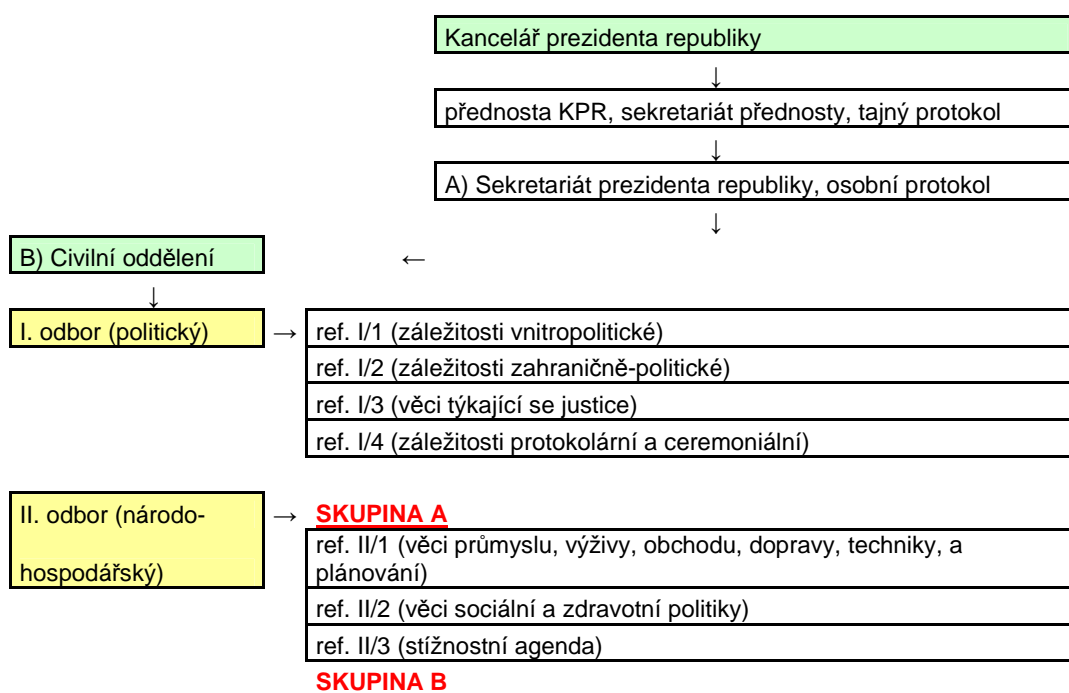
¹³³ Organizační řád, na jehož základě budu popisovat organizaci KPR v roce 1952, se nachází v AKPR, neuspořádaný fond „KPR“, Organizace, č.j. 300.339/52.

ORGANIZAČNÍ ZMĚNY V KANCELÁŘI PREZIDENTA REPUBLIKY

zůstal beze změny. Třetí referát pro věci týkající se výtvarného umění, archeologie a muzejnictví do sebe zahrnul část agendy bývalého referátu III/4 (výtvarné umění), IV/2 (archeologický výzkum) a III/5 (muzeum Pražského hradu). Archiv prezidenta a KPR byl původně pod číslem III/3, nyní má tento referát číslo III/4. Poslední referát III/5 pro věci týkající se knihovnictví, knihovna a čítárna KPR převzal část agendy bývalého referátu III/1. V případě tohoto odboru tedy došlo hlavně k přečíslování odborů, případně k přerozdělení kompetencí.

IV. odbor hospodářsko-správní zůstal oproti stavu z roku 1949 v podstatě beze změny. Skládá se opět z pěti referátů, ke kterým jsou přiřčené jednotlivé správy, účtárna a nově i dílny. Zajímavostí je funkce úsporného referenta v referátu IV/4, který měl za úkol hledat možnosti, jak ušetřit.

Poslední odbor - kádrový a organizační - je vytvořen zcela nově. Dělí se do dvou skupin (jak již z názvu vyplývá - kádrové a organizační) a jako jediný nepoužívá v označení referátů na prvním místě římskou číslici udávající číslo odboru a na druhém místě arabskou číslici, která značí pořadí referátu. Obě čísla jsou arabská, první označuje číslo skupiny (1 - kádrová a 2 - organizační), druhé číslo referátu. Kádrovou skupinu tvořily dva referáty - první pro kádrové záležitosti, druhý pro záležitosti evidenční a učební. Organizační skupina se skládala ze tří referátů - 2/1 pro personální záležitosti a stížnostní agendu, 2/2 řešící stížnostní agendu mimo působnost jiných referátů a 2/3, do jehož kompetence spadaly proměnlivé a naturální platy, normování práce a náhrada výloh. K tomuto referátu bylo přiřčeno ředitelství pomocných služeb.

Ani tato organizace nevydržela příliš dlouho. Hned v dubnu následujícího roku, tedy brzy po smrti prezidenta Klementa Gottwalda, byl na světě nový organizační řád.¹³⁵ Referátům už se ale říkalo „oddělení“. Důvodem byl již vžitý název „Vojenská Kancelář prezidenta republiky“ pro dřívější „vojenské oddělení“, název „oddělení“ se tedy uvolnil pro použití místo názvu „referát“.

Změny můžeme vidět už u přednosta KPR. Bylo zřízeno několik oddělení, která podléhala přímo jemu. Mimo sekretariátu se jednalo o zvláštní oddělení, hlavního účetního a rozpočtáře a referát pro státní statek Lány, který byl vyčleněn z odboru IV.

První (politický) odbor měl opět 4 oddělení, z nichž dvě si ponechaly stejnou náplň práce, jakou měly v předcházejícím organizačním řádu - jedná se o oddělení I/1 pro věci vnitropolitické a I/3 pro justiční správu. Oddělení I/2 se nově zabývalo nejen věcmi zahraničně-politickými, ale i protokolem a ceremoniemi, což byla v roce 1952 náplň referátu I/4. Oddělení s tímto číslem se v organizačním řádu z roku 1953 zabývalo stykem s občanstvem. To tedy pravděpodobně zcela nahradilo referáty pro stížnostní agendu, kterých bylo v předcházejícím organizačním řádu několik.

V národohospodářském odboru bylo zrušeno členění na skupiny A a B. Šest oddělení se opět vrací k přesnějšímu vymezení působnosti, jako tomu bylo v roce 1949. První z nich s číslem II/1 se zabývalo plánováním, statistikou a strojírenstvím. Následovalo oddělení II/2 pro paliva, energetiku, chemii, dopravu a strojírenství a II/3 pro hutě, rudné doly, mzdy, pracovní síly a SÚDZ. Náplň následujících tří oddělení zůstala stejná, jen oddělení II/4 přibyl do kompetence výkup, lehký a potravinářský průmysl a místní hospodářství a oddělení II/5 státní statky a dřevařský průmysl. Mimo přesnější vymezení působnosti můžeme sledovat i paralelu mezi vládou a tímto odborem KPR, neboť většina předmětů zájmu měla v té době již vlastní ministerstvo.

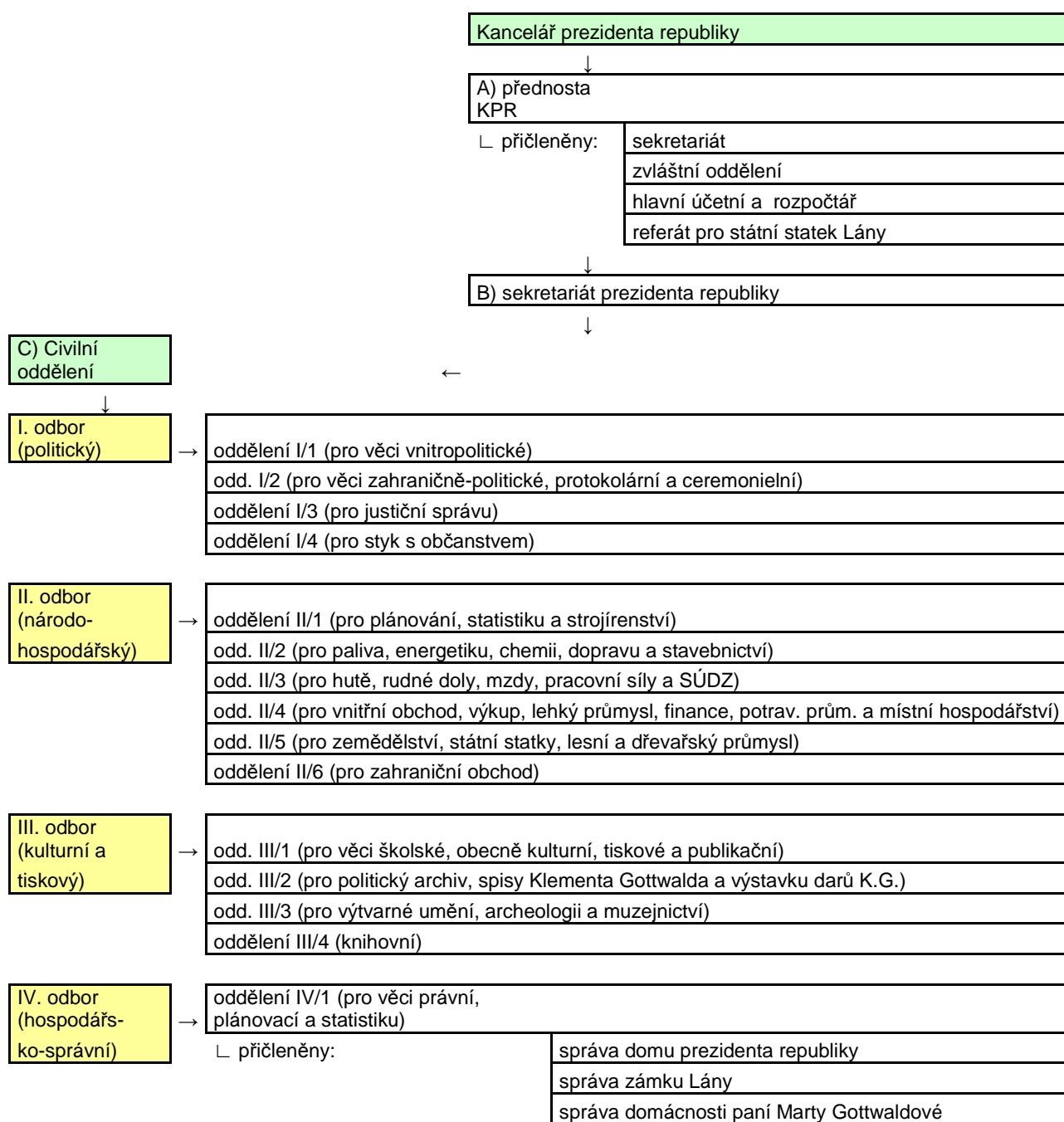
V následujícím odboru, kulturním a tiskovém, zůstalo stejné zaměření jen u oddělení III/3. První oddělení v sobě spojilo věci školské, obecně kulturní, tiskové a publikační, tedy zaměření původních referátů III/1 a III/2. Druhé oddělení převzalo archiv z bývalého referátu III/4 a přibyl zaměření na spisy Klementa Gottwalda a jeho výstavku darů - náznak budování kultu osobnosti. Poslední oddělení III/4 - knihovní - převzalo agendu bývalého referátu III/5. Mimo přečíslování a spojování agendy je tedy největší změnou zaměření se na osobu Klementa Gottwalda.

¹³⁵ V této části budu citovat z organizačního řádu z roku 1953, který se nachází v AKPR, neuspořádaný fond „KPR“, Organizace, č.j. 500.756/53.

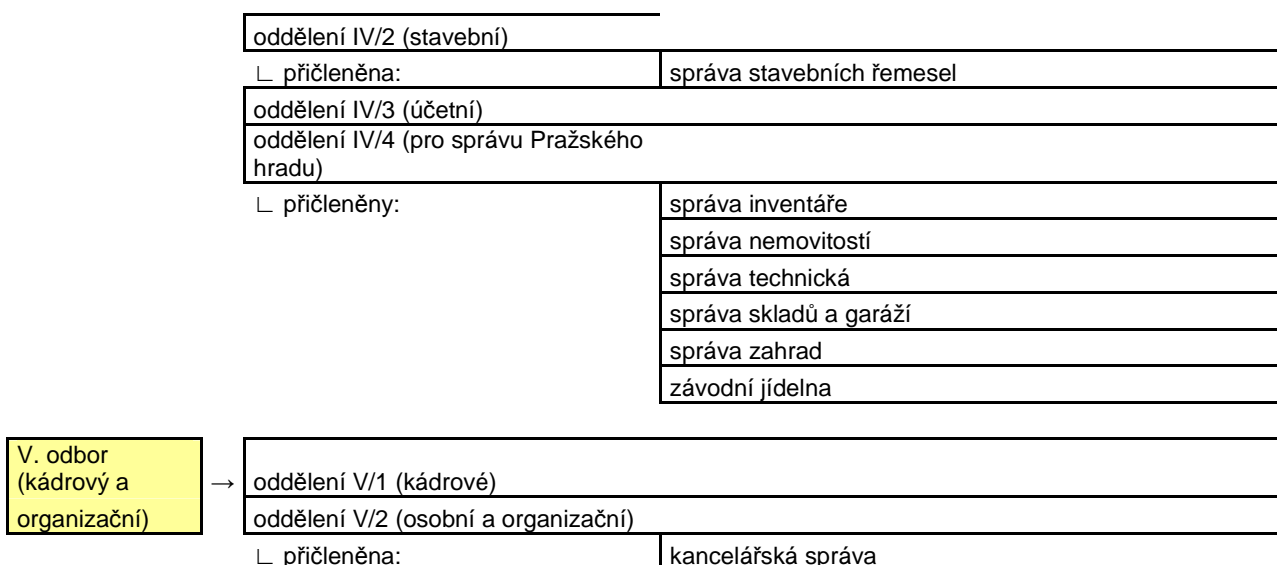
ORGANIZAČNÍ ZMĚNY V KANCELÁŘI PREZIDENTA REPUBLIKY

Z národohospodářského odboru byla vyčleněna správa státního statku Lány (bývalý referát IV/3), která nyní spadala přímo pod přednostu KPR. Díky tomu se bývalé referáty IV/4 a IV/5 jen přečíslovaly na IV/3 a IV/4. K oddělení IV/1 byla nově přiřčleněna správa domu paní Marty Gottwaldové, mezi výkonné správy přiřčleněné k oddělení IV/4 nově patřila i závodní jídelna.

Podstatného zeštíhlení se dočkal odbor kádrový a organizační, ve kterém bylo zrušeno rozdělení na skupiny a nově se skládal jen ze dvou oddělení - kádrového a osobního a organizačního. Vrátilo se i staré číslování arabskou a římskou číslicí, takže tato oddělení mají čísla V/1 a V2.

ORGANIZAČNÍ ZMĚNY V KANCELÁŘI PREZIDENTA REPUBLIKY

Obr. 14: Schéma civilního oddělení KPR podle organizačního řádu z 30.4.1953

Organizační řád z roku 1953 znamenal několik změn. V první řadě je to vyčlenění některých oddělení, které byly dány pod výlučnou pravomoc kancléře. Zrušilo se rozdělení na skupiny v odboru II a V, přičemž druhý jmenovaný byl podstatně zredukován. Kulturní odbor zaznamenal v jednom ze svých oddělení budování kultu osobnosti Klementa Gottwalda. V národohospodářském odboru se vrátila užší specializace jednotlivých oddělení, přičemž zde můžeme vysledovat inspiraci ve vládě. V té době již existovala samostatná ministerstva pro různá hospodářská odvětví, jejichž názvy obsahují zaměření jednotlivých oddělení. Jedná se konkrétně o 13 ministerstev - všeobecného strojírenství, paliv a energetiky (od 31. ledna 1953 byla energetika vyčleněna do samostatného ministerstva), chemického průmyslu, dopravy, stavebnictví, hutního průmyslu a rudných dolů, sociální péče (pracovních sil), vnitřního obchodu, výkupu, lehkého průmyslu, místního hospodářství a lesů a dřevařského průmyslu. Zároveň můžeme vidět paralelu i v organizačním sekretariátu ÚV KSČ, kde existovalo v únoru až říjnu 1953 mnoho oddělení zaměřených na různá odvětví hospodářství, která odpovídala zaměření 10 ministerstev. Jednalo se o oddělení plánování a těžkého průmyslu, strojírenství, stavebnictví a lehkého průmyslu, dále oddělení zemědělství, potravinářského a dřevařského průmyslu, dopravy a spojů, obchodu a financí.¹³⁶

¹³⁶ KAPLAN, K. (ed.): *Aparát ÚV KSČ...*; str. 107-109.

5.3 Výhled do budoucnosti - KPR za Antonína Zápotockého

Když se po smrti Klementa Gottwalda stal novým československým prezidentem Antonín Zápotocký, zůstal ve své funkci i Gottwaldův kancléř Bohumil Červíček. Po Červíčkově odchodu do penze nastoupil na jeho místo Ladislav Novák, který se Zápotockým spolupracoval od února 1951 na předsednictvu vlády a po jeho zvolení prezidentem se stal vedoucím jeho sekretariátu na Hradě.¹³⁷ Podle Nováka se po nástupu nového prezidenta hlavně přesunulo řízení stranické práce z Hradu, kde byla zrušena Gottwaldova kancelář předsedy strany, do sekretariátu ÚV. Je ovšem otázkou, nakolik Gottwald a jeho kancelář stranu skutečně řídily. Materiály vztahující se ke kanceláři předsedy strany se bohužel v Archivu KPR nenachází a nepodařilo se mi je dohledat ani v jiných archivech. Změnila se i bezpečnostní opatření. Podle Novákových vzpomínek Zápotocký rád chodil mezi lidmi, procházel se i po areálu Pražského hradu a mluvil se zaměstnanci. Za Gottwalda ochranka z důvodu bezpečnosti dbala na to, aby s nikým nemluvil a když se šel projít do Královské zahrady, zaměstnanci, kteří tam právě pracovali, se museli schovávat.¹³⁸ Další opatření ve fungování KPR popisuje Novák poněkud chaoticky, bude proto lepší podívat se znovu do organizačního řádu.

Ten následující vyšel již v roce 1954, žádné výrazné změny ale nepřinesl.¹³⁹ Poté se situace na delší dobu konečně ustálila, neboť po něm následoval až organizační řád z roku 1963. K některým menším změnám docházelo, ale nebyly tak podstatné, aby se kvůli nim vydával nový organizační řád.

Závěrem této kapitoly můžeme konstatovat několik věcí. V průběhu 50. let došlo k mnoha změnám, než se KPR organizačně ustálila. Paralelu můžeme vidět ve vládě, která se rovněž rok od roku proměňovala a přibývala neustále nová a nová hlavně hospodářská ministerstva, která se úžeji specializovala na konkrétní druh průmyslu. Stejně se postupně měnila struktura KPR, kde od roku 1949 docházelo k užší specializaci hlavně v národohospodářském odboru (s výjimkou organizačního řádu z roku 1952, který byl ve

¹³⁷ Novák vstoupil do KSČ 1. června 1945, podle svých slov pod dojmem poválečných ideálů. Působil ve funkci kancléře za vláda tří prezidentů - Zápotockého, Novotného a Svobody. Velmi zajímavý je jeho popis jednání v srpnu 1968, jeho postoje v tomto období ho nakonec stály funkci i místo ve straně, ze které byl vyloučen v roce 1971 (na jiném místě uvádí 1970). V popisu KPR za Zápotockého budeme vycházet z jeho paměti: NOVÁK, L.: *Kancléřem tří prezidentů*, PETRKLÍČ, Praha 2002.

¹³⁸ NOVÁK, L.: *Kancléřem tří prezidentů*, PETRKLÍČ, Praha 2002; str. 24.

¹³⁹ Organizační řád z r. 1954 je v AKPR, neuspořádaný fond „KPR“, Organizace, čj. 500.190/54. Viz Příloha 10.

smyslu vymezení pravomocí některých referátů krokem zpět), v jehož stavu z roku 1953 můžeme vidět možnou inspiraci hospodářskými ministerstvy. Růst specializace mohl mít vliv na zjednodušení správy a ukončení překrývání kompetencí. V několika případech můžeme vysledovat souvislosti v organizaci KPR, vlády i aparátu ÚV KSČ, hlavně v souvislosti s hospodářskou agendou. Ukazuje se tedy, že organizace civilního oddělení Kanceláře prezidenta republiky byla vytvářena s ohledem na vnější vlivy.

Odpovědět na otázku, jak se vyvíjela zaměstnanost s ohledem na nárůst počtu referátů je složité. Fond „KPR“ je neuspořádaný a dokumenty s údaji o počtu zaměstnanců torzovité. Někdy zahrnují do počtu zaměstnanců i sezonní dělníky ze státního statku Lány, kterých bylo hlavně v létě velké množství, někdy obsahují jen nic neříkající čísla a není příliš jasné, kdo všechno je v počtu zahrnut. Následující čísla je tedy třeba brát s velkou rezervou a pouze jako informaci o tom, že počet zaměstnanců od roku 1948 sice stoupl, k velkým výkyvům však v letech vydání jednotlivých organizačních řádů nedocházelo. Zaměstnanosti v KPR se navíc příliš nedotklo ani uvolňování do výroby - prezidentská kancelář měla uvolnit jen 15 zaměstnanců.¹⁴⁰

V lednu 1948 měla KPR 478 zaměstnanců (ve výkazu počtu však není započítaných 95 dočasných zaměstnanců v hospodářské správě Pražského hradu a 15 zřízenců v lesní správě státního statku Lány).¹⁴¹ Podle *Přehledu o činnosti Kanceláře prezidenta republiky od února 1948* přibylo do března 1949 90 zaměstnanců, dostáváme se tedy na číslo 568.¹⁴² V prosinci 1949 vzrostl jejich počet na 630, není však příliš jasné, zda jde o konečný počet, neboť jsou zde perem připsána další čísla.¹⁴³ V lednu 1952 byl počet plně zaměstnaných pracovníků KPR a státního statku Lány 580, k tomu 384 neplně zaměstnaných.¹⁴⁴ Na konci června 1953 dosahoval počet zaměstnanců KPR čísla 1064, nicméně 446 tvořili sezonní dělníci, počítáme tedy s počtem 618 zaměstnanců.¹⁴⁵

¹⁴⁰ AKPR, fond „KPR“, i.č. 2259, sig. 302872, karton 572, tabulka k usnesení vlády o uvolnění veřejných zaměstnanců do výrobních oborů č.j. 215918/48.

¹⁴¹ Zdroj: AKPR, fond „KPR“, i.č. 2259, sig. 302872, karton 571, počet zaměstnanců k 31.1.1948.

¹⁴² Zdroj: AKPR, fond „KPR“, inventární číslo 2118, signatura 21382, karton 497 „A) Organizace“.

¹⁴³ 357 zaměstnanců v Praze, 273 v Lánech. Zdroj: AKPR, neuspořádaný fond „KPR“, počet zaměstnanců k 13.12.1949.

¹⁴⁴ Zdroj: AKPR, neuspořádaný fond „KPR“, č.j. T 148/52, počet zaměstnanců k 1.1.1952.

¹⁴⁵ Zdroj: AKPR, neuspořádaný fond „KPR“, sig. T 5136/53, počet zaměstnanců k 30.6.1953.

6 Mocenská role Hradu

Když byl Klement Gottwald 17. června 1948 zvolen prvním komunistickým prezidentem, začala se proměňovat i funkce prezidenta a jeho role ve společnosti. Prvního prezidenta Masaryka provázela po celý život aura „prezidenta Osvoboditele“, zakladatele a tvůrce nového státu, na kterou jím vyvolený nástupce Edvard Beneš navázal jako „prezident Budovatel“ a jeden z tvůrců nového poválečného uspořádání, které sice v něčem navazovalo na zaniklou první republiku, v mnohém však bylo odlišné. Jak na prezidentskou tradici navázal Klement Gottwald, „první dělnický prezident“?¹⁴⁶ To je jedna z otázek, kterou se pokusíme v této kapitole zodpovědět. Zajímat nás bude nejen role a moc Gottwaldova prezidenta, ale i případná moc Hradu reprezentovaného prezidentskou kanceláří a jejím nejvyšším pracovníkem - přednostou či kancléřem.

Moc prezidenta republiky je a byla dána ústavou. Pouhá existence ústavy ale ještě neznamená ústavnost, jak vysvětluje ve svém textu Pavel Peška.¹⁴⁷ Ta se skládá z ústavy formální (= ústavní text) a faktické - tedy skutečných ústavních poměrů a mocenských vztahů. Proto se budu nejprve věnovat prezidentské moci dané ústavou a poté skutečnému stavu.

6.1 Pravomoci dané ústavou

Po skončení druhé světové války sice stále ještě platila ústava z roku 1920, její původní text se ale mnohými změnami proměnil k nepoznání. Prezident Beneš se do Československa vrátil s pravomocemi posílenými o možnost měnit v nevyhnutelných případech ústavu, která mu byla dána ústavním dekretem z 15. října 1940.¹⁴⁸ Prezident držel až do 28. října 1945, kdy se sešlo Prozatímní národní shromáždění, i moc zákonodárnou, kterou vykonával prostřednictvím vydávání dekretů v součinnosti s vládou. Oproti situaci v Londýně se ale Beneš na přípravě dekretů podílel méně a některé platily jen v Čechách - pro platnost na Slovensku byl nutný souhlas Slovenské národní rady.¹⁴⁹

¹⁴⁶ Podle Jiřího Pernese byl nazýván i „prezident Hospodář“ či „prezident Sjednotitel“. Viz PERNES, J.: *Takoví nám vládli...*; str. 135.

¹⁴⁷ PEŠKA, P.: *Úvahy nad popřením ústavnosti v letech 1948-1989*; str. 193. In: MALÝ, K. a SOUKUP, L. (usp.): *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989*, Karolinum, Praha 2004.

¹⁴⁸ JANÁK, J., HLEDÍKOVÁ, Z. a DOBEŠ, J.: *Dějiny správy...*; str. 422. Stejnou moc získalo i Prozatímní národní shromáždění ústavním dekretem číslo 47/1945 Sb.

¹⁴⁹ KUKLÍK, J. a kol.: *Dějiny československého práva 1945-1989*, Auditorium, Praha 2011; str. 14.

Měnily se však nejen prezidentské pravomoci. Národní shromáždění bylo jednokomorové, senát byl zcela zrušen. Velkou změnou byla úprava volebního práva - volit nově mohli i příslušníci armády a policie, aktivní volební právo kleslo na 18 let, pasivní na 21 let. Volit naopak nemohli obyvatelé neslovanské národnosti. Ve vládě vznikl institut předsednictva vlády a státních tajemníků v ministerstvech zahraničí a národní obrany, kteří měli postavení ministrů. Zvláštní byla existence dvou nejvyšších soudů.¹⁵⁰

Pro Klementa Gottwalda už ale tato ústava neplatila. Po prvních poválečných volbách v roce 1946, které skončily vítězstvím KSČ, vzniklo Ústavodárné národní shromáždění, které mělo za úkol během maximálně dvou let vytvořit a schválit novou ústavu. Ukázalo se, že to bude úkol velmi obtížný, neboť každá politická strana měla trochu jiné představy o její konečné podobě. Rozpory se týkaly hlavně postavení národních výborů, uspořádání vztahu mezi Čechy a Slováky, hospodářství, ale i obecných východisek - zatímco některé politické strany chtěly novou ústavou navazovat na ústavu z roku 1920, komunisté předpokládali vznik koncepce nové a zakotvení poválečných změn.¹⁵¹ Diskuse ukončila únorová vládní krize a převzetí moci komunisty, vyvstal ale další problém - prezident Beneš odmítl novou ústavu podepsat. V návrhu abdikačního dopisu ze 4. května 1948 uvádí právě nesouhlas s ústavou jako důvod svého odchodu z prezidentské funkce: „Byl jsem vždy a jsem demokrat a socialista. Souhlasím s články ústavy, které mají býti nově podkladem hospodářské výstavby státu a socialistického vývoje budoucího života naší národní společnosti. Konstatuji však, že některé články ústavy jsou takového obsahu, že moje svědomí a mé přesvědčení o demokracii i mé pojetí lidských a občanských práv mi brání vysloviti s nimi plný souhlas. Nechtěje vyvolati situaci, která by nastala, kdybych jako konstituční prezident republiky zákon o ústavě nemohl podepsat, rozhodl jsem se vrátit Ústavodárnému národnímu shromáždění presidentský úřad, jímž mne poctilo svou jednohlasnou volbou dne 31. května v r. 1946.“¹⁵² Ústava, která byla schválena symbolicky 9. května 1948 (tedy v den výročí osvobození Prahy sovětskou armádou), čekala na podpis nového prezidenta, kterým se 14. června stal Klement Gottwald. Podle data schválení se tomuto ústavnímu zákonu č. 150/1948 Sb. říká Ústava 9. května.

¹⁵⁰ Nejvyšší soud v Bratislavě působil i po skončení války. JANÁK, J., HLEDÍKOVÁ, Z. a DOBEŠ, J.: *Dějiny správy...*; str. 422.

¹⁵¹ KAPLAN, K. (ed.): *Příprava Ústavy ČSR v letech 1946-1948. Diskuse v Národní frontě a názory expertů*, ÚSD AV ČR, Praha 1993; str. 7.

¹⁵² GRONSKÝ, J. (ed.): *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa II. (1945-1968)*, Karolinum, Praha 1991; str. 241. Edvard Beneš nakonec abdikoval až 7. června 1948. V novém abdikačním dopise politické důvody jeho odchodu nezůstaly - jako důvod opuštění funkce uvedl špatný zdravotní stav.

Vzhledem k době svého vzniku si zachovala určitou návaznost na ústavu z roku 1920, inspiraci poskytla také sovětská ústava z roku 1936. I v této ústavě zůstala zachována dělba moci na zákonodárnou, výkonnou a soudní a obsahovala výčet občanských práv. Nově byl definován vztah Čechů a Slováků jako dvou rovnoprávných národů a z národních výborů, kterým je v ústavě věnována samostatná kapitola, se staly orgány státní správy i samosprávy. Československo se také stalo lidově demokratickou republikou se smíšenou ekonomikou, Národní shromáždění zůstalo jednokomorové, zrušen byl Ústavní soud.

Nás ale více zajímají změny související s prezidentským úřadem. Stejně jako v ústavě 1920, i v té z roku 1948 platí, že prezidentem může být zvolen občan ve věku alespoň 35 let, volí jej Národní shromáždění (v případě ústavy 1920 obě jeho komory) a ke zvolení je třeba třípětinové většiny přítomných (kterých musí být více než polovina, aby bylo dosaženo usnášitelnosti). Stejně zůstává i sedmileté funkční období, opatření v době dlouhé nemoci prezidenta či zaneprázdnění a volba 2x po sobě, po které je nutné jedno funkční období čekat na možnost další kandidatury.¹⁵³ Ani pravomoci prezidenta se nemění, v ústavě 1948 je navíc možnost prezidenta účastnit se schůzí vlády, předsedat jim nebo si zvat vládu i její členy k poradám. V obou ústavách je prezident ze své funkce neodpovědný, trestně stíhán může být jen pro velezradu a za jeho projevy odpovídá vláda. Je tedy patrné, že v pravomocích prezidenta nebyly provedeny téměř žádné změny.¹⁵⁴ Tato skutečnost svědčí o zájmu KSČ o osobu Edvarda Beneše, což dokládá hlavně § 70, který říká, že se na Beneše nevztahuje možnost být zvolen pouze 2x po sobě.¹⁵⁵

6.2 Skutečná moc

Ústava 9. května však přestala podle Pavla Pešky politicky platit dříve, než byla vůbec schválena.¹⁵⁶ Velká část článků zůstala pouze na papíře, takže o nedotknutelnosti listovního tajemství, občanských právech, nezávislosti soudů či dělbě moci si mohli obyvatelé Československa nechat jen zdát. Skutečná moc nového prezidenta Klementa Gottwalda také nevyplývala z jeho volby prezidentem republiky či z pravomocí daných mu ústavou, ale z

¹⁵³ Toto ustanovení neplatilo v ústavě 1920 pro prvního prezidenta Masaryka, v ústavě 1948 pro druhého prezidenta Beneše.

¹⁵⁴ Srov.: www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html a www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html (přístup: červenec 2013). K částečnému omezení prezidentské moci došlo až ústavou z roku 1960, kdy byl zkrácen prezidentský mandát na 5 let a podle čl. 43 či 61 měl být ze své funkce odpovědný Národnímu shromáždění, které ho volí. Srov.: www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html (přístup: červenec 2013)

¹⁵⁵ GRONSKÝ, J. (ed.): *Dokumenty k ústavnímu...*; str. 259.

¹⁵⁶ PEŠKA, P.: *Úvahy nad popřením...*; str. 206.

jeho neotřesitelné pozice v čele komunistické strany. Moc komunistických prezidentů tedy byla odvislá od jejich pozice ve straně - nejvyšší byla moc Gottwaldova, jeho nástupce Zápotocký jako „pouhý“ člen předsednictva ÚV KSČ na tom byl hůře. Hovoří o tom ve svých pamětech i jeho pozdější kancléř Ladislav Novák. Když Zápotockému předložil žádost o milost plk. Osvalda Závodského, který byl odsouzen k trestu smrti, Zápotocký se prý rozčlil a prohlásil: „Proč mi to předkládají? Politbyro rozhodlo, že se to má zamítnout. Co mohu dělat, já s tím nechci mít nic společného.“ Na Novákovu poznámku o tom, že jde o uplatnění ústavního práva, prý jen mávl rukou.¹⁵⁷

Klement Gottwald měl ve své pozici větší moc než Zápotocký, na druhou stranu po odchodu na Hrad se ocitl v částečné izolaci. Vzpomíná na to i jeho sekretářka Ludmila Köhlerová,¹⁵⁸ která v dopise Rudolfu Barákovi ze 14. října 1956 píše, že měla pocit, že Gottwald po volbě prezidentem odchází do ústraní a přibývá moc Slánského.¹⁵⁹ Gottwaldovi se přestali stýkat s lidmi, se kterými se stýkali dříve, a jejich svět se omezil hlavně na dceru Martu, jejího manžela Alexeje Čepičku a vnučata. Na prezidentově špatném stavu se zcela jistě podepsala mimo izolovanou atmosféru i jeho nemoc v kombinaci s alkoholem, kterému propadal čím dál tím více.¹⁶⁰ Od roku 1951 častěji pověřoval řízením politického sekretariátu a předsednictva Zápotockého.¹⁶¹ K pití se zřejmě uchýloval i ze strachu, že se také stane obětí probíhajících procesů. Vrcholem bylo objevení odposlouchávacího zařízení v jeho bytě v létě 1952. Bála se i Marta, která se stejně jako on uchýlovala k lahvi alkoholu. Nad tou navíc mnohem víc než nad Gottwaldem visel stín její předchůdkyně. I když se o to opravdu snažila, Hanu Benešovou napodobit nedokázala, i když si nechávala šít stejné šaty, jaké nosila ona.¹⁶²

¹⁵⁷ NOVÁK, L.: *Kancléřem tří prezidentů*, PETRKLÍČ, Praha 2002; str. 37. Na stejném místě Novák uvádí, že se Zápotocký bál mašinérie politických procesů a svůj postoj charakterizoval slovy: „Nejsem Mistr Jan Hus, abych se nechal za pravdu upálit.“

¹⁵⁸ Ludmila Köhlerová, rozená Pavlíková, se narodila 1. června 1904 v Trhových Svinech. Vystudovala obchodní akademii v Plzni a působila jako úřednice. Od ledna 1931 byla zaměstnána v ústředním sekretariátu KSČ, do strany vstoupila tři roky před tím. V listopadu 1938 odešla do emigrace, přes Francii a USA se dostala do SSSR. Z Moskvy se vrátila už jako Gottwaldova sekretářka, kterou zůstala až do jeho smrti. 13. srpna 1932 se provdala za Bruna Köhlera, se kterým se však pravděpodobně v roce 1955 rozvedla (dopis politickému byru KSČ ze 6. září 1955, ve kterém souhlasí s rozvodem s Köhlerem, se nachází v NA, nezpracovaná část fondu „Antonín Novotný I. část“, zn. KSČ-ÚV-AN I). K 1. říjnu 1953 byla převedena z KPR do Československé akademie věd. Zdroj: AKPR, personální spis Ludmily Köhlerové.

¹⁵⁹ NA, fond „Archiv ÚV KSČ, Komise pro prošetření politických procesů, část I.“, zn. KSČ-ÚV-K 1945-1989, sv. 16, a.j. 404 (Dopis Ludmily Köhlerové Rudolfu Barákovi ze 14. 10. 1956).

¹⁶⁰ Gottwald nedodržel ani doporučení svého lékaře Vladimíra Haškovce, který s ním dokonce chodil na recepci a bral mu z rukou skleničky. BÍLEK, J., RICHTER, K. a CÍLEK, R.: *Úhlavní přátelé...*; str. 328.

¹⁶¹ KAPLAN, K.: *Mocní a bezmocní...*; str. 32.

¹⁶² KOSATÍK, P.: *Deset žen z Hradu...*; str. 174-175.

Po Gottwaldově nástupu na Hrad se okamžitě zvýšila bezpečnostní opatření.¹⁶³ V první kapitole jsem citovala Ladislava Nováka a příhodu o zaměstnancích v zahradě, kteří se museli schovávat, když se tam prezident Gottwald šel projít. Gottwaldovi podle Köhlerové neustálá pozornost bezpečnostních orgánů vadila a dokonce měl prohlásit, že by ho určité nejraději zavřeli na Pankrác, aby měli pokoj.¹⁶⁴ Neustálá přítomnost bezpečnostních pracovníků nebyla příjemná ani Martě. Köhlerová o jejích pocitech píše: „Často si mi stěžovala, že nás obě tito lidé tak nenávidí, že z toho dostává strach, když si uvědomuje, že každý z nich má u sebe zbraň.“¹⁶⁵

Aby se Gottwald mohl věnovat i stranické politice, vznikla na Hradě kancelář předsedy strany. Postupně totiž přestal docházet na sekretariát a i schůze ÚV svolával čím dál tím méně - v roce 1952 se ústřední výbor nesešel ani jednou.¹⁶⁶ Jeho izolace se prohloubila během procesu se Slánským, kdy byl ještě více nedůvěřivý. Nedělalo mu však problém svého bývalého přítele „obětovat“ - v rozhovoru s Ludmilou Köhlerovou charakterizoval Gottwald svůj vztah k lidem souslovím „zašlápnout, překročit a jít dál.“¹⁶⁷ Podle Kaplana získal Gottwald po procesu se Slánským bezbřehou autoritu, protože byl viděn jako zachránce strany.¹⁶⁸

Na jednu stranu byl tedy Gottwald vůdcem s absolutní mocí, na druhou stranu do stranické politiky zasahoval čím dál tím méně. Ani to z něj však nesnímá odpovědnost za represí 50. let, mezi jejíž tvůrce patřil. Z procesů, které pomáhal vytvořit, měl veliký strach, aby i on sám neskončil v jejich mašinérii. Proto měl k postoji vůči pomáhání svým spolustraníkům stejný přístup, jako již na začátku této podkapitoly vzpomínaný Antonín Zápotocký. Köhlerová vzpomíná, že s ní jednou Gottwald mluvil o Frejkovi, kterému hrozilo

¹⁶³ V říjnu 1948 jednala bezpečnostní komise ÚV KSČ i o možnosti úplně uzavřít Pražský hrad pro veřejnost, stejně jako Kreml, nakonec k tomu však nedošlo. Byl omezen přístup obyvatel do KPR, uzavřena Svatovítská věž, ze které bylo vidět na prezidentovo obydlí v zahradním domě, v Lánech už lidé nemohli do obory a polesí. V Bezpečnosti vznikl samostatný útvar pro ochranu ústavních činitelů. Zdroj: KAPLAN, K.: *Nebezpečná Bezpečnost...*; str. 60-62.

¹⁶⁴ NA, fond „Archiv ÚV KSČ, Komise pro prošetření politických procesů, část II.“, zn. KSČ-ÚV-K 1945-1989, sv. 44, a.j. 704 (Záznam o pohovoru s Milčou Köhlerovou z 10. 1. 1963).

¹⁶⁵ NA, fond „Archiv ÚV KSČ, Komise pro prošetření politických procesů, část I.“, zn. KSČ-ÚV-K 1945-1989, sv. 16, a.j. 404 (Dopis Ludmily Köhlerové Rudolfu Barákovi ze 14. 10. 1956).

¹⁶⁶ KAPLAN, K.: *Mocní a bezmocní...*; str. 32. Naopak Antonín Novotný v době svého prezidentství byl častěji na sekretariátu než na Hradě. Jak vzpomíná Ladislav Novák, Novotný docházel na Hrad jen v pondělí, středu a pátek dopoledne, zbylé dny a odpoledne trávil ve své pracovně na sekretariátu ÚV KSČ. Zdroj: NOVÁK, L.: *Kancléřem tří prezidentů...*; str. 41-2.

¹⁶⁷ „Gottwaldův vztah k lidem charakterizuje tak, že Gottwald nebyl jemnocitný, že byl především politik. Když se při případu Veselého objevilo v protokole jméno Köhlerové, řekl jí: Objeví-li se u tebe nějaká nepřipustnost, tak si pamatuj - zašlápnout, překročit a jít dál. Na vztah k lidem si nepotrpěl.“ NA, fond „Archiv ÚV KSČ, Komise pro prošetření politických procesů, část II.“, zn. KSČ-ÚV-K 1945-1989, sv. 44, a.j. 704 (Záznam o pohovoru s Milčou Köhlerovou z 10. 1. 1963).

¹⁶⁸ KAPLAN, K.: *Kronika komunistického Československa...*; str. 149.

zatčení. Sice mu to bylo nepříjemné, ale svou pozici prý vyjádřil slovy: „Ale co můžu dělat?“¹⁶⁹ Díky tomuto přístupu vstoupil do dějin jako první komunistický prezident, jenž roztočil kolo perzekuce, které však již neuměl nebo nedokázal zastavit.

Rok 1953 ukončil nejen Stalinovu vládu v Moskvě, ale i Gottwaldovo panování v Praze. Z jeho smrti byla v šoku právě jeho žena, neboť ji nečekala a byla přesvědčená, že za ní může Moskva. V době Gottwaldova pohřbu již ale sama byla velmi nemocná a v říjnu téhož roku ji přemohla rakovina. Hysterie, která provázela smrt Stalina i Gottwalda, jen nahrávala dalšímu budování kultu osobnosti. S tím Stalinským zúčtoval Nikita Chruščov na XX. sjezdu KSSS v roce 1956, Gottwaldův trval až do 60. let. Do zprávy Barákovy rehabilitační komise se informace o jeho činech nedostaly, zodpovědnost za procesy mu dala až rehabilitační komise z roku 1968.¹⁷⁰

6.3 Role KPR

Zodpovědět otázku, zda hrála prezidentská kancelář v politice 50. let nějakou samostatnou roli, je poměrně složité. Václav Kopecký sice srovnával po volbě Gottwalda prezidentem Pražský hrad s Kremlem, neboť z Hradu také vychází moc nevyšší,¹⁷¹ skutečnost ale byla složitější. Pamětí zde pracujících úředníků existuje velmi málo a chybí i některé důležité dokumenty.

V březnu 1948 se v KPR začala tvořit závodní organizace KSČ, jejíž činnost by mohla vést k zhodnocení její případné samostatné role v československé politice. Dokumenty z její činnosti se však v Archivu KPR nenachází. Podle informací místního archiváře doktora Doležala spadala tato organizace pod obvodní výbor KSČ pro Prahu 1, jehož fond se nachází v Archivu hlavního města Prahy. Podle inventáře jsou však jeho součástí jen zápisy ze schůzí, byra a předsednictva. Osvětlit činnost Klementa Gottwalda jako funkcionáře KSČ by mohla jeho kancelář předsedy strany. Bohužel, ani materiály této instituce v Archivu KPR nejsou.

Tuto kapitolu bych ráda zakončila citátem o prezidentském úřadu z článku profesora Roberta Kvačka, protože mi přijde velmi výstižný. Kvaček píše: „Česká společnost od něho hodně čekala a žádala, spojovala s ním i nadnesené představy o moci, vlivu, možnostech

¹⁶⁹ NA, fond „Archiv ÚV KSČ, Komise pro prošetření politických procesů, část I.“, zn. KSČ-ÚV-K 1945-1989, sv. 16, a.j. 404 (Dopis Ludmily Köhlerové Rudolfu Barákovi ze 14. 10. 1956).

¹⁷⁰ KAPLAN, K.: *Kronika komunistického Československa...*; kapitola Co s Gottwaldem po smrti (Gottwaldovo dědictví).

¹⁷¹ KAPLAN, K.: *Československo v letech...*; str. 46

zásahů, náprav, prosazení změn. Většinou prezidentským pravomocem neodpovídaly, jen k reprezentaci však prezidenta tyto pravomoce také neodsuzovaly. Záleželo na jeho osobnosti.“¹⁷² Nezbyvá mi než souhlasit a doplnit, že dle mého názoru osobnost prezidenta částečně určovala i roli jeho kanceláře.

V době prezidentství T. G. Masaryka jeho KPR vytvořila jakousi informační síť, která získávala oficiální i neoficiální cestou různé informace; někdy i takové které měly zůstat v tajnosti.¹⁷³ Někteří úředníci Benešovy KPR se aktivněji zapojili do únorové vládní krize - přednosta politického odboru Jan Jína sloužil jako spojka mezi prezidentem a národními socialisty, kancléř Jaromír Smutný byl zase obviňován, že v udělování audiencí straní komunistům a sleduje tím své vlastní zájmy. O tom, zda skutečně sledoval nějaké své cíle se můžeme jen dohadovat.

Gottwaldova KPR oproti Benešově a Masarykově dle mého názoru žádnou samostatnou roli nehrála a ani hrát nemohla. K této domněnce mě vede několik skutečností. K samostatné roli KPR v politice 50. let se mi nepodařilo dohledat žádné důkazy. Dokud se tedy nějaké nenajdou, není důvod se domnívat, že by KPR hrála nějakou významnější roli. Druhým důvodem je fakt, že za Beneše i Masaryka existovala ve společnosti i v KPR politická a názorová pluralita a zaměstnanci KPR byly výrazné osobnosti politického života. V Gottwaldově KPR proběhlo několik vln čistek - první hned po Únoru, další v roce 1950, kdy byli zatčeni zaměstnanci později odsouzení v rámci Akce Hrad. Ty mohly posloužit k větší poslušnosti místních zaměstnanců. Komunistická strana se vyznačovala přísnou podřízeností nižších složek vyšším - těžko by tedy mohla komunistická prezidentská kancelář hrát nějakou významnější roli v situaci, kdy byla fakticky podřízená nejen osobě prezidenta, ale i politickým rozhodnutím ústředního výboru.

¹⁷² KVAČEK, R.: *Glosy o postavení...*; str. 176.

¹⁷³ KVAČEK, R.: *Glosy o postavení...*; str. 173-4.

7 Závěr

Únorová vládní krize v roce 1948 a následné převzetí moci komunistickou stranou znamenalo změnu ve vývoji Československa, které se tak na více než 40 let ocitlo pod nadvládou jedné strany. S novým režimem přišla nová ústava, která však v sobě ještě nesla pozůstatky poválečného období a určitou návaznost na ústavu předchozí, stejně jako přišli noví lidé a nové pořádky. Prezident Beneš, kterého 14. června 1948 nahradil ve funkci Klement Gottwald, se už rozpuku nového režimu nedožil.

Takzvané zakladatelské období komunismu bylo specifické mnoha změnami, které se odrážely i v Kanceláři prezidenta republiky, jíž se tato práce zabývá. Po nástupu nové garnitury samozřejmě došlo k personálním změnám, které měly za následek perzekuci osob s jiným politickým názorem a dosažené vzdělání se pro mnohé najednou stalo přítěží. Výjimkou nebyla ani prezidentská kancelář, kde proběhla první vlna čistek hned po Únoru, kdy se o ní postaral na Hradě ustavený akční výbor, druhou bylo zatýkání v roce 1950. Celkem 11 současných i bývalých zaměstnanců KPR bylo konstrukcí StB spojeno do protistátní skupiny, jež měla usilovat o život prezidenta republiky a zvrát poměrů v republice, a za to byla většina z nich 6. dubna 1951 odsouzena k dlouholetým trestům odnětí svobody. Jeden z nich, Jindřich Procházka, zemřel pár měsíců po odsouzení při výkonu trestu. Tento proces byl do určité míry specifický, protože nebylo obvyklé, aby se vytvářely protistátní skupiny ze zaměstnanců určitého úřadu. Právě zaměstnání na Hradě a možnost přímého ohrožení prezidenta Gottwalda vedlo k vysokým trestům.

S novým režimem se pojí i organizační změny. Vláda se proměňovala téměř rok od roku, přibývala hlavně ministerstva zaměřená na určitý druh průmyslu, podobně se proměňovaly i odbory civilního oddělení KPR. První změna proběhla v roce 1949, rozhodně však nebyla k horšímu. Díky ní se například národohospodářská agenda soustředila v jediném odboru, což mohlo vést k úsporám. Problematický byl naopak organizační řád z roku 1952, který znamenal zrod odboru kádrového a organizačního s pěti referáty a jen stížnostní agendu řešily 3 různé referáty spadající pod různé odbory. Organizačním řádem z roku následujícího se situace ustálila, opět přišla užší specializace referátů a kádrový a organizační odbor se zmenšil na 2 referáty. Nárůst zaměstnanosti se dá velmi těžko hodnotit z důvodu neuspořádanosti a torzovitosti materiálů, můžeme tedy jen konstatovat, že k enormnímu nárůstu počtu zaměstnanců ani velkým výkyvům v zakladatelském období nedošlo. Vývoj organizace v KPR nese určité znaky návaznosti na vývoj vlády či ústředního výboru.

V souvislosti se změnami v KPR vyvstává zajímavá otázka, zda hrála vůbec nějakou samostatnou mocenskou roli v československé politice. Pro to se nám nepodařilo nalézt žádné důkazy, zůstává tedy zodpovězena jen částečně. V době vlády jedné strany, která ctí podřízenost nižších složek a úřadů složkám vyšším, by se však jen těžko mohlo vytvořit samostatné mocenské centrum v KPR, která navíc prošla minimálně dvojitou očistou. Docházíme tedy k závěru, že prezidentská kancelář ve sledovaném období samostatnou mocenskopolitickou úlohu nehrála.

Stejně složité je i odpovědět na otázku, jakou roli hrál Gottwald po svém odchodu na Hrad ve stranické politice a zda nějak odděloval svou funkci nejvyššího představitele strany a nejvyššího představitele státu. Odchod do prezidentské funkce pro něj znamenal částečnou izolaci a i když na Pražském hradě vznikla samostatná kancelář předsedy strany, on spíše ztrácel zájem a s rozvíjející se nemocí a alkoholismem jeho aktivita ustávala. Dokumenty z provenience této kanceláře se navíc v AKPR nenachází, nemůžeme tedy její činnost zhodnotit komplexně. Nepodařilo se dohledat ani dokumenty závodní organizace KSČ, která vznikla v prezidentské kanceláři v březnu 1948. Ta spadala pod obvodní výbor KSČ pro Prahu 1, z toho se však zachovaly pouze zápisy ze schůzí, byra a předsednictva.

Jak je patrné, mnoho otázek zůstalo pro nedostatek materiálu nezodpovězených, i tak se však podařilo zhodnotit a popsat vývoj organizace prezidentské kanceláře, který byl srovnán se změnami ve vládě či ústředním výboru ve stejném období. Dále byla dokázána určitá výjimečnost v souvislosti s očistou veřejného života, kterou byl samostatný politický proces se zaměstnanci KPR. Domnívám se, že prezidentská kancelář je historiky neprávem opomíjena a já jen doufám, že se jí brzy dostane pozornosti, jakou si zaslouží, a systematické zkoumání přinese odpovědi na dosud nezodpovězené otázky.

8 Seznam použité literatury a pramenů

8.1 Prameny

1. Archiv Kanceláře prezidenta republiky

- personální spisy různých zaměstnanců
- fond „KPR“, i. č. 2118, sig. 213182, karton 497 a 498
- neuspořádaný fond „KPR“, Rehabilitace, protokol 100 000
- neuspořádaný fond „KPR“, Organizace

2. Národní archiv

- fond „ČTK Praha - zpravodajské zprávy 1945-1956“, zn. 312/0/1
- fond „Archiv ÚV KSČ, Komise pro prošetření politických procesů v období 1955-1957, část I. a II.“, zn. KSČ-ÚV-K 1945-1989
- fond „Klement Gottwald“, zn. fondu „ÚV KSČ 100/24“, zn. 1261/0/34
- nezpracovaná část fondu „Antonín Novotný, I. část“, zn. KSČ-ÚV-AN I

3. Archiv bezpečnostních složek

- fond „Z“ (Mapy zpráv zpracované Studijním oddělením MV)
- fond „305“ (Ústředna Státní bezpečnosti)
- fond „V-400 MV“ (vyšetřovací spis Akce Hrad)
- fond „A8“ (Inspekce MV ČSR)

4. Archiv Ústavu T. G. Masaryka

- fond „Edvard Beneš“, III. oddíl (1945-1948), Organizace KPR

8.2 Literatura

BÍLEK, J., RICHTER, K. a CÍLEK, R.: *Úhlavní přátelé. Osudová spojení: Stalin-Trockij, Hitler-Röhm, Gottwald-Slánský*. 1. vyd. Praha: THEMIS, 2002. 349 s. ISBN 80-7312-005-4.

GRONSKÝ, Ján (ed.): *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa II. (1945-1968)*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1999. 497 s. ISBN 80-7184-765-8.

JANÁK, J., HLEDÍKOVÁ, Z. a DOBEŠ, J.: *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. 2. vyd. Praha: NLN, 2005. 568 s. ISBN 80-7106-709-1.

- JIRÁSEK, Miroslav: *Svědectví jednoho života. Vzpomínky z dětství, prezidentské kanceláře a komunistických kriminálů...* 1. vyd. Praha: MAROLI, 2000. 170 s. ISBN 80-902513-8-2.
- JIRÁSEK, Miroslav: *Z deníku vlastizrádce.* 1. vyd. Praha: Panorama, 1990. 104 s. ISBN 80-7038-204-X.
- KADLEC, Vladimír: *Podivné konce našich prezidentů.* 1. vyd. Hradec Králové: Kruh, 1991. 336 s. ISBN 80-7031-612-8.
- KAPLAN, Karel: *Československo v letech 1948-1953, 2. část. Zakladatelské období komunistického režimu.* 1. vyd. Praha: SPN, 1991. 146 s. ISBN 80-04-25700-3.
- KAPLAN, Karel: *Mocní a bezmocní.* 1. vyd. Toronto: Sixty-Eight Publishers Corp., 1989. 469 s. ISBN 0-88781-209-0.
- KAPLAN, Karel: *Poúnorový exil 1948-1949.* 1. vyd. Liberec: Dialog, 2007. 199 s. ISBN 978-80-86761-69-5.
- KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Klement Gottwald a Rudolf Slánský.* Brno: Barrister & Principal, 2009. 375 s. ISBN 978-80-87029-53-4.
- KAPLAN, Karel: *Nebezpečná Bezpečnost. Státní bezpečnost 1948-1956.* 1. vyd. Brno: DOPLNĚK, 1999. 290 s. ISBN 80-7239-024-4.
- KAPLAN, Karel (ed.): *Aparát ÚV KSČ v letech 1948-1968: studie a dokumenty.* 1. vyd. Praha: ÚSD AV ČR, 1993. 151 s. ISBN 80-85270-20-X.
- KAPLAN, Karel (ed.): *StB o sobě. Výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka.* 1. vyd. Praha: Úřad dokument. a vyšet. zločinů komunismu PČR, 2002. 439 s. ISBN 80-902885-8-8.
- KAPLAN, Karel (ed.): *Příprava Ústavy ČSR v letech 1946-1948.* 1. vyd. Praha: ÚSD AV ČR, 1993. 348 s. ISBN 80-85270-13-7.
- KOSATÍK, Pavel: *Deset žen z Hradu. Manželky prezidentů.* 3. vyd. Praha: Mladá fronta, 2009. 416 s. ISBN 978-80-204-2077-0.
- KUKLÍK, Jan a kol.: *Dějiny československého práva 1945-1989.* 1. vyd. Praha: Auditorium, 2011. 426 s. ISBN 978-80-87284-17-9.
- KVAČEK, Robert: *Glosy o postavení československého prezidenta po roce 1918.* In: CHOCHOLÁČ, Bronislav: *Pocta Janu Janákovi.* 1. vyd. Brno: Matice moravská, 2002. 661 s. ISBN 80-86488-07-1.
- MALÝ, K. a SOUKUP, L. (usp.): *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989.* 1. vyd. Praha: Karolinum, 2004. 914 s. ISBN 80-246-0863-4.
- MATĚJKA, Jaroslav: *Klement Gottwald.* 1. vyd. Praha: Horizont, 1977. 136 s.

- NOVÁK, Ladislav: *Kancléřem tří prezidentů*. 1. vyd. Praha: PETRKLÍČ, 2002. 117 s. ISBN 80-7229-039-8.
- PERNES, Jiří: *Takoví nám vládli. Komunističtí prezidenti Československa a doba, v níž žili*. 1. vyd. Praha: Brána, 2003. 326 s. ISBN 80-7243-162-5.
- RATAJ, Jan: *KSČ a Československo I. (1945-1960)*. 1. vyd. Praha: VŠE - Oeconomica, 2003. 199 s. ISBN 80-245-0642-4.
- SMUTNÝ, Jaromír: *Svědectví prezidentova kancléře*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1996. 339 s. ISBN 80-204-0567-4.
- SÝKORA, Václav: *Záznamy o činnosti do zatčení Bezpečností 29. září 1949*. In: *Masarykův lid*, Čtvrtletník nezávislého diskusního klubu Milady Horákové. Praha: Nakladatelství Eva - Milan Nevole. Roč. XIV. a XV., 2008 a 2009.
- ŠKARVAN, František: *Vzpomínky. Sloužil jsem třem prezidentům, dělníkům a církvi*. Praha: soukromé vydání v nákladu 35 ks, 1999. 122 s.
- TÁBORSKÝ, Eduard: *Prezident Beneš mezi Západem a Východem*. Praha: Mladá fronta, 1993. 327 s. ISBN 80-204-0365-5.
- TRPIŠOVSKÁ, Jana: *Únor 1948 v prezidentské kanceláři*. Bakalářská práce, obhájena na FF UK v červnu 2011. 93 s.

8.3 Online zdroje

- www.vlada.cz (seznam ministrů v letech 1948-1953, přístup: červenec 2013)
- www.psp.cz (stenoprotokol 95. schůze Národního shromáždění konané 5. 12. 1919, texty ústav z let 1920, 1948 a 1960, přístup: červenec 2013)

9 Přílohy

Příloha 1: Klement a Marta Gottwaldovi během dovolené na Krymu.	77
Příloha 2: Prezident Beneš jedná 25. února 1948 s komunisty.....	77
Příloha 3: Nová vláda složila 27. února 1948 slib do rukou prezidenta Beneše.....	78
Příloha 4: Oznámení o založení akčního výboru v KPR.	78
Příloha 5: Podle tohoto dokumentu bylo z KPR „vyakčněno“ pouze 10 osob.....	79
Příloha 6: Žaloba s výší trestů pro zaměstnance KPR.	81
Příloha 7: Poděkování jednoho ze synů Jiřího Bořka-Dohalského za snížení trestu.....	82
Příloha 8: Rozsudek č.j. 16 Tr 69/68, který rehabilitoval většinu odsouzených v Akci Hrad..	83
Příloha 9: Seznam členů vlády z roku 1953.	84
Příloha 10: Organizační řád z roku 1954.	85
Příloha 11: Manželé Gottwaldovi s vnučkou.....	86
Příloha 12: Klement Gottwald po návratu ze Stalinova pohřbu.	86

Příloha 1: Klement a Marta Gottwaldovi během dovolené na Krymu.¹⁷⁴

Příloha 2: Prezident Beneš jedná 25. února 1948 s komunisty.¹⁷⁵

¹⁷⁴ PERNES, J.: *Takoví nám vládli. Komunističtí prezidenti Československa a soba, v níž žili*, BRÁNA, Praha 2003.

¹⁷⁵ SMUTNÝ, J.: *Svědectví prezidentova kancléře*, Mladá fronta, Praha 1996.

Příloha 3: Nová vláda složila 27. února 1948 slib do rukou prezidenta Beneše.¹⁷⁶

55. Akční výbor zaměstnanců pražského Hradu.
 s p ČTK P r a h a 27.února. Zástupci všech složek a organizací
 v kanceláři prezidenta republiky ustavili 25.t.m. akční výbor,
 který, jak praví ve svém prohlášení - stojí pevně za novou vládou
 Klementa Gottwalda na cestě k uskutečnění socialismu a pokroku, k
 lepším zítřkům národa a celé Československé republiky. "Voláme
 všechny zaměstnance v kanceláři prezidenta republiky! Právě se v
 závěru prohlášení, "k plnění jejich povinností a vybízíme je ke
 svornosti a spolupráci, k zajištění klidu a pořádku v našem úřadě.
 Ať žije Československá republika, ať žije prezident dr. Edvard
 Beneš, ať žije Klement Gottwald a jeho nová vláda, ať žije
 československo-sovětské přátelství!" ke/no

Příloha 4: Oznámení o založení akčního výboru v KPR.¹⁷⁷

¹⁷⁶ SMUTNÝ, J.: *Svědectví prezidentova kancléře*, Mladá fronta, Praha 1996.

¹⁷⁷ NA, fond 312/0/1 „ČTK Praha - Zpravodajské zprávy 1945-1956“, karton 460 „Zprávy ČTK 27.2.-29.2. 1948“.

PŘÍLOHY

Přehled o personálních změnách v KPR
v době od 1.III.1948 do 26.III.1949.

Do stavu zaměstnanců přibylo:		
1/ novým přijetím	24 osob	
2/ převedením z jiných úřadů	32 "	
3/ převedením do regul. služ. poměru	<u>85 "</u>	
celkem		141 osob.
Ze stavu zaměstnanců ubylo:		z toho na návrh AV
1/ pensionováním	19 osob 1
2/ převedením do jiných úřadů	14 " 6
3/ zrušením služebního poměru	4 " 3
4/ resignací	1 "	
5/ úmrtím	3 "	
6/ na bezplatné dovolené	1 "	
7/ službu konají u jiných úřadů a dosud nebyli převedeni	4 "	
8/ zatčení	3 "	
9/ převeden do výroby	1 "	
10/ nekoná službu	1 "	
celkem		51 osob10
Celkový počet provedených jmenování zaměstnanců KPR po 1.III. 1949		191 osob.

Příloha 5: Podle tohoto dokumentu bylo z KPR „vyakčněno“ pouze 10 osob.¹⁷⁸

¹⁷⁸ AKPR, fond „KPR“, inventární číslo 2118, signatura 21382, karton 497 „A) Organizace“.

13570
6 Ts I 20/57
17
28

STÁTNÍ PROKURATURA V PRAZE.

STÁTNÍ SOUD V PRAZE
Došlo: 31. III. 1951
Krat

7 Spt I 36/51

Státnímu soudu
paušálně předsedovi senátu

VAZBA

v P r a z e .

Ž a l o b a .

Státní prokurátor v Praze žaluje

- 1/ Emila Janouše, 20, 10.000
nar. 6.7.1890 v Litomyšli, vrchního hospodářského ředitele Kanceláře prezidenta republiky, posl. bytem v Praze XI., Baranova ul. čp. 18, t.č. ve vazbě, 4. j. 10
- 2/ Františka Podvala, 19, 10.000
nar. 22.5.1906 v Měšicích, okr. Brandýs nad Labem, zástupce přednosty stavební správy Kanceláře prezidenta republiky, bytem v Praze IV., Na Valech čp. 32, t.č. ve vazbě, 4. j. 10
- 3/ Josefa Šírka, 13, 10.000
nar. 24.12.1908 v Novosedlech N/Nežárkou, okr. Třeboň, úředníka Kanceláře prezidenta republiky, posl. bytem v Praze XIX., Uralské nám. čp. 13, t.č. ve vazbě, 4. j. 10
- 4/ Jindřicha Doležala, 15, 10.000
nar. 28.2.1895 v Prusíčově, okr. Benešov, přednostu účtárny Kanceláře prezidenta republiky, t.č. ve výslužbě, posl. bytem v Praze XIX., Rooseweltova ul. čp. 37, 4. j. 10
- 5/ JUDr. Františka Šišmu, 12, 10.000
nar. 20.9.1910 v Praze, vedoucího oddělení národohospodářského odboru Kanceláře prezidenta republiky, posl. bytem v Praze XVI., Nábřeží Legií čp. 25, t.č. ve vazbě, 4. j. 10
- 6/ Jaroslava Eliáše, 15, 10.000
nar. 20.4.1901 v Třebkově, okr. Písek, zahradníka pražského Hradu, posl. bytem v Praze IV., Jelení Příkop čp. 188, t.č. ve vazbě, 4. j. 10

- 2 -

7/ JUDr Miroslava J i r á s k a , ¹⁵ ^{10.000}
 nar.15.3.1913 v Telči na Moravě, odborového radu Kanceláře pre- ^{K. J.}
 sidenta republiky, posl.bytem v Praze I., Haštalská ul.čp.4, t. ¹⁰
 č. ve vazbě,

8/ JUDr Jiřího D o h a l s k é h o , ¹⁷ ^{20.000}
 nar.18.2.1914 v Domažlicích, úředníka Kanceláře presidenta re- ^{K. J.}
 publiky, posl.bytem v Praze XIX, tř.čsl.armády, čp.12, t.č. ve ¹⁰
 vazbě,

9/ JUDr Jana J í n u , ¹⁴ ^{20.000}
 nar.18.9.1890 v Lipštátě, okr.Semily, vedoucího odborového před- ¹⁰
 nostu Kanceláře presidenta republiky v.v.,posl.bytem v Praze XVI, ⁵
 Nábřeží Legií čp.7, t.č. ve vazbě,

10/ Felixe N e v ř e l u , ^{15.000}
 nar.17.3.1896 ve Vídni, úředníka Kanceláře presidenta republiky ^{10.000}
 v.v., posl. bytem v Újezdě nad/Zbečnem čp.70, t.č. ve vazbě,

11/ JUDr Jindřicha P r o c h á z k u , ¹² ^{10.000}
 nar.19.7.1914 v Praze, úředníka právního oddělení Kanceláře pre-
 sidenta republiky, posl.bytem v Praze XVIII., Za octárnou čp.10,
 t.č. ve vazbě,

z t ě c h t o d ů y o d ů :

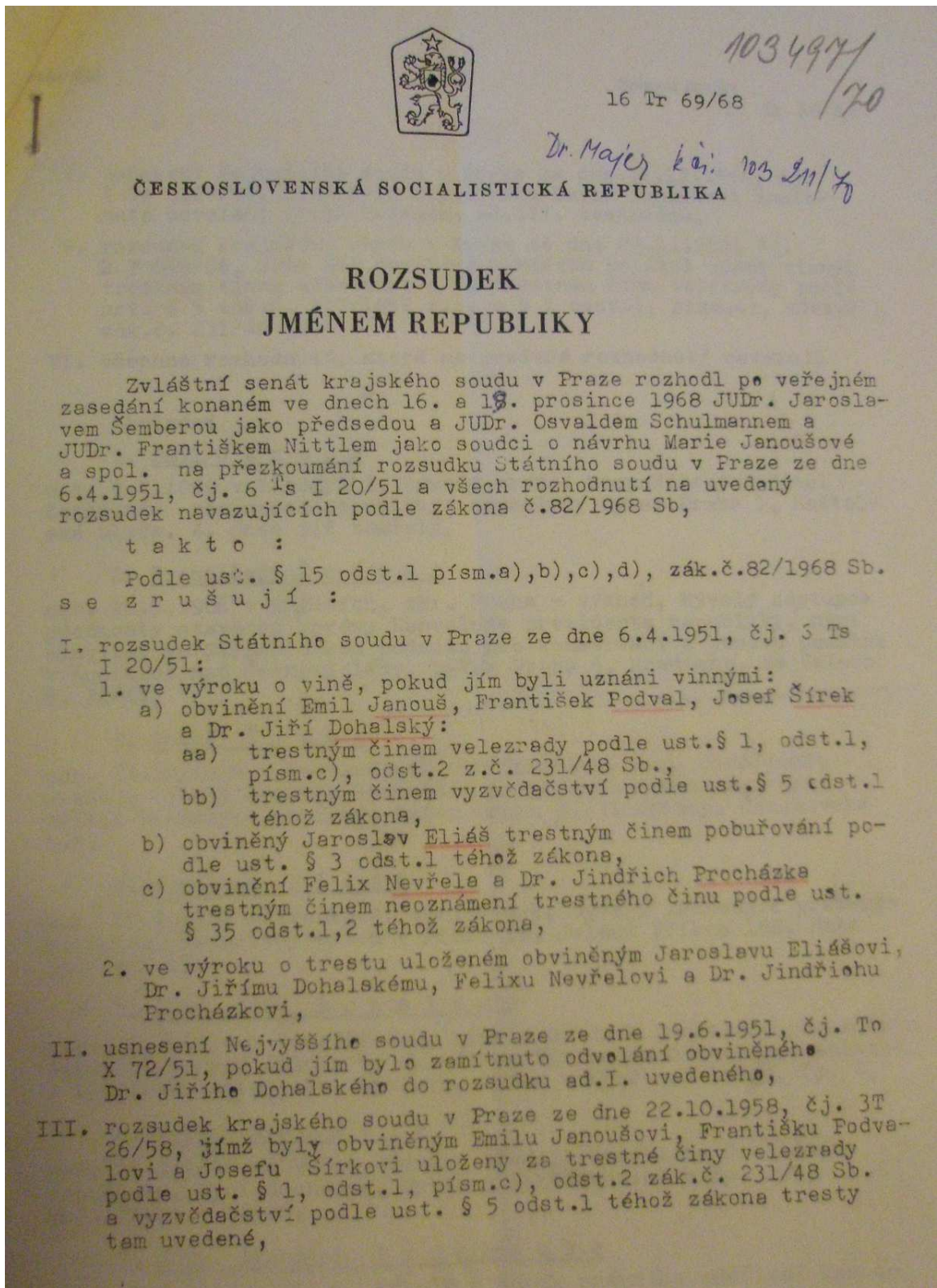
Když pracující lid Československa pod vedením komunistické strany zmařil v únoru 1948 plány reakce, která zamýšlela převést republiku do imperialistického tábora, a s ještě větším elánem se dal na cestu budování socialismu, změnily se i formy třídního boje. Část reakce uprchla za hranice, aby tam ve službách svých imperialistických spojenců připravovala novou světovou válku, aby kula plány proti Sovětskému svazu a lidovým demokraciím a aby se dala do služeb špionážních aparátů západních mocností. Jiní nepřátelé pokroku pod maskou věrnosti věci dělnické třídy a budovatelského programu komunistické strany vloučili se zákeřně do této strany, aby mohli tím lépe škodit státu a velkému budovatelskému dílu. Krytí příslušností ke komunistické straně, spolčují se tito škůdci s uprchlými zrádci, sbírají pro ně a jejich chlebodárci špionážní zprávy, sabotují budova-

¹⁷⁹ ABS, fond „V-400 MV“, skupinový spis Emil Janouš a spolčníci.

Pane prezident:
 Děkuji Vám za Vaši ochotu se ysté snížit našim
 táčkovy 4 roky z uloženího trestu. Doufám se
 budete tak laskavý a pustíte nám našeho
 táčika brzo úplně domů. Mi už tak děkne
 toužíme. A ty 4 roky nás tak potěšily se
 jsme dělali takový námus se div celý barák
 nespade. Máma říká se jsme krásně divoký
 a se by potřebovala táta, aby nás pomohl
 hanku sbírat. Již předem Vám za všechno
 děkuji!!!!
 Ještě jednou Vám od srdce děkuji a přeji
 mnohá léta, mnohá štěstí a zdraví a Basila
 požehnání Vám přeje v novém roce
 Antonín Bořek - Dohalský

Příloha 7: Poděkování jednoho ze synů Jiřího Bořka-Dohalského za snížení trestu.¹⁸⁰

¹⁸⁰ AKPR, neuspořádaný fond „KPR“, Rehabilitace, protokol 100 000, dopis z 2. ledna 1957.

Příloha 8: Rozsudek č.j. 16 Tr 69/68, který rehabilitoval většinu odsouzených v Akci Hrad.¹⁸¹

¹⁸¹ AKPR, neuspořádaný fond „KPR“, Rehabilitace, protokol 100 000.

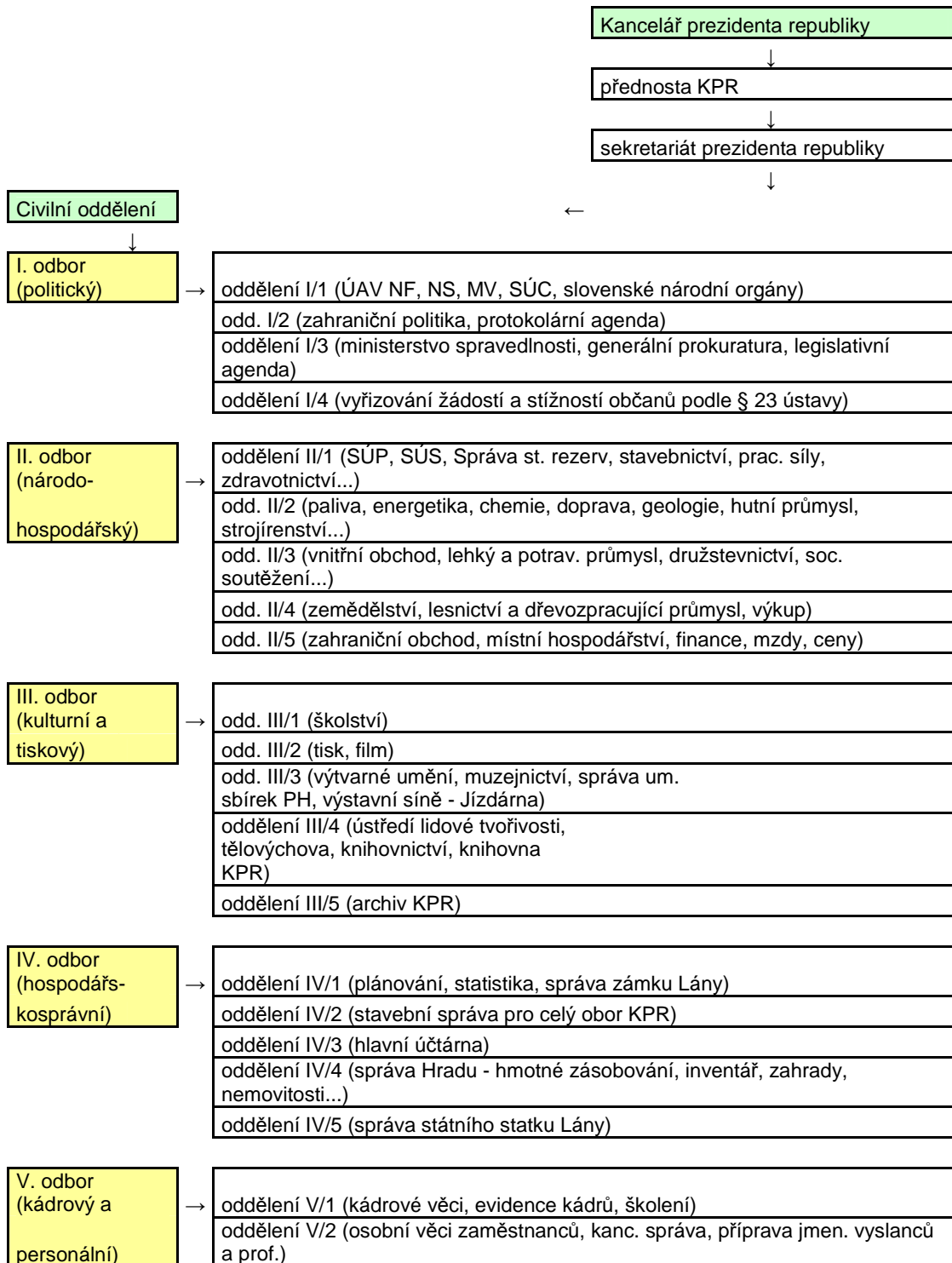
PŘÍLOHY

Funkce	1953
Předseda vlády	Antonín Zápotocký
Náměstek předsedy vlády	Viliam Široký (do 21.3.)
	Zdeněk Fierlinger (do 14.9.)
	Jaromír Dolanský (do 14.9.)
	Jozef Kyselý (do 31.1.)
	Oldřich Beran (24.3.-14.9.)
	Rudolf Barák (24.3.-14.9.)
	Antonín Novotný (31.1.-14.9.)
	Zdeněk Nejedlý (31.1.-14.9.)
	Karol Bacílek (31.1.-14.9.)
	Jindřich Uher (31.1.-14.9.)
	Alexej Čepička (31.1.-14.9.)
První náměstek	Václav Kopecký (od 14.9.)
	Jaromír Dolanský (od 14.9.)
	Karol Bacílek (od 14.9.)
	Alexej Čepička (od 14.9.)
Ministr zahraničních věcí	Viliam Široký (do 31.1.)
	Václav David (od 31.1.)
Ministr národní obrany	Alexej Čepička
Ministr zahraničního obchodu	Richard Dvořák
Ministr vnitra	Václav Nosek (do 14.9.)
	Rudolf Barák (od 14.9.)
Ministr financí	Josef Kabeš (do 14.9.)
	Július Duriš (od 14.9.)
Ministr školství a osvěty	Zdeněk Nejedlý (do 31.1.)
	Ernest Sýkora (31.1.-14.9.)
	Ladislav Štoll (od 14.9.)
Ministr spravedlnosti	Štefan Rais (do 14.9.)
	Václav Škoda (od 14.9.)
Ministr informací	Václav Kopecký (do 31.1.)
Ministr průmyslu (těžkého)	Július Mauer (do 31.1.)
	Karel Poláček (od 31.1.)
Ministr zemědělství	Josef Nepomucký (do 14.9.)
	Jindřich Uher (od 14.9.)
Ministr vnitřního obchodu	František Krajčír
Ministr dopravy	Antonín Pospíšil
Ministr pošt (spojů)	Alois Neuman
Ministr sociální péče (prac.sil)	Jaroslav Havelka (do 14.9.)
	Václav Nosek (od 14.9.)
Ministr zdravotnictví	Josef Plojhar
Ministr a předseda Státního úřadu plánovacího	Jozef Púčik
Ministr lehkého průmyslu	Alois Málek
Ministr výživy	Ludmila Jankovcová
Ministr národní bezpečnosti	Karol Bacílek (do 14.9.)
Ministr stavebního průmyslu (stavebnictví)	Emanuel Šlechta
Ministr státní kontroly	Jan Harus (do 14.9.)
	Oldřich Beran (od 14.9.)
Ministr paliv a energetiky	Václav Pokorný (do 14.9.)
	Josef Jonáš (od 14.9.)
Ministr hutního průmyslu a rudných dolů	Jan Bílek (do 24.3.)
	Josef Reitmajer (od 24.3.)
Ministr všeobecného strojírenství	Josef Jonáš (do 14.9.)
Ministr lesů a dřevařského průmyslu	Marek Smida (do 31.1.)
	Július Duriš (31.1.-14.9.)
	Marek Smida (od 14.9.)
Ministr chemického průmyslu	Otakar Šimůnek
Ministr výkupu	Josef Krošňář
Ministr železnic	Josef Pospíšil (do 14.9.)
Ministr vysokých škol	Ladislav Štoll (31.1.-14.9.)
Ministr stavebních hmot	Jozef Kyselý (31.1.-14.9.)
Ministr státních statků	Marek Smida (31.1.-14.9.)
Ministr energetiky	Bohumil Srámek (31.1.-14.9.)
Ministr místního hospodářství	Jozef Kyselý (od 14.9.)
Ministr kultury	Václav Kopecký (od 14.9.)
Ministr bez portfeje	Július Maurer (od 31.1.)
	Zdeněk Nejedlý (od 14.9.)

Příloha 9: Seznam členů vlády z roku 1953.¹⁸²

¹⁸² Zvýrazněná jsou ministerstva, která měla svou obdobu v odděleních KPR. Zdroj: www.vlada.cz (přístup: červenec 2013).

PŘÍLOHY

Příloha 10: Organizační řád z roku 1954.¹⁸³

¹⁸³ Zdroj: AKPR, neuspořádaný fond „KPR“, Organizace.

Příloha 11: Manželé Gottwaldovi s vnučkou.¹⁸⁴

Příloha 12: Klement Gottwald po návratu ze Stalinova pohřbu.¹⁸⁵

¹⁸⁴ PERNES, J.: *Takoví nám vládli...*

¹⁸⁵ KADLEC, V.: *Podivné konce našich...*